

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİ, REHBER ÖĞRETMENLERİ,
BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÖĞRETMENLERİ VE YÖNETİCİLERİNİN
SİBER ZORBALIK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ: KEÇİÖREN İLÇESİ
ÖRNEĞİ**

GÜLER KARAMAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN, 2016

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 14 (on dört) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Güler

Soyadı : KARAMAN

Bölümü : Eğitim Teknolojisi Bölümü

İmza :

Teslim tarihi : .../.../2016

TEZİN

Türkçe Adı : ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİ, REHBER ÖĞRETMENLERİ,
BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÖĞRETMENLERİ VE YÖNETİCİLERİNİN
SİBER ZORBALIK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ: KEÇİÖREN İLÇESİ ÖRNEĞİ

İngilizce Adı : THE OPINIONS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS, GUIDANCE
COUNSELORS, INFORMATION TECHNOLOGY TEACHERS AND MANAGERS
ABOUT CYBERBULLYING: KEÇİÖREN DISTRICT SAMPLE

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Güler KARAMAN

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Güler KARAMAN tarafından hazırlanan “Ortaokul öğrencileri, rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşleri: Keçiören İlçesi Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Teknolojisi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Halük ÜNSAL

Eğitim Programları ve Öğretim, Gazi Üniversitesi

.....

Başkan: Doç Dr. Hakan TÜZÜN

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Hacettepe Üniversitesi

.....

Üye: Yrd. Doç. Dr. Özden DEMİRKAN

Eğitim Programları ve Öğretim, Gazi Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 09/09/2016

Bu tezin Eğitim Teknolojisi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Ülker ESER ÜNALDI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü V.

.....

TEŞEKKÜR SAYFASI

Araştırmanın tüm süreçlerinde olağanüstü katkı ve bilimsel yönlendirmelerinden dolayı danışman hocam Sayın Yr. Doç. Dr. Haluk ÜNSAL'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Sayın Prof. Dr. Süleyman Sadi SEFEROĞLU'na ve Sayın Doç. Dr. Demet SOMUNCUOĞLU ÖZERBAŞ'a görüşme formunun hazırlanmasında sağladıkları katkı için gönülden teşekkür ederim.

Yine bu sürecin başından sonuna kadar göstermiş olduğu anlayış ve verdiği her türlü destek için arkadaşım Araş. Gör. Dr. Deniz ATAL KÖYSÜREN'e,

Tabii ki her zaman bana büyük manevi destek sağlayan ve çalışma gücü veren annem ile babama, eşim Umut KARAMAN'a ve biricik kızım Zeynep'e teşekkür ederim.

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİ, REHBER ÖĞRETMENLERİ,
BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÖĞRETMENLERİ VE
YÖNETİCİLERİNİN SİBER ZORBALIK HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİ: KEÇİÖREN İLÇESİ ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Güler KARAMAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2016

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencileri, rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşlerini derinlemesine incelemek, siber zorbalığın nedenleri, etkileri ve sonuçları ile siber zorbalığın azalması veya önlenmesi için katılımcıların önerilerini ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubu, 2015–2016 eğitim öğretim yılında, Ankara'nın Keçiören ilçesinde seçilen altı ortaokulda görevli yedi okul yöneticisi, yedi rehber öğretmen ve yedi bilişim teknolojileri öğretmeni ile on altı ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Nitel araştırmada en yaygın veri toplama tekniklerinden görüşme ile veriler toplanmış, verilerin çözümlenmesinde içerik analizi türlerinden kategorisel analiz kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda siber zorba davranışlarını öğrencilerin en çok cep telefonu ya da internet ile gerçekleştirdiği ve internet üzerinden de siber zorba aracı olarak en çok sosyal medya kullandıkları görülmüştür. Öğrenciler siber zorba davranışı olarak en çok internet üzerinden izinsiz paylaşımında bulunmayı, birbirlerinin hesabına izinsiz erişmeyi ya da hesap çalmayı; rehber öğretmenler en çok izinsiz paylaşımında bulunmayı, psikolojik zarar vermeyi; BT öğretmenleri izinsiz erişim/çalma ve psikolojik zarar vermeyi; yöneticiler ise psikolojik zarar vermeyi dile getirmişlerdir. Siber zorbalığa iten nedenlerin en fazla psikolojik nedenler olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrenciler daha çok siber zorbalığı eğlenceli buldukları, intikam almak ya da arkadaşlarına şaka yapmak için siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Rehber öğretmenler psikolojik nedenlerin ve sosyal nedenlerle; bilişim teknolojileri öğretmenleri psikolojik nedenlerle; yöneticiler de öğrencilerin en çok popüler olma isteğiyle ya da intikam almak için siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler

siber mağdurun en fazla üzüntü, korku ve öfke; rehber öğretmenler siber mağdur öğrencilerin en fazla yalnızlık, öfke ve üzüntü; BT öğretmenleri siber mağdur öğrencilerin en fazla üzüntü, korku ve yalnızlık; yöneticiler siber mağdur öğrencilerin en fazla üzüntü ve yalnızlık hissedeceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin arkadaşı tarafından siber zorbalığa uğradığında en fazla öfke, daha sonra üzüntü hissedecekleri; rehber öğretmenler ise öğrencileri tarafından siber zorbalığa uğradığında en fazla üzüntü hissedecekleri; BT öğretmenlerinin de en fazla öfkeleneceklerini ve üzüntü duyacakları; yöneticilerin ise en fazla üzüntü hissedecekleri sonucuna varılmıştır. Siber mağdurun hissettiği duyguların neler olduğunu belirlemek için sorulan soruya öğrencilerin en fazla üzüntü, daha sonra korku ve öfke cevaplarını verdikleri ancak arkadaşı tarafından siber mağduriyet yaşadığında ne hissedecekleri sorulduğunda en fazla öfke, daha sonra üzüntü hissedeceklerini söyledikleri dikkati çekmektedir. Öğrencilerin siber zorba olaylarından sonra en çok yardım aradıkları belirlenmiştir. Ayrıca; siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalara rehber öğretmen, bt öğretmeni ve yöneticilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde; en fazla bilgilendirme yapıldığı ve bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yönelik yapıldığı sonucuna varılmıştır. Katılımcıların siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiğini sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde en fazla bilişim teknolojileri öğretmenleri, okul yöneticileri ve rehber öğretmenlerin görev alması gerektiğini belirlenmiştir. Ayrıca siber zorba davranışların azaltılması ya da önlenmesi hususunda da katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular literatür çerçevesinde tartışılarak siber zorbalık konusunda hem öğrencilere, ailelerine, eğitimcilere ve devlete hem de bu konuda gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Siber Zorbalık, Öğretmen, Teknoloji

Sayfa Adedi : 140

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Halük ÜNSAL

**THE OPINIONS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS,
GUIDANCE COUNSELORS, INFORMATION TECHNOLOGY
TEACHERS AND MANAGERS ABOUT CYBERBULLYING:
KEÇİÖREN DISTRICT SAMPLE
(MASTER'S THESIS)
Güler KARAMAN
GAZI UNIVERSITY
GRADUATE OF INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES
JUNE 2016**

ABSTRACT

The purpose of this research is to deeply examine the view of the students, guidance counselors, information technology teachers and the managers of the secondary schools affiliated to and to put forward the suggestions of the participants for minimizing or preventing reasons effects and results of cyberbullying. The working group of the research consists of seven school managers, seven guidance counselors, seven information technology teachers and sixteen students from six secondary schools chosen in Keçiören district in Ankara in 2015-2016 Academic Year. In the qualitative research the data has been gathered by interviewing which is the most common data gathering technique, and the categorical analysis was used for the analysis. As the result of this research it is detected that the students do cyberbullying through their mobile phones and internet, and on the internet they mostly use the social media. The students have stated they mostly make unpermitted sharings, unpermitted account accessing or account cheating while the guidance counsellors have stated that they do unpermitted accessing/cheating and psychologically harming. The managers have stated that they mostly do the psychologically harming. It is detected that the most common reason driving to the cyberbullying is the psychological reasons. Students have expressed that they do the cyberbullying to take revenge, make joke or because they find it funny. The guidance counsellors expressed that the students do the cyberbullying because of psychological and social reasons while the information technology teachers stated that they do it for the psychological reasons or the managers think they do it mostly as a result of their strong desire to be very popular and to take revenge. The students stated that the cyberbullying victims would likely to feel sorrow, fear and anger. The guidance counsellors stated this

group of students would probably feel lonely, angry or sad while the information technology teachers emphasized that they would face sorrow, fear and loneliness and the managers, likewise, stated that they would feel sad and lonely. It is detected that when a student experienced cyberbullying he would mostly feel anger then sorrow and then sadness whereas the guidance counselors stated that they would feel sad at most when faced a cyberbullying by their students . The computer and technology teachers stated that they would feel angry and sad while the managers would feel sad about the same matter. In return to the question of how a cyberbullying victim would feel, the students stated that a cyberbullying victim's feelings would be sorrow, fear and anger in an descending order. But when they were asked how they would feel if they were cyberbullying victims by their friends, their mostly common answer was remarkably anger and sorrow in descending order. It is detected that students mostly seek help after being a cyberbullying victim. In addition to this, when the answers of the students, guidance counsellors, information technology teachers and managers were analysed the main approach for the problem is informing and it is mostly aimed at students. When the answers of the participants to the question of who would take part in the training to prevent the cyber bullying were examined, computing technology teachers, school managers and guidance counsellors were mostly stated to take part in this process. In the matter of preventing and decreasing cyberbullying the participants were requested their opinions. Debating the data in its literature I have had some suggestions both for students, their families, educators, government and for future researches on the matter of cyberbullying.

Umudum Zeze'me ...

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	xiii
SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı.....	7
Araştırmanın Önemi.....	7
Sayıtlar.....	8
Sınırlılıklar.....	8
Tanımlar.....	8
İlgili Araştırmalar.....	9
BÖLÜM II.....	19
YÖNTEM.....	19
Araştırma Deseni.....	19
Araştırmanın Çalışma Grubu.....	20
Araştırmacının Rolü.....	22
Veri Toplama Teknikleri.....	22
Verilerin Toplanması.....	23
Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	24
BÖLÜM III.....	25
Bulgular ve Yorum.....	25
BÖLÜM IV.....	92

Tartışma ve Sonuç.....	92
Öneriler.....	105
KAYNAKLAR.....	108
EKLER.....	117
Ek 1.....	118
Ek 2.....	120
Ek 3.....	122
Ek 4.....	124

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Görüşme yapılan öğrencilerin demografik bilgileri	22
Tablo 2. Görüşme yapılan öğretmenlerin demografik bilgileri	23
Tablo 3. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorba Araçlarına İlişkin Görüşleri	27
Tablo 4. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorba Davranışlarına İlişkin Görüşleri	29
Tablo 5. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Öğrencilerin Siber Zorba Davranışında Bulunma Nedenlerine İlişkin Görüşleri	33
Tablo 6. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Mağdurun Hislerine İlişkin Görüşleri	38
Tablo 7. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Arkadaşı/Öğrencisi Tarafından Siber Zorbalığa Uğradıklarında Hissedecekleri Duygulara İlişkin Görüşleri	41
Tablo 8. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbayla Başa Çıkma Davranışlarına İlişkin Görüşleri	43
Tablo 9. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığa Uğradığında Vereceği Tepkilere İlişkin Görüşleri	46
Tablo 10. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Mağdura Sergiledikleri Davranışlara İlişkin Görüşleri	49
Tablo 11. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbaya Sergiledikleri Davranışlara İlişkin Görüşleri	52
Tablo 12. Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığa Uğramamak İçin Aldıkları Önlemler	56

Tablo 13. <i>Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Okulda Yapılan Siber Zorbalığı Önleme Çalışmalarına İlişkin Görüşleri.....</i>	62
Tablo 14. <i>Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Önlemek İçin Okullarda Yapılan Çalışmalarda Kimlerin Görev Alması Gerektiğine İlişkin Görüşleri .</i>	65
Tablo 15. <i>Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Öğrencilerin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri....</i>	67
Tablo 16. <i>Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Ailelerin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri.....</i>	72
Tablo 17. <i>Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Öğretmenlerin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri...</i>	78
Tablo 18. <i>Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak ya da Önlemek İçin Okul Yöneticilerinin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri.....</i>	82
Tablo 19. <i>Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Devletin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri.....</i>	86

SİMGE ve KISALTMALAR LİSTESİ

BT	Bilişim Teknolojileri
SZ	Siber Zorba
SM	Siber Mağdur
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TİB	Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
ÇİM	Çocuk İzlem Merkezleri
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
FATİH	Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve ilgili araştırmalar yer almaktadır.

Problem Durumu

Bilişim teknolojileri (BT) hayatımızda her geçen gün daha fazla yer almakta ve vazgeçilmezimiz haline gelmektedir. Günümüzde bilgisayar, akıllı telefon ve diğer teknolojik araçlar; evden, okuldan, iş yerinden, alışveriş merkezinden, sosyal mekânlardan kısaca her an ve her yerden internete bağlanmamızı sağlayarak yaşamımızın değişmez birer parçası olmuş; toplumun hemen hemen tüm bireyleri için ihtiyaç haline gelmiştir. Cep telefonu ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler; bireylere ucuz ve eş zamanlı iletişim kurmada fırsatlar sunmuş, bireylerin bilgi kaynaklarına daha hızlı ve kolay ulaşmasını, zamanı eğlenceli geçirmesini sağlayarak sosyal arkadaşlıklar kurmasına yardımcı olmuştur.

Bilgisayarın ve internetin yaygınlaşması ile insanlar yoğun bir bilgi bombardımanı altındadır. Bilgi; kâğıt, kitap, gazete, fotoğraf, CD / DVD – ROM, flash bellek, hafıza kartları, harici ve sabit diskler vb. şekillerde depolanmakta; telefon, radyo, televizyon, bilgisayar ve internet aracılığıyla yayılmaktadır. Günümüzde en önemli iletişim ve medya ortamı olan internetin; bilgisayar devriminin ikinci aşamasını oluşturduğunu söylemek yerinde olacaktır (Odabaşı ve Odabaşı, 2001). İnternetin yaygınlaşmasıyla bilginin üretilme, depolanma, paylaşma, yayılma ve artma hızı oldukça artmıştır.

Ülkemizde 2000’li yıllardan itibaren internetin hızla yayılması, bilişim teknolojileri okur-yazar oranında ciddi bir artışa neden olmuştur. Central Intelligence Agency (CIA) tarafından yayınlanan The World Fact Book (2014) raporuna göre, 2014 yılında dünyadaki 2,8 milyar internet kullanıcısının 36,6 milyonunun Türkiye’de olduğu görülmektedir. Bu da ülkemizde yaklaşık her 100 kişiden 47’sinin internet kullanıcısı olduğunu göstermektedir. İnsanların düşünce ve deneyimlerini paylaşımları açısından çeşitli yollar sunan internet; birbirleriyle internet üzerinden haberleşen, çeşitli bilgi kaynaklarına ulaşan, tartışan, forumlar düzenleyen, başka bir deyişle, zamanının büyük bir bölümünü internet üzerinde geçiren çok sayıda kullanıcının yer aldığı bir kullanıcı kitlesi de oluşturmuştur (Kırcova, 2002). Ülkemizde yapılan pek çok çalışmada da bu durumu destekleyen bulgulara erişmek mümkündür. Örneğin, Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından yapılan bir çalışmada, lise öğrencilerinin yaklaşık %80’inin vaktini internette geçirdiği ve cep telefonu ile konuşarak veya mesajlaşarak iletişim kurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK, 2014) yaptığı araştırmaya göre ise ülkemizdeki 06–15 yaş grubundaki cep telefonu kullanan çocukların cep telefonu kullanmaya başlama yaşının ortalama 10 olduğu ve cep telefonu kullanım amaçları arasında ilk sırada %92,8 ile konuşma, %66,8 ile oyun oynama, %65,4 ile mesajlaşma ve %30,7 ile internete girmenin yer aldığı belirtilmiştir.

Ülkemizde yapılan araştırmalara göre internet, birçok gence bilgiye rahatlıkla ulaşabilme, duygularını ve düşüncelerini diğerlerinin kendisini tanıyacağı korkusuna kapılmaksızın rahatlıkla ifade edebilme ve sosyal arkadaşlıklar kurma olanağı sağlamaktadır (Serin, 2012). Yine TÜİK tarafından yapılan "Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması–2014" sonuçlarına göre bilgisayar ve internet kullanımının gün be gün artmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmada 14–74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar ve internet kullanım oranlarının 2013 yılında %49,9 ile %48,9’ken 2014 yılında %53,5 ile %53,8 olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2014).

Teknolojideki gelişmeler insan hayatını olumlu şekilde etkilerken, yeni teknolojileri amacı dışında bilinçsizce kullanan kişilerin istenmeyen durumlarla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Bilişim teknolojilerindeki bu değişim, medyanın da etkisiyle insanların büyük ilgisini çekmekle beraber, hayatımıza yeni sorunlar eklemiştir: Siber zorbalık ve siber mağduriyet (Özbay, 2013). Türkoğlu’na (2013) göre, internet temelli iletişimin çocuklar ve gençler arasında yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte okullarda öğrencilerin göstermiş olduğu zorbalık davranışlarını sanal ortama taşımalarının yolu açılmıştır. Bu da

okullarda yeni bir zorbalık türü olan siber zorbalık olaylarının görülmesine neden olmuştur. Okul zorbalığı, eğitim açısından son yıllarda üzerinde yoğun çalışılan önemli araştırma konulardan biri olagelmıştır (Yaman, Eroğlu, Bayraktar ve Çolak, 2010). Yakın bir gelecekte eğitim sistemleri içinde siber zorbalığın, yüz yüze yaşanan zorbalıktan daha çok tartışılacak bir konu olacağını söylemek abartılı olmayacaktır (Arıcak, 2011).

Yapılan araştırmalara bakıldığında bu zorbalık türünün; siber zorbalık, sanal zorbalık, elektronik zorbalık, e-zorbalık, internet zorbalığı, teknolojik zorbalık gibi farklı isimlerle yer aldığı görülmektedir. Farklı biçimlerde ifade edilse de siber zorbalık (cyberbullying) kavramını 2004 yılında ilk kez kullanan Kanadalı eğitimci Bill Belsey'e göre; siber zorbalık, bireysel olarak ya da grupça bilgi ve iletişim teknolojilerini diğerlerini tehdit etmek amacıyla, kötü niyetle kasıtlı ve sürekli olarak kullanmasıdır (Belsey, 2004).

Smith vd. (2008) ise siber zorbalığı bir ya da birden fazla kişinin elektronik iletişim araçlarını kullanmak suretiyle, belirli bir zaman süresi içerisinde ve sürekli olarak, kendisini savunma gücüne sahip olamayan birisine yönelik gerçekleştirdikleri kasıtlı saldırgan davranış olarak tanımlamaktadır (Özdemir ve Akar, 2011). Siber zorbalığın tanımına bakıldığında geleneksel zorbalık gibi bir zorba tarafından gerçekleştirildiği, kasıtlı yapıldığı, tekrarlanan ve rahatsız edici hatta zarar verici olduğu; geleneksel zorbalıktan farklı olarak ise elektronik araçlar kullanarak yapıldığı görülmektedir.

Siber zorbalık; web siteleri, anlık mesajlaşma, bloglar, sohbet odaları, cep telefonları, elektronik posta ve kişisel çevrimiçi profiller aracılığıyla diğer bireylerin tehdit edilmesi, aşağılanması veya onlara cinsel içerikli resimler ve mesajlar gönderilmesi olarak da tanımlanmaktadır (Shariff'den aktaran Eroğlu, 2011). Bu bağlamda yapılan izinsiz video ve fotoğraf çekimi yapma ve paylaşma, sosyal paylaşım sitelerinde, online oyun odalarında, sohbet odalarında hakaret etme, dedikodu yayma, tacizde bulunma, tehdit etme, kişiyi utandıracak fotoğraflar ya da web sayfaları hazırlama gibi günümüzde sıklıkla karşılaşılan siber zorba davranışları geleneksel zorbalığa göre daha kısa sürede daha fazla kişiye yayılabildiğinden siber mağdurlar daha fazla zarar görebilmektedir.

Willard (2007) tarafından sekiz tür siber zorbalık davranışı tanımlanmıştır:

Kışkırtma: Elektronik iletişim kanalları kullanılarak çevrimiçi kavgalarda öfkeli ve kaba dille mesajlar göndermek,

Taciz: Arka arkaya gönderilen kötü içerikli ve hakaret içeren mesajlar,

Kötüleme: Kişinin kendi itibarına veya dostluklarına zarar verici dedikodu veya söylenti çıkarma,

Bürünme: Kişinin kendi itibarına veya dostluklarına zarar vermek adına o kişinin kişisel bilgileri kullanarak zarar verici çevrimiçi faaliyetlerde bulunma,

Afiş etme: Birinin sırlarını ya da utanç verici bilgi veya görüntülerini çevrimiçi paylaşma,
Aldatma: Biriyle yapılan çevrimiçi sohbet esnasındaki yazışmaları veya konuşmaları kaydedip, utanç verici olan kayıtları çevrimiçi ortamda paylaşma,
Dışlama: Kasıtlı ve acımasızca birini çevrimiçi bir ortamdan ihraç etme ya da dâhil olmasını engelleme,
Siber Taciz: Kişide önemli bir derecede korku oluşturan, tekrarlanan ve yoğun olarak uygulanan taciz, iftira ve tehdit.

Erdur –Baker (2013, s.280), örnek siber zorbalık davranışlarını şu şekilde sıralamıştır:

... elektronik posta ya da cep telefonu mesajı ile aşağılayıcı, alay edici, tehditkâr, cinsel taciz veya şiddet içeren mesajlar göndermek, kurbanın web sayfasına ya da bloglarına incitici, küçük düşürücü, tehdit edici mesajlar ya da resimler eklemek, siber ortamda kurbanla ilişkin dedikodular yaymak, birini kötüleyen ya da utandıran web sayfaları hazırlamak, kameralı cep telefonları aracılığı ile kurbanların uygunsuz görüntülerini anında internete yönlendirmek (örneğin soyunma odaları ya da tuvaletlere yerleştirilen kameralar aracılığı ile kurbanın görüntülerini çekmek), bir kişinin cep telefonu ile gizlice utanç verici fotoğraflarını çekmek, kurbanla ilişkin küçültücü web sayfaları hazırlamak.

Arıcak (2009) ise; gizli numara ile yapılan çağrılar, sahte kimliklerle gönderilen zararlı e-posta (spam)lar, hakaret ve tehdit içeren, karalama amaçlı e-posta ve mesajlarla gönderilen ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar, bütün bu eylemleri siber zorbalık davranışları olarak tanımlamıştır. Siber zorbalık ayrıca başkalarının e-postalarını izinsiz okuma, kişisel şifrelerini kullanma, utandırıcı mesajlar gönderme ve kurbanın istemediği resimlerini çekip bunları yayma gibi davranışları da kapsamaktadır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Willard'a (2007) göre; siber zorbalıkta üç tip rol görülmektedir: eziyet gören kişiye siber mağdur (kurban), mağdura eziyet eden kişiye siber zorba denilmektedir. Bazen de kişi hem mağdur, hem zorba rollerinde olabilmektedir. Bunun yanında bir de zorbalık olayına şahitlik eden kişiler vardır, bunlara da seyirciler (izleyiciler) denilmektedir. Willard (2007), seyircileri iki gruba ayırmıştır. Zararlı seyirciler; siber zorbalığı izler ve siber zorbayı destekler ve yüreklendirir. Siber mağdura yardımcı olmak için herhangi bir şey yapmaz ve müdahale etmez. Faydalı seyirciler ise; siber zorbalığı durdurmaya çalışır, siber mağdura destek olur ve bir yetişkinle paylaşır.

Teknolojinin kullanılmasıyla ilgili okullarda görülen ilk şiddet olayı 1999 yılında ABD'nin Colorado eyaletindeki bir okulda meydana gelmiştir. Okulda şiddet olaylarına karışan öğrencilerin bilgisayar oyunlarında şiddet içeren oyunları oynadıkları ve şiddet içeren web sitelerine girdikleri görülmüştür (Slater'den aktaran Horzum ve Ayas, 2013).

Siber zorbalık konusu ülkemizde ilk kez Milli Eğitim Bakanlığı'nca 2006 yılında düzenlenen Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler başlıklı Sempozyumda Erdur-Baker, Yerin-Güneri ve Akbaba-Altun tarafından sunulan bir bildiride dile getirilmiştir (Erdur-Baker, 2013). Türkiye'de sanal zorbalıkla ilgili çalışmalara 2007 yılında Erdur-Baker ve Kavşut'un (2007) çalışmasıyla başlanmış ve

araştırmacılar Türkiye'deki siber zorbalık oranının %28, siber mağdur oranının %30 olduğunu belirtmiştir.

Yapılan araştırmalarda genellikle siber zorba/mağdur olma durumuna bakılmış olduğu son zamanlarda ise, öğretmenlerde/öğretmen adaylarında siber zorbalığa ait farkındalık ya da duyarlılık durumunu ortaya çıkarmak amacıyla çalışmalar yapıldığı (Ayas ve Horzum, 2011; Gezgin ve Çuhadar, 2012; Horzum ve Ayas, 2013; Serin, 2012; Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin, 2014; Yenilmez ve Seferoğlu, 2013; Yılmaz, 2010) ama öğretmen ve yöneticilerin siber zorbalık hakkındaki görüşleri ile ilgili çok fazla çalışma yapılmamış olduğu görülmüştür (Akbulut ve Çuhadar, 2011; Şahin vd., 2010; Yaman ve Peker, 2012). Erdur-Baker'a (2013) göre, son on yılda ilgi çekici bir konu olan siber zorbalığa karşı farkındalık yaratmaya yönelik yapılan çalışmaların bir sonucu olarak siber zorbalık siber zorbalık yaptıklarını itiraf etmek ve deşifre olmak istememektedir. Çoğu siber mağdur ergen, bilgisayar ve cep telefonu kullanımlarının kısıtlanması korkusuyla yetişkinlere karşılaştıkları siber zorbalık olayları hakkında bilgi vermemeyi tercih edebilmektedirler (Serin, 2012).

Araştırmalar; siber zorbalığın öğrenciler arasında görünenden daha fazla yaygın olan önemli bir problem olduğunu, okul idaresinin ve öğretmenlerin bu zorbalık türüne müdahale etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Gerek siber zorbalık yapan öğrenci, gerekse ona maruz kalan öğrenci; psikolojik, sosyal ve akademik dünyasında kendisini çevreleyen zorbalığın olumsuz etkilerinden kaçamamaktadır (Özel, 2013). Buna rağmen bu saldırganlık türünün çözümsüzmüş gibi algılanmaması, aksine siber zorbalıkla mücadele edilmesi gerekir.

Okullarda görevli öğretmen ve yöneticiler akran zorbalığının önemli bir problem olduğunu bilmelerine rağmen siber zorbalığı fiziksel bir zorbalık yaratmadığı için sorun olarak görmemektedir. Hatta çok az sayıda okul personeli öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile tacize uğradığının farkındadır (Bernan ve Li'den aktaran Aksaray, 2011). Siber zorbalık, dijital araçları kullandığı için mağdurlarına geleneksel zorbaya göre çok daha hızlı ve kolay bir şekilde zarar verebilmektedirler (Horzum ve Ayas, 2013). Okul yöneticileri ve öğretmenlerin olaylara gösterecekleri duyarlılık zorbalık olaylarının azalmasında etkili olabilmektedir (Ayas, 2008). Okul personelinin; öğrenciler arasında yapılan siber zorbalığı fark etmesi, nedenlerini ortadan kaldırması, nasıl müdahale edilmesi gerektiğini ve sonuçlarının neler olduğunu vb. bilmesinin bir gereklilik olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde öğrenciler çok fazla teknoloji ile iç içe olmaktadır. Bilişim teknolojisinin siber zorbalık gibi olumsuzluklarından bahsedilse de faydaları da göz ardı edilemez durumdadır. Günümüzde siber zorbalığın önlenmesi için teknolojiyi kullanmayı sınırlandırmak ya da sonlandırmak günümüzde imkânsızdır. Öğrencilere bilgisayar, internet ve diğer elektronik iletişim araçlarının güvenilir ve sorumlu bir şekilde kullanılmasını öğretecek, gerekli durumlarda şikâyet için başvurabilecekleri adres ve kaynaklar gösterecek olan öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleridir. Bu nedenle, Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin siber zorbalık ile ilgili farkındalık, önleme, müdahale ve politika oluşturma konularında programların hazırlanmasında ve uygulanmasında görev ve sorumluluklar üstlenmesi gerektiği, velilere siber zorbalık ve iletişim araçlarının güvenilir kullanılması konusunda rehberlik etmede önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca siber zorba/mağdur öğrencilerle ve onların yaşadığı psikolojik sorunlarla birebir ilgilenen kişiler okul rehber öğretmenleridir. Bu nedenle; okul rehber öğretmenlerinin kişiyi siber zorbalığa iten nedenleri, siber mağdurların yaşayacağı psikolojik sorunları ve siber zorbalığı önlemek için yapılacakları bilmesinin önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

Okulda yapılacak herhangi bir çalışmayı yönetecek olan kişiler ise okul yönetimidir. Siber zorbalığının önlenebilmesi ve etkili, uygun önleme programlarının geliştirilebilmesi için öncelikli olarak okul yöneticilerinin, rehber öğretmenlerinin, bilişim teknolojileri öğretmenlerinin ve öğrencilerin görüşlerini sunan araştırmalara gerek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) eğitimde teknolojinin kullanımını artırmak amacıyla gerçekleştirmiş olduğu Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi kapsamında okulların elektronik eğitim araçlarıyla donatılıp öğretmen ve öğrencilere de tablet bilgisayarların dağıtılacak olması, siber zorba davranışlarının yakın zamanda okul ortamında da gerçekleşme oranının kaygı verici boyutlara ulaşabileceğini düşündürmektedir (Serin, 2012). Bu durumun sonucu olarak da siber zorbalık; okul yöneticileri ve öğretmenlerin görev ve sorumluluklarının artmasına ve öğrencileri için endişe duymalarına sebep olmaktadır. Bu nedenlerle ortaokul öğrencileri, rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşleri ile siber zorbalığın azalması veya önlenmesi için önerilerinin neler olabileceği, bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, MEB'e bağlı ortaokul öğrencileri, rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşlerini derinlemesine incelemek, siber zorbalığın nedenleri, etkileri ve sonuçları ile siber zorbalığın azalması veya önlenmesi için katılımcıların önerilerini ortaya koymaktır.

Araştırma Soruları:

1. Siber zorbalık hakkında; öğrenciler, rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticilerinin görüşleri nedir?
2. Ortaokullarda siber zorbalığı önlemek için yapılan çalışmalar hakkında rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticilerinin görüşleri nedir?
3. Siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde;
 - a) Öğrenciye,
 - b) Aileye,
 - c) Öğretmenlere,
 - d) Okul yöneticilerine,
 - e) Devletedüşen görevler hakkında öğrenciler, rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticilerinin görüşleri nedir?

Araştırmanın Önemi

Her şeyden önce siber zorbalık üzerine hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde raporlanan araştırma sonuçları bu sorunun evrensel olduğunu ortaya koymaktadır (Erdur- Baker, 2013). Siber zorbalığın bilişim teknolojileri kullanılarak yapılan bir zorbalık çeşidi olduğu, gençlerin ve çocukların siber zorbalık yaşadıkları ama son yıllarda yapılan farkındalık çalışmalarının da bir sonucu olarak bunu paylaşmadıkları görülmektedir. Bu nedenle okul personelinin; öğrenciler arasında yapılan siber zorbalığı fark edebilmesi, nedenlerini ortadan kaldırması, nasıl müdahale edilmesi gerektiği ve sonuçlarının neler olduğu gibi

konularda bilinçlenmesi; öğrencilerin de bilinçli internet kullanımını bilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışma, siber zorbalığın nedenleri, etkileri ve sonuçları ile siber zorbalığın azalması veya önlenmesi için katılımcıların önerilerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Araştırmanın bu yönüyle alanyazına katkı getireceği düşünülmektedir. Ayrıca siber zorbalığın azalması ve önlenmesi ile ilgili derinlemesine bilgi edinilecek öğrenci ve öğretmen görüşlerinin yer aldığı nitel çalışma sayısının da sınırlı olmasından dolayı çalışma bu yönüyle de alanyazına katkı sağlayacaktır.

Sayıtlar

Bu araştırmada şu sayıtlardan hareket edilmiştir.

1. Araştırmada; görüşme esnasında görüşmecilerin soruları hiçbir tesir altında kalmadan, gerçek düşüncelerini ortaya koyarak cevapladıkları
2. Katılımcıların siber zorbalık konusunu anlayıp ifade edebilecek yeterlikte olduğu varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma Ankara'nın Keçiören ilçesinde bulunan MEB'e bağlı ortaokullarda görevli 7 okul yöneticisi, 7 rehber öğretmen ve 7 bilişim teknolojileri öğretmeni ile 16 ortaokul öğrencisiyle sınırlıdır.
2. Araştırma, araştırmanın yürütüldüğü 2015–2016 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.

Tanımlar

Siber Zorbalık: Bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanılmasıdır (Belsey, 2008).

Siber Mağduriyet:Kişinin, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla yapılan kasıtlı zarar verici davranışlara maruz kalma durumudur (Kocatürk, 2014).

Zorbalık: Bir kişinin veya topluluğun karşıdaki bir kişiye veya topluluğa yönelttiği tekrar eden ve belli bir süre devam eden olumsuz davranışlarıdır (Çalışgan, 2013).

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde siber zorbalık ile ilgili yapılan araştırmalar incelenmiş; inceleme sonucunda araştırmanın önemi ve amaçları doğrultusunda yapılan çalışmalar yansıtılmıştır. Bu araştırmalar yakın tarihten uzak tarihe doğru düzenlenerek öğrencilere ilişkin yurt içinde, öğretmen ve öğretmen adaylarına ilişkin yurtiçinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar olmak üzere sunulmuştur.

Öğrencilere İlişkin Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Horzum ve Ayas (2014) yaptıkları araştırmada orta öğretim öğrencilerinin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık ve sanal mağduriyet düzeyinin yordanması amacıyla yapılan araştırma, Ordu ili Fatsa ilçesinde 2013 -2014 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde orta öğretime devam eden 156'sı kız, 129'u erkek olmak üzere toplam 285 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sanal Zorba/ Kurban Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. Sanal zorbalık ve sanal mağdur düzeyinin psikolojik belirtiler arasındaki korelasyon incelendiğinde, sanal zorbalık düzeyi ile somatizasyon psikolojik belirtisi ve sanal mağduriyette de somatizasyon arasında pozitif ve anlamlı bir korelasyon olduğu görülmektedir.

Kocatürk (2014), 2012-2013 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilindeki ortaokullara devam eden 551 kız ve 529 erkek olmak üzere toplam 1080 öğrenci ile yaptığı araştırmada ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı eğilimi ile siber zorbalık eğilimi ve akran zorbalığına maruz kalma durumları ile siber zorbalığa maruz kalma durumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin %30,8'i akran zorbalığı eğilimi gösterdiğini ve %80,1'i akran zorbalığına maruz kaldığını bildirmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin %47,5'i siber zorbalık eğilimi gösterdiğini, %54,8'i siber zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık eğilimi gösterdiği ve daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Tamer ve Vatanartıran (2014) yaptıkları araştırmada teknolojik zorbalığa maruz kalan ergenlerin, teknolojik zorbalık yapma davranışları ve zorbaların zorbalığa maruz kalıp kalmadıklarını araştırmış, Ayas ve Horzum'un (2010) Sanal Zorba/Kurban ölçeği ile tarama uygulamış, verilerin analizi sonrasında mail adresini ele geçirmek, sohbet odasını veya interaktif oyunu terk etmeye zorlamak, gereç modeliyle alay etmek öğrencilerin yaptıklarını dile getirdikleri eylemler olarak belirlemiştir.

Akbaba ve Eroğlu (2013) yaptıkları araştırmalarında, ilköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcılarını belirlemek amacıyla 231 öğrenciye "Siber Mağdur-Zorba Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre; anne ve babanın eğitim düzeyi, çocukların anne ve babalarının internet becerisine ilişkin algısı ve ebeveyn denetiminin siber zorbalığı yordadığı ile siber mağduriyeti ise yalnızca cinsiyetin yordadığı belirlenmiştir.

Çalışgan (2013), ilköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalık durumlarının incelenmesi amacıyla, 2011-2012 öğretim yılında İstanbul'un Arnavutköy ilçesindeki 14 ilköğretim okulundaki 632 sekizinci sınıf öğrencisine anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre; öğrencilerin % 96,4'ü herhangi bir internet bağımlılığı belirtisi göstermedikleri ve ilköğretim öğrencilerinin % 20,3'ünün hayatlarında en az bir kez; % 8,2'sinin ise son bir ay içinde en az bir kez siber zorba kurbanı oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca ilköğretim öğrencilerinin siber zorba olma ve siber zorba kurbanı olma durumları, öğrencilerin internet bağlantısı olma durumlarına, haftalık internet kullanma sürelerine ve internette kendilerini özgür hissetme durumlarına göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özel (2013), yaptığı çalışmada öğrenciler arasında görülen siber zorbalığın ve siber mağduriyetin, depresyon ve benlik saygısıyla olan ilişkisini, ilişkisel tarama yöntemiyle incelemiştir. İstanbul İli, Fatih İlçesinde bulunan 15 lisede dokuz, 10, 11 ve 12'nci sınıflarda okuyan öğrencilerle gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda, araştırmaya katılan erkek öğrencilerin %30'unun, kız öğrencilerin ise %27'sinin siber zorbalık yaptığını; erkek öğrencilerin, kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yapmasına karşın siber mağduriyet açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark görülmediğini; depresyon, benlik saygısı ve internet kullanım sürelerindeki artışın, siber zorbalığı pozitif yönde arttırdığını tespit etmiştir.

Ayas ve Horzum (2012), yaptıkları çalışmalarında ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını incelemek ve cinsiyet ve sınıf düzeyiyle arasındaki ilişkiye bakmak amacıyla "Sanal Zorba ve Mağdur Anketi"ni 413 öğrenciye uygulamışlardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin %18,6'sının siber zorbalığa maruz kaldığı, %11,6'sının ise siber zorbalık davranışları gösterdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca 8. sınıf öğrencilerinin 6. ve 7. sınıf öğrencilerine göre daha fazla siber zorbalık yaptığı, bunun yanında 6. sınıf öğrencilerinin de daha fazla siber zorbalık mağduru oldukları belirtilmiştir.

Ayrıca sanal zorbalık davranışlarını gösteren ve sanal zorbalık mağduru olan öğrencilerin daha çok anlık ileti ve sohbet sitelerini/programlarını kullandıkları tespit edilmiştir.

Kınay (2012) yaptığı araştırmada, gençler ve çocuklarda oldukça sık karşılaşılan bilgi güvenliği ile alakalı davranışları tespit etmek, bilgi güvenliği konusuna dikkat çekmek ve siber zorbalık duyarlılığının bilgi güvenliği ile ilişkisini incelemek amacıyla İstanbul ilinde ortaöğretim okullarında okuyan 180'i erkek, 188'i kadın olan toplam 368 öğrenci üzerinde çalışmıştır. Araştırma sonucuna göre; erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre bilgisayar ve internet kullanımında daha fazla riskli davranış gösterdiği aynı zamanda daha korumacı davrandığı ve erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha çok suça maruz kaldığı ve tehlike algılarının da daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkta ise kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı olduğu görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin yaşları arttıkça riskli davranış puanlarının arttığı da tespit edilmiştir.

Manap (2012), Samsun İlinin merkeze bağlı ilçeleri olan Canik, Atakum ve İlkadım'daki 2 özel ve 7 kamuya ait ilköğretim kurumunda 6., 7., ve 8. sınıfta öğrenim görmekte olan 559 kız, 583 erkek öğrenci olmak üzere toplam 1142 öğrenciyle yaptığı araştırmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin; cinsiyet, sınıf düzeyi, internet kullanım sıklığı, en sık ziyaret ettikleri internet site türü, sosyal aktivitelere katılımları, algılanan sosyoekonomik durumları ve ilgi duydukları dizi/film türüne göre siber zorbalık düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, erkek öğrencilerin siber zorbalık düzeyinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu, sınıf düzeyi arttıkça siber zorbalık düzeyinin yükseldiğini, interneti her gün kullanan öğrencilerin siber zorbalık düzeyinin haftada iki-üç kere, haftada bir kere ve ayda bir kere kullananlara göre daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Yaman ve Peker (2012) tarafından yapılan araştırmada ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algılarını derinlemesine incelemek amacıyla ortaöğretimde öğrenim gören on dört öğrenciyle çalışmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin siber dilsel zorbalık, kimliği gizleme ve siber sahtecilik boyutlarında siber zorbalık yaptıkları; intikam alma, arkadaş ortamı ve can sıkıntısı gibi nedenlerin siber zorbalığa teşvik ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca siber zorbaca davranışlarının artmasını ve sürekli olmasını sağlayan nedenlerin; kendilerini iyi hissetmek, arkadaşlık ilişkilerini geliştirme ve zamanı keyifli geçirme isteğinden oldukları saptanmıştır. Siber mağdur olanların ise; öfke, üzüntü ve intikam duyguları yaşadıkları görülmüştür.

Bayar (2010) yaptığı araştırmada ilköğretim ikinci kademe ve ortaöğretim öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığını incelemiş, araştırma sonucunda öğrencilerin % 5,7'sinin mağdur, % 3,7'sinin zorba ve % 4,7'sinin ise zorba-mağdur olarak siber zorbalığa dahil olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca araştırmada okul iklimi ile siber zorbalığa maruz kalma arasındaki ilişkiye akran algısının kısmen aracılık ettiği, okul iklimi ile siber zorbalık uygulama arasındaki ilişkide böyle bir rolün olmadığı tespit edilmiştir.

Çetinkaya (2010), yaptığı araştırmada, Konya ilindeki 648 ilköğretim ikinci kademe öğrencisinde siber zorbalığa maruz kalma ve siber kurban olma durumlarını cinsiyete bağlı olarak incelemiş; araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarını ve daha fazla siber zorbalıkta bulunduklarını tespit etmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu siber zorbalık davranışlarıyla karşılaştıklarında ne yapacaklarını bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Erdur-Baker (2010) yaptığı araştırmada, 14-18 yaşları arasında bulunan 123 kız, 151 erkek katılımcı olmak üzere toplamda 276 kişi üzerinde çalışmıştır. Araştırma sonucunda; ergenlerin % 32'sinin hem geleneksel hem de siber zorbalık mağduru olduğu, % 26'sının ise hem geleneksel zorbalıkta hem de siber zorbalıkta zorba oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Her iki zorbalık türünde de kızların erkeklere göre daha az zorba ve kurban oldukları belirlenmiştir. Cinsiyete göre geleneksel ve siber zorbalık arasındaki ilişkiye bakılmış ve erkeklerde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür.

Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın (2008) yaptıkları araştırmada, özel ve devlet okullarına devam eden 14-15 yaşlarındaki öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını belli değişkenlere göre karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda siber zorbalık oranının katılımcılar arasında %35 olduğu ile erkek ve kız öğrencilerin siber zorbalığa karışma oranlarının birbirine eşit olduğu tespit edilmiştir.

Erdur-Baker ve Kavşut (2007) yaptıkları araştırmada, lise öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarını tespit etmek ve internet-cep telefonu kullanımlarını incelemek amacıyla üç farklı lise türünden toplam 228 öğrenciye anket uygulamışlardır. Araştırma sonucuna göre, siber zorbalığın ülkemizde de yaşandığını, bilgi ve iletişim teknolojilerini sık kullanan ergenlerin % 28 oranında siber zorbaca davranışlarda bulunduklarını ve % 30'unun da siber zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışlarında bulunduklarını ve siber zorbalığa maruz kaldıklarını ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca İnternet temelli iletişim kaynaklarının kullanımı ile siber zorba ya da kurban olma arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuş ancak okul türü, ailenin sosyo-

ekonomik düzeyi, yaş ve sınıf düzeyi gibi değişkenlerin siber zorba/ kurban olma durumu ile ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen ve Öğretmen Adaylarına İlişkin Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Baran, Keskin ve Genç (2014), yaptıkları araştırmada 2012–2013 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan 221 öğretmen adayının, Facebook'ta zorbalık yapma ya da zorbalığa maruz kalma seviyelerini cinsiyete, kullandıkları teknolojik araç çeşitliliğine, okuduğu bölüm türüne ve Facebook'u güvenli olarak tanımlayıp tanımlamadığına göre incelemiştir. Araştırma sonucunda, erkek öğretmen adaylarının kadınlara göre Facebook'ta daha fazla zorbalığa maruz kaldığı açığa çıkmıştır. Facebook'a bağlanmak için kullanılan teknolojiler çeşitlendikçe daha fazla Facebook'ta daha fazla zorbalık yapılmakta ve zorbalığa maruz kalınmaktadır. Sayısal bölümlerdeki öğretmen adayları sözel bölümlerdekilere göre daha fazla Facebook zorbalığı yapmaktadırlar. Facebook'a üye olma süresi arttıkça Facebook zorbalığı oranı artmaktadır. Son olarak ise, Facebook'u güvenli bir ortam olarak tanımlayan öğretmen adaylarının daha fazla Facebook zorbalığı yaptığı bulunmuştur.

Uysal vd. (2014) yaptıkları araştırmada, öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıklarını cinsiyet ve bölüm değişkenleri açısından incelemiştir. Batı Karadeniz Bölgesindeki bir üniversitenin Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan 296 öğretmen adayı üzerinde gerçekleştirilmiş, araştırma sonucunda öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıklarının yüksek olduğu fakat cinsiyet ve bölüme göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bayram ve Sayılı (2013), üniversite gençliği arasında siber zorbalık davranışlarının ne ölçüde var olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla 612 üniversite öğrencisiyle araştırma yapmıştır. Çalışmada öğrencilerin %30,6'sının en az bir kez tehdit veya küçük düşürülmek amacıyla siber zorbalığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. En fazla uygulanan siber zorbalığın e-posta olduğu, bunu sohbet odaları/ mesaj panoları, yorumlar/ sosyal paylaşım sitelerindeki faaliyetlerin izlediği erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalığı uyguladıkları, ayrıca kız öğrencilerin daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları, sanal taciz mağdurlarının en fazla taciz edenlerden uzak durduklarını belirttiği, daha sonra online materyalleri engelledikleri ve saldırı içerikli materyalleri sildikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Horzum ve Ayas (2013), yaptıkları araştırmada psikolojik danışmanların (rehber öğretmenlerin) sanal zorbalık farkındalıklarını cinsiyet, kıdem, yaş ve diğer branş öğretmenlerinin farkındalıkları açısından incelemiştir. 2009–2010 öğretim yılı ikinci döneminde Milli Eğitim Bakanlığında görev yapan 180 psikolojik danışmana (rehber öğretmen) araştırmacılar tarafından geliştirilen "Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği" uygulanmış ve araştırma sonucunda kadın psikolojik danışmanların sanal zorbalık farkındalıklarının erkek psikolojik danışmanlardan anlamlı derecede yüksek olduğu; psikolojik danışmanların yaşları ile sanal zorbalık farkındalıkları arasında negatif yönlü, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bunun yanında psikolojik danışmanların sanal zorbalık farkındalığı kıdemlerine göre farklılık göstermediği ve psikolojik danışmanların sanal zorbalık farkındalıklarının diğer branştaki öğretmenlerinkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yenilmez ve Seferoğlu (2013), yaptığı araştırmada öğretmenlerin sanal zorbalık hakkındaki düşüncelerini belirlemek amacıyla Türkiye'nin çeşitli illerinde görev yapan gönüllü 583 öğretmene geliştirdikleri anketi uygulamıştır. Öğretmenlerin sanal zorbalık konusundaki genel farkındalıklarının yüksek olduğunu, ayrıca öğretmenlerin deneyimlerinin ve internetle ilgili sahip oldukları bilgi ve becerilerin sanal zorbalıkla ilgili görüşlerine yansıdığı tespit edilmiştir.

Gezgin ve Çuhadar (2012) yaptıkları çalışmada, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini belirlemek ve çeşitli değişkenlere göre incelemek amacıyla 2011–2012 öğretim yılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü'nde öğrenim gören 162 öğrenciye "Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği" ni uygulamışlardır. Araştırmanın bulgularına göre bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının yüksek olduğu ve kız öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Serin (2012) 4291 öğrenci, 727 okul müdürü ve 916 öğretmenle gerçekleştirdiği araştırmada ergenlerde siber zorbalık /siber mağduriyet yaşantılarını ve bu davranışlara ilişkin öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin farkındalık düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın sonucuna göre öğrencilerin % 9,42'sinin siber zorbalık yaptığı, % 11,79'unun siber zorbalığa maruz kaldığı ve % 5,31'inin ise hem siber zorba hem de siber mağdur oldukları tespit edilmiştir. Okul yöneticilerinin % 53,2'si, öğretmenlerin % 47,6'sının daha

önceden "siber zorbalık" şeklinde bir kavramı duydukları, yöneticilerin % 58,7'sinin ve öğretmenlerin % 58,3'ünün ise bu kavramın tanımını bildikleri görülmüştür. Okul yöneticilerinin % 51,7'sinin, öğretmenlerin % 65,4'ünün siber zorbalığa karşı herhangi bir önleyici çalışmada bulunmadıkları görülmüştür.

Akbulut ve Çuhadar (2011), 55 bilişim teknolojileri aday öğretmenin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin deneyimlerini derinlemesine incelemek amacıyla yaptıkları araştırma sonucuna göre kadınların siber mağdur olma olasılığının erkeklerden daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Katılımcılardan; siber zorbalığa şahit olan 42, siber mağdurların kadın olduğunu belirten 23, siber zorbalığın sosyal paylaşım sitelerinde yaygın olduğunu düşünen 22, siber zorbalığın daha çok cep telefonu aracılığı ile gerçekleştiğini düşünen 18, siber zorbalığın daha çok anlık ileti ve eposta yoluyla gerçekleştiğini düşünen 19; siber zorbalığın sosyal paylaşım siteleri ve cep telefonu yoluyla kadınlara yönelik cinsel taciz olduğunu düşünen katılımcıların yaklaşık yarısı; çevrimiçi oyunlar, tartışma forumları ve çevrimiçi bahis oyunlarından sa sosyal paylaşım sitelerinde siber zorbalığın daha fazla gerçekleştiğini düşünenlerin katılımcıların yaklaşık yarısı olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca katılımcıların çoğunun, mağdurların çeşitli psikolojik problemler yaşadığı ve mağdurun tepki olarak ailesi ve arkadaşlarıyla paylaştığını veya siber zorbalık davranışı sergileyen kişiyle iletişimi kestiğini ya da hukuki yollara başvurduğunu saptamışlardır.

Arıcak (2009) yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin psikiyatrik belirtilerine göre siber zorbalık düzeyleri arasındaki farkı incelemek amacıyla 695 üniversite öğrencisiyle çalışmıştır. Araştırma sonucuna göre, katılımcıların % 19,7'sinin en az bir kez siber zorbalık yaptığını, % 54,4'ünün ise en az bir kez siber zorbalık kurbanı olduklarını, % 17,7'sinin ise siber zorba-kurban olduğunu belirlemiştir. Kimlik gizleme ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Katılımcıların yaklaşık % 50'si en az bir kez internet üzerinden ya da cep telefonu üzerinden kimliklerini gizlediklerini yani farklı bir kimlik kullandıklarını belirtmiştir. Siber kurbanlığa göre cinsiyetler arası anlamlı fark olmadığını; ancak erkeklerin siber zorbalık ve başka bir kimlik kullanma sıklığının kadınlardan daha fazla olduğunu saptamıştır. Ayrıca psikotik ve saldırganlığın siber zorbalığın anlamlı yordayıcısı olduğunu, düşmanca duygular ve psikotik belirtilerin siber zorbalığı önemli ölçüde etkilediğini belirlemiştir.

Dilmaç (2009) yaptığı çalışmada, psikolojik ihtiyaçlar ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Selçuk Üniversitesi'nde 666 üniversite öğrencisiyle çalışmıştır. Araştırma sonucuna göre, katılımcıların % 22,5'i en az bir kere siber zorbalık yaptıklarını

belirtirken % 55,3'u ise hayatlarında en az bir kere siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Erkekler kızlara oranla daha çok siber zorbalık olayına değindiği bununla birlikte siber kurbanlığın kadınlarda erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca saldırganlık ve duygusal ilgi ihtiyacının siber zorbalığı olumlu olarak yordadığına işaret etmektedir.

Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Schneider, O'Donnell, Stueve ve Coulter (2012) siber zorbalık ve zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 2008 sonbaharında MetroWest Massachusetts öğrencileri ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin% 15,8'i siber zorbalık yaptığını, % 25,9'u son 12 ay içinde okul zorbalığı yaptığını belirtmiştir. Siber mağdurların çoğunun (% 59,7) aynı zamanda okul zorbalığı kurbanı olduğu; okul zorbalığı kurbanlarının % 36,3'ünün de siber mağdur olduğu belirlenmiştir.

Li'nin (2008) Kanadalı ve Çinli ergenlerin siber zorbalık deneyimlerini, zorbalık ve siber zorbalık ile ilgili olası kültür farklılıklarını incelemek amacıyla Kanada'da rastgele seçilen iki ortaokulda yaşları 12–13 arasında 157 ve Çin'de rastgele seçilen iki ortaokulda 11–14 yaş arası 202 öğrenciyle yaptığı çalışmasında siber zorbalığın her iki ülkede de önemli olan küresel bir sorun olduğu görülmüştür. Katılımcılardan elde edilen verilere göre Kanadalı öğrencilerin % 55'inin siber zorbalığa maruz kaldığı, % 25'inin ise siber zorbalık yaptığı; Çinli öğrencilerin neredeyse her 3'ünden 2'sinin siber zorbalığa maruz kaldığı ve % 35'ten fazlasının ise siber zorbalık yaptığı tespit edilmiştir.

Smith ve arkadaşlarının (2008) İngiltere'de 11-16 yaşları arasındaki 625 ilköğretim öğrencisi ile genel internet kullanımı ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada, geleneksel zorbalık yapanların aynı zamanda siber zorbalıkta yaptıklarını, siber zorbalığın en yaygın türlerinin telefonla arama, metin mesajı ve anlık mesajlaşma olduğu belirtilmiştir. Bu durumda geleneksel akran zorbalığı kurbanlarının sanal ortamda şiddet uygulamaya daha çok eğilimli olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, öğrenciler siber zorbalıkla daha çok okul dışında karşılaştıkları, genellikle bu olayı kimseyle paylaşmadıkları ve siber zorbalıkla başa çıkma stratejisi olarak en çok engelleme yolunu seçtikleri sonucuna ulaşmıştır.

Beran ve Li (2007), okul zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi belirlemek için, Kanada'da 7-9 sınıflardan 432 öğrenciye zorbalık deneyimleri hakkında anket uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, okul zorbalığı yapan öğrencilerin muhtemelen

(% 56) akranlarına siber zorbalık davranışları göstereceğini belirtmiştir. Buna ek olarak, siber zorbalık yaşayan öğrencilerin okulda, kötü konsantrasyon ve devamsızlık gibi zorluklar yaşadığını belirtmiştir. Bu sonuçlar zorbalığın okul dışında oluşsa da öğrenme üzerinde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Li'nin (2007) siber zorbalıkta ergenlerin deneyimini incelemek üzere kentsel şehirlerde yaşayan 177 yedinci sınıf öğrencisi ile yaptığı araştırma sonucuna göre öğrencilerin % 54'ünün geleneksel zorbalık kurbanı olduklarını ve bunların dörtte birinin de siber zorbalığa uğradıklarını tespit etmiştir. Yaklaşık her üç öğrenciden birinin diğerlerine geleneksel zorbalık uyguladığı ve bunların % 15'inin elektronik iletişim araçlarını kullandıklarını saptamıştır. Siber mağdurların % 60'ının kadın olduğunu, siber zorbaların ise % 52'sinin erkek olduğunu ve siber zorba/ mağdurların çoğunluğunun durumu yetişkinlerle paylaşmadığını tespit etmiştir.

Li (2006) Kanada'da üç ilköğretim okulundaki 264 yedi ile dokuzuncu sınıf öğrencisiyle yaptığı çalışmada her dört öğrenciden birinin siber zorbalık davranışlarında bulunduğunu, öğrencilerden yarısının ise siber zorbalığa maruz kaldığını, yine öğrencilerin yarıya yakınının siber zorbalık yapanı tanıdığını belirtmiştir. Ayrıca siber zorbalık konusunda erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla siber mağduriyetlerini yetişkinlerle paylaştıkları sonucuna ulaşmıştır.

Patchin ve Hinduja (2006) 18 yaşından küçük 384 ergenden oluşan bir çalışma grubuyla yaptığı incelemede; gençlerin % 11'inin çevrimiçi iken zorbalık yaptıklarını, % 29'unun çevrimiçi iken siber mağdur olduğunu ve % 47'sinin ise çevrimiçi iken zorbalığa şahit olduklarını görmüşlerdir. Siber zorbalığın sohbet odalarında daha yaygın olduğunu, daha sonra bilgisayar üzerinde mesajlaşma ve e-postanın ikinci sırada yer aldığını tespit etmişlerdir.

Ybarra, Mitchell, Wolak, ve Finkelhor (2006), internet tacizi ve siber zorba/ mağdurun özelliklerini belirlemek için, 10–17 yaşları arasındaki gençlerle yaptıkları araştırma sonucunda; internet kullanan gençlerin % 9'unun online taciz yapmak istediklerini, % 32'sinin ise üç defadan fazla online tacize uğradıklarını, % 45'nin zorbalığa uğramadan önce haberdar olduğunu, siber zorbaların %50'sinin erkek olduğunu, kullanıcıların % 50'sinin bir kereden fazla zorbalığa uğradığını, katılımcıların 3'te 2'sinin yaşadığı olayı birilerine anlattığını, % 38'inin yaşadığı tacizden dolayı sıkıntı yaşadığını belirttiğini tespit

etmişlerdir. Ayrıca sosyal sorunların ve çevrimiçi saldırgan tavırların çevrimiçi tacize uğrama ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan araştırmalara bakıldığında öğrenciler arasında siber zorbalığın yaygın olduğu, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorba davranışlarında bulunduğu, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla siber zorbalığa uğradığı görülmüştür. Ayrıca siber zorbalığın yaygınlığını inceleyen araştırmalarda çeşitli ülkelerdeki kültür farkına bağlı olarak farklı sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir.

Yurt içinde yapılan araştırmalara bakıldığında ise, siber zorbalığın alanyazında yaklaşık on yıldır popüler bir kavram olduğu, siber zorbalığın birçok değişkenle birlikte incelendiği ama siber zorbalığın nedenleri, etkileri, sonuçları ve önleme önerileri sunacak çok fazla nitel araştırma yapılmadığı görülmüştür (Akbulut ve Çuhadar, 2011; Şahin vd., 2010; Yaman ve Peker, 2012). Ayrıca yapılan araştırmalarda, çalışma grubunu öğretmenlerin oluşturduğu ve onların sanal zorbalık hakkındaki görüşlerini yansıtan araştırma sayısının sınırlı kaldığı da düşünülmektedir (Ayas ve Horzum, 2011; Horzum ve Ayas, 2013; Serin, 2012; Yenilmez ve Seferoğlu, 2013). Bu nedenlerden dolayı öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin siber zorbalığı önlemek ya da azaltmak için çözüm önerilerini ve siber zorbalığa ilişkin farkındalıklarını tam anlamıyla ortaya koyabilmek için nitel çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmüştür.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma deseni, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama tekniği, verilerin toplanması ile toplanan verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması tanıtılmıştır.

Araştırma Deseni

Ortaokul öğrencileri, rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşlerini derinlemesine ortaya koymaya çalışan bu araştırmada nitel araştırma tekniği kullanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2011) nitel araştırmayı “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamaktadır.

Nitel araştırma tekniklerinin doğal ortama duyarlılık sağlaması, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konmasını sağlaması, araştırma deseninde esnekliğin olması ve tümevarımcı bir analize sahip olması önemli özellikleridir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmada amaç, araştırılan konu hakkında betimsel ve gerçekçi açıklamalar yapmaktır. Bunu sağlamak için toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olmasına çalışılır. Bununla beraber, araştırmaya katılan bireylerin görüşleri ve deneyimleri de mümkün olduğunca doğrudan sunulmaktadır (Balaban, 2013).

Bu çalışma; nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup, durum çalışması olarak desenlenmiştir. Bu yöntemin sahip olduğu özellikler hakkında ortak bir kanı olmayıp; bir

olgu, olay, durumla ilgili bir ya da daha fazla örnek üzerinde derinlemesine çalışılmak istendiğinde kullanılan bir yöntem olduğu ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Durum çalışması sosyal bilimlerde araştırmalarında kullanılan bir yöntemdir ve Kazak’a (2001) göre durum çalışması, tek bir kişinin, bir ortamın, tek bir tür dokümanın ve olayın ayrıntılı olarak incelenmesidir.

Güven’e (2004) göre sosyal bilimlerde olayları sadece bir tek neden – sonuç ilişkisine dayandırarak açıklama gücü, nicel araştırma tekniklerinin en önemli sınırlılıklarından biri olmaktadır. Oysa nitel araştırma tekniklerinde sorunlara daha esnek yaklaşılabilmekte ve sosyal bilimlerde olayların incelenmesi daha kolay olabilmektedir. Bu araştırmada, siber zorbalığa yönelik derinlemesine bilgi toplamak istendiğinden dolayı nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bununla birlikte bu yöntemin seçilme nedenleri arasında; öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin siber zorbalığı önlemek ya da azaltmak için çözüm önerilerini tam anlamıyla ortaya koyabilme ve siber zorbalığa ilişkin farkındalıklarını tam olarak anlayabilme ihtiyacı da sayılabilir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” kullanılmıştır. Patton’a (1987) göre amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir (Patton’dan aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” yoluyla belirlenmiş olup Ankara’nın Keçiören ilçesinde bulunan ortaokullarda görevli 7 okul yöneticisi, 7 rehber öğretmen ve 7 bilişim teknolojileri öğretmeni ile 16 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Keçiören ilçesinden 6 ortaokul belirlenmiştir. Öğrenciler seçilirken her okuldan, her sınıf kademesinden ve grupta cinsiyete dayalı bir fark oluşmaması için 8 kız- 8 erkek öğrenci olmasına dikkat edilerek gönüllülük esasına göre seçim yapılmıştır. Öğretmen seçimlerinde de gönüllülük esasına göre seçim yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı okullar ortalama 1000–1500 arası öğrencisi ve 50-75 arası öğretmen kadrosu olan, en az bir bilişim teknolojileri sınıfı bulunan, FATİH projesinin kurulumunun başladığı okullardır.

Tablo 1:

Görüşme Yapılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

		f	%
Cinsiyet	Erkek	8	50
	Kız	8	50
Sınıf düzeyi	5. Sınıf	4	25
	6. Sınıf	4	25
	7. Sınıf	4	25
	8. Sınıf	4	25
Okul	O1	2	13
	O2	3	18
	O3	3	18
	O4	2	18
	O5	2	18
	O6	3	18

Tablo 2:

Görüşme yapılan öğretmenlerin demografik bilgileri

			f	%
Rehber Öğretmen	Cinsiyet	Erkek	3	43
		Kadın	4	57
	Yaş	25-30 yaş	2	29
		30-40 yaş	2	29
		40 yaş ve daha fazlası	3	43
	Çalıştığı Okul	O1	1	14
		O2	2	29
		O3	1	14
		O4	1	14
		O5	1	14
		O6	1	14
BT Öğretmeni	Cinsiyet	Erkek	3	43
		Kadın	4	57
	Yaş	25-30 yaş	2	29
		30-40 yaş	5	71
		40 yaş ve daha fazlası	-	-
	Çalıştığı Okul	O1	1	14
		O2	1	14
		O3	1	14
		O4	1	14
		O5	1	14
		O6	2	29
Yönetici	Cinsiyet	Erkek	4	57
		Kadın	3	43
	Yaş	25-30 yaş	1	14
		30-40 yaş	2	29

	40 yaş ve daha fazlası	4	57
Çalıştığı	O1	1	14
Okul	O2	1	14
	O3	2	29
	O4	1	14
	O5	1	14
	O6	1	14

Araştırmacının Rolü

Araştırmacı Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi BÖTE (Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri) bölümünden lisans mezunudur. 2008 yılından bu yana farklı şehirlerde Bilişim Teknolojileri Öğretmenliği yapmaktadır. Ayrıca ilk yıldan bu yana Bilişim Teknolojileri Rehber Öğretmenliği görevini de yürütmektedir. Çalışma hayatının ilk yıllarından bu yana öğrencileri arasında en fazla siber zorbalık sorununa şahit olmuş ve öğrencilerini bu konuda olumlu yönlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca Fatih projesi kapsamında Fatih etkileşimli tahta kullanımı ile bilinçli ve güvenli internet kullanımı konusunda öğretmen eğitimleri vermiştir. Okulunda da gönüllü olarak bilinçli ve güvenli internet kullanımı konusunda veli ve öğrenci eğitimleri düzenlemektedir. Eğitim teknolojileri alanında uzmanlaşmak istediği için bu alanda yüksek lisans yapan araştırmacı tezini de ilgisini çeken ve öğretmenlik hayatında sık karşılaştığı siber zorbalık üzerine yapmak istemiştir. Araştırmacı ortaokulda görev yaptığı için araştırmaya katılan öğrencilerle iletişim kuramama ve anlaşılamama gibi problemler yaşamamıştır.

Veri Toplama Teknikleri

Görüşme, nitel araştırmada kullanılan en yaygın veri toplama tekniklerinden biridir (Sencer, 1989). Görüşmenin amacı bireyin deneyimlerinin, tutumlarının, düşüncelerinin ve buna benzer gözlenemeyen özelliklerinin gerçekçi bir şekilde ortaya çıkarılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Dolayısıyla bu çalışmada veriler katılımcılara açık uçlu soruların sorulacağı yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, hem sabit seçenekli cevaplamayı hem de ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi birleştirir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011).

Görüşmeleri başlatmak ve sürdürmek için öğrencilere ve rehber öğretmen, bilişim teknolojileri öğretmeni ile okul yöneticilerine yöneltilecek çerçeve sorular görüşme öncesinde belirlenmiştir.

Görüşme soruları hazırlanmadan önce, araştırma konusu ile ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Araştırmada verileri toplamak amacıyla yönetici ve öğretmen görüşme formu ile öğrenci görüşme formu olmak üzere iki form düzenlenmiştir. Çalışma için sorulacak olan bu genel sorular, araştırmacı tarafından belirlenip üç öğrenci ve iki öğretmenle pilot uygulaması yapılmış, görüşme formunda yer alabilecek sorular taslak olarak belirlenmiştir. Ön görüşme yapılan bu öğrenci ve öğretmenler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Üç konu alanı uzmanı, bir ölçme ve değerlendirme ve bir Türkçe alan uzmanı tarafından uzman onayları alınarak öneriler doğrultusunda hazırlanan forma son hali verilmiştir (Ek 1 ve Ek 2).

Öğretmen ve öğrenci görüşme formları aynı doğrultuda olup öğretmen görüşme formunda yer alan siber zorbalığı önlemeye yönelik okulda yapılan çalışmaların neler olduğu ve kimlerin görev alması gerektiği soruları katılımcılardan sadece öğretmen grubuna sorulmuş, bu iki soru öğrencilere yöneltilmemiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın yapılabilmesi için Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla MEB'den gerekli izin ve onaylar alınmıştır (Ek 3). Ayrıca etik sıkıntılar doğurmaması adına görüşmelerde yönetici, öğretmen ve öğrencilerin katılımında gönüllülük ve isteklilik temel alınmış, öğretmenlerden gönüllü katıldıklarını gösteren izin formları, öğrencilerden hem kendilerinin gönüllü katıldıkları, hem de velilerin izin verdiklerini gösteren izin formları alındıktan sonra görüşmeler yapılmıştır (Ek 4). Öğrenci ve öğretmen görüşmeleri katılımcıların okullarında uygun olan ortamlarda (öğretmenler odası, rehberlik servisi, görüşme odası vb.), ders saatleri dışında araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmıştır. Görüşmelerin yapılması iki hafta sürmüş, görüşmeler araştırmacı tarafından not edilerek veya ses kayıt cihazı ile kaydedilerek daha sonra çözümlenmiştir. Yapılan görüşmeler ortalama otuz dakika sürmüştür.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınıp transkript edildikten sonra elde edilen verilerin analizinde, içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Kodlamalarda yer alan veriler kullanılarak bir “kod listesi” oluşturulmuştur. Daha sonra bu kodları belirli kategoriler altında açıklayabilen temalar bulunmuştur. İçerik analizi yapıldıktan sonra temalara ait frekanslar bulunmuş ve veriler tablolastırılmıştır. Nitel araştırmalarda güvenilirlik; olayların farklı gözlemciler tarafından aynı kategoriye bağlanması ya da aynı gözlemci tarafından farklı zamanlarda aynı kategori ile ilişkilendirilmesidir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2005). Güvenilirliği sağlamak üzere ham verilerin kodlara ve kategorilere dönüştürülmesi işlemi, başka bir konu uzmanı tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek kodlanmış ve “Görüş Birliği” ve “Görüş Ayrılığı” olan maddeler belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirliği için Miles ve Huberman’ın (1994) belirttiği formül $P \text{ (Uzlaşma Yüzdesi \%)} = [Na \text{ (Görüş Birliği)} / Na \text{ (Görüş Birliği)} + Nd \text{ (Görüş Ayrılığı)}] \times 100$ kullanılmış ve hesaplama sonucunda $P = \%89$ değeri bulunmuştur. Tutarlılığın $\%70$ ’den yüksek olması analizlerin güvenilirliği sağladığını göstermektedir (Miles ve Huberman, 1994).

Araştırmanın sonuçları rapor edilirken doğrudan görüşme alıntılarına yer verilmiştir. Katılımcıların kendi ifadeleri alıntılarla yansıtılmıştır. Böylece tema ve kodlara yönelik katılımcılardan birebir alıntılar yapılarak geçerlilik sağlanmıştır. Görüşülen bireylerden doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlardan yola çıkarak sonuçları açıklamak geçerlilik için önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Alıntıların aktarılmasında öğrencilere 1’den 16’ya, öğretmenlere 1’den 7’ye, okullara 1’den 7’ye kadar numaralar verilmiş olan kod numaraları kullanılmış ve Ö1 (öğrenci 1), Ö2 (öğrenci 2), R1 (rehber öğretmen 1), BT4 (bilgisim teknolojileri öğretmeni 4), Y7 (yönetici 7), O3 (okul 3) şeklinde gösterilmiştir.

Diğer bir ifadeyle bulgular, hem açıklamalar hem de tablolar şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca; çok küçük ifade farklılıklarından kaynaklanan cümleler aynı grup içerisinde değerlendirilmiş ve kodlanmıştır. Örneğin; “...sosyal paylaşım siteleri...” ile “sosyal medya araçları genel itibarıyla, facebook, twitter...” cümleleri aynı şeyi ifade ettikleri için eşit tutulmuş ve sosyal medya kategorisine eklenmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular araştırma sorularına göre oluşturulan kategoriler halinde sunulmaktadır.

Katılımcıların Siber Zorbalık Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci sorusuna yönelik aşağıda tablolar halinde sunulmuş bulgular elde edilmiştir:

Tablo 3:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorba Araçlarına İlişkin Görüşleri

SZ Araçları	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
İnternet	15	94	7	100	7	100	7	100
Sosyal Medya	14	88	6	86	7	100	7	100
Anlık Mesajlaşma Ortamları	1	6	3	43	1	14	5	71
Çevrimiçi Platformlar	3	19	1	14	3	43	0	0
E-Posta	0	0	3	43	5	71	2	29
Diğer	0	0	1	14	1	14	0	0
Cep Telefonu	15	94	6	86	6	86	6	86
Diğer BT Araçları	0	0	2	29	3	43	1	14

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; cep telefonu, diğer BT araçları, internet olmak üzere üç tema altında toplanmıştır.

Siber zorba davranışlarının gerçekleştirildiği araçların neler olabileceğini belirlemeye yönelik sorulan sorulara katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde öğrenciler siber zorba davranışlarının en çok cep telefonu ya da internet ile gerçekleştiğini dile getirmişlerdir (f=15, % 94). Ayrıca internet üzerinden de en çok sosyal medya kullanılarak gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir (f=14, %88). Öğrencilerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Ö5: İnternete girdiğimiz bilgisayar, telefon ve tabletler... Facebook'la mesela

Ö9: Telefonla gizli aramalar yapılıyor, sms atıyorlar.

Ö7: Instagram fotoğrafları screenshot (ekran görüntüsünü yakalayarak resim olarak almak) yapılp alınıyor mesela.

Ö6: İnternetten... Oyun odalarında karakter çalışıyorlar.

Rehber öğretmenlerin tamamı siber zorba davranışlarının internet ile gerçekleştiğini dile getirmişlerdir (f=7, %100). İnternette en çok sosyal medya üzerinden siber zorba davranışlarının gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir (f=6, %86). Ayrıca cep telefonu kullanılarak da siber zorba davranışlarının gerçekleşebileceğini belirtmişlerdir (f=6, %86). Rehber öğretmenlerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

R6: Başta internet. İnternetin kullanıldığı cep telefonu, tablet, bilgisayar, yine internet üzerinden sosyal ağlar... En çok da Facebook, Twitter ve Instagram bildiğim bunlar var...

R1: İnternet ve iletişim araçlarımız, cep telefonu. Mesajlaşma ortak paylaşımların olduğu ve sohbetlerin olduğu Facebook, adını vereyim mi? Twitter gibi...

R5: İnternete girebildiğimiz bilgisayar, cep telefonu... İnternette sosyal medya, sohbet edebildiğimiz, mesajlaştığımız ortamlar olabilir.

BT öğretmenlerinin tamamı da rehber öğretmenler gibi siber zorba davranışlarının en çok internet ile gerçekleştiğini dile getirmişlerdir (f=7, %100). İnternette en çok sosyal medya üzerinden siber zorba davranışlarının gerçekleştirildiğini düşünmektedirler (f=7, %100). Daha sonra ise cep telefonu kullanılarak da siber zorba davranışlarının gerçekleşebileceğini belirtmişlerdir (f=6, %86). BT öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

BT1: Telefon, tablet, bilgisayarın üzerinden siber zorbalık yapılabilir, sosyal medya ortamları olabilir.

BT5: Sosyal medya araçları, Youtube, Youtube üzerinden sahte hesaplar, Instagram üzerinden fotoğraflarla tacizde bulunma...

Yöneticilerin tamamı da BT öğretmenleri ve rehber öğretmenler gibi siber zorba davranışlarının en çok internet ile gerçekleştiğini dile getirmişlerdir (f=7, %100). İnternette en çok sosyal medya üzerinden siber zorba davranışlarının gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir (f=7, %100). Ayrıca cep telefonu kullanılarak da siber zorba davranışlarının gerçekleştirilebileceğini belirtmişlerdir (f=6, %86). Yöneticilerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Y1: Bilgisayar, telefon türü elektronik araçlar, sosyal paylaşım programları Facebook gibi...

Y2: Sanal âleme ulaşabildiğimiz her türlü araçla, bilgisayar, telefon, tabletler, sosyal medya en çok Facebook hatta kısa mesaj servisleriyle dahi siber zorbalık gerçekleştiriliyor artık.

Y4: Kişisel bilgisayarlar ile Facebook, cep telefonundan mesajlar, Whatsapp cep mesajları (SMS), sanal ortam argümanları.

Y6: Cep telefonu, cep telefonundan gelen mesajlar, gelen çağrılar, Facebook, Whatsapp, Instagram gibi sosyal paylaşım siteleri...

Öğretmenler, öğrencilerden farklı olarak görüntü ya da video kaydedebilen diğer BT araçlarının da kullanıldığını ve e-posta üzerinden ya da (bilgisayara sızan zararlı yazılımlar, uzaktan erişim vb.) programlar üzerinden de siber zorbalık yapıldığını dile getirmişlerdir.

R5: ...ya da görüntü kaydedebilen araçlar, fotoğraf makineleri gibi.

Y6: ...ve e-posta gibi araçlar.

Y7: Günümüz mevcut etkileşimli bilişim araçları...

Katılımcılar tarafından siber zorba aracı olarak en çok internetin, internette ise öğrencilerin sosyal medya araçlarını çok sık kullandıkları sonucuna varılmıştır. Sosyal medyaya akıllı telefonlarla da erişimin olması, anlık kullanımı hızla artan sosyal medya üzerinden öğrencilerin birbirlerine siber zorba davranışlar sergiledikleri dikkati çekmiştir.

Tablo 4:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorba Davranışlarına İlişkin Görüşleri

SZ Davranış Örnekleri	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
İnternet	16	100	7	100	7	100	7	100
İzinsiz Erişim/Çalma	12	75	4	57	7	100	4	57
İzinsiz Paylaşım	13	81	6	86	3	43	2	29
Psikolojik Zarar Verme (Hakaret Vb.)	5	31	6	86	7	100	7	100
Uygunsuz E-Posta	0	0	1	14	2	29	1	14
Virüs Yayımak	1	6	1	14	3	43	0	0
Cep Telefonu	8	50	4	57	4	57	5	71
Çağrı	4	25	2	29	4	57	2	29
Taciz	4	25	4	57	4	57	3	43
Uygunsuz Sms	2	13	3	43	3	43	1	14

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; cep telefonu ve internet olmak üzere iki tema altında toplanmıştır.

Öğrenciler en çok internet üzerinden izinsiz paylaşımda bulunmayı dile getirmişlerdir (f=13; % 81). Birbirlerinin fotoğraf ve videolarını çekip sosyal medya üzerinde paylaşmak, sosyal medya üzerinden programlar aracılığıyla fotoğrafı izinsiz alarak capslemek (filmlerden, fotoğraflardan ya da çeşitli görüntülerden oluşan karelerin mizahi yazılarla bütünleşmesini içerir) ya da video haline getirerek paylaşmak öğrencilerin en çok üzerinde durduğu siber zorba davranışları olmuştur. Daha sonra ise birbirlerinin hesabına izinsiz erişim ya da çalma cevabını vermişlerdir (f=12; % 75). Öğrenciler birbirlerinin online oyun hesaplarını, sosyal medya (özellikle facebook) hesaplarını çaldıkları ya da yine izinsiz hesapları karıştırıp paylaşım yaptıklarını dile getirmişlerdir. Aşağıda yer alan alıntılarda bunu destekler niteliktedir:

Ö7: Benim facemi (Facebook hesabımı) çalan Instagram hesabımdaki fotoğraflarımı screenshotlayıp (ekran görüntüsü alma işlemi) almış.

Ö10: Sınıftakiler Facebook'taki fotoğrafları alıyorlar. Video yapıp Youtube'ta paylaşıyorlar.

Ö9: Facebook'ta cinsel fotoğraf paylaşmak ya da Instagram'dan fotoğraf çalıp cinsel caps yapmak, Facebook'ta ya da WhatsApp'tan grupta kızlarla dedikodu yapmak...(gülüyor) ben çok yapıyorum da.

Ö9: Ben ablamın telefonunu, facesini çok karıştırıyorum ondan habersiz tabi.

Ö9: Facebook hesabıma girmemiştim bir süre. Şifrem çalınmış. Annemin hesabından baktım. Bakmaz olaydım, çok sapık bir fotoğraf paylaşmış çalan ve tüm arkadaşlarımı da etiketlemiş altına...

Ö5: Birinin fotoğrafını alıp caps yapmak, sosyal ağ şifresini kırmak mesela.

Ö6: Uygunsuz fotoğrafların sanal âleme geçmesi mesela Vine (maksimum 6 sn'lik videolar) ya da caps yapıyorlar.

Ö8: Fotoğrafların üzerinde izinsiz oynuyorlar. Bana caps yaptılar mesela. Ben de onlara küfrettim. Bir de oyunlarda admin (on-line oyun yöneticisi) küfür etti diyerek haksız yere banlatmak. (banned: belli bir süre oyuna girmesinin engellenmesi)

Rehber öğretmenlere göre siber zorba davranışı en çok izinsiz paylaşımında bulunma (f=6; %86) ve psikolojik zarar verme olurken (f=6; %86); bilişim teknolojileri öğretmenlerine göre izinsiz erişim/çalma (f=7; %100) ve psikolojik zarar verme (f=7; %100) yöneticiler için ise psikolojik zarar verme (f=7; %100) olarak belirlenmiştir. Öğretmenler ortak olarak, öğrencilerin en çok sanal ortamda tehditkâr, küfürlü ve argo konuşma, bunu okul ortamına taşıma, internet üzerinden yalan bilgi yayma (dedikodu yapma) ve paylaşımlar altına uygunsuz yorumlar yapma şikâyetleriyle kendilerine başvurduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden bazıları siber zorba davranışlarına öğrencilerden farklı olarak uygunsuz içerikli e-posta gönderimini de eklemiştir (rehber öğretmen: f=1; %14 – BT öğretmeni: f=2; %29). Öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

R5: İzinsiz görüntü kaydedip paylaşabiliyorlar, mesaj şeklinde ya da sosyal medyada ya da şöyle çok karşılaşıyoruz... Tehditvari konuşmalar, yorumlar internet üzerinden. Sonrasında günlük hayata taşıyorlar aile dâhil oluyor, arkadaşlar dâhil oluyor ve kavga nedenleri genellikle bu oluyor.

R6: En çok birbirlerine kaba, uygun olmayan sözlerle tehdit olabilir mesela. Bizim öğrenciler arasında en fazla gördüğümüz, günlük bir olayın internet ortamına taşınması. Sahte hesap açıyorlar mesela birbirleri adına fotoğraf çekip paylaşıyorlar altında uygunsuz yorumlarla, okulda telefon getirip açmamaları gerekiyor ama açıyorlar ve bu

konuda yaşadığımız sıkıntılar arttı tabi. Biz henüz böyle bir örnekle karşılaşmadık çok şükür ama gördüğüm kadarıyla çocukların birçok arkadaşı var. Çoğunun listesinde tanımadığı arkadaşları var.

R4: Birbirlerine hakaret içeren tehditkâr ya da cinsel içerikli mesajlar gönderiyorlar e-postalardan ya da telefonda SMS olarak, Facebook, Twitter ya da e-posta şifrelerini izinsiz olarak ele geçirip o kişinin özel bilgilerini fotoğraflarını kullanıyorlar, on-line oyunlarda genellikle erkek öğrenciler kız öğrencilerle cinsel içerikli rahatsızlık veren konuşmalar yapıyor.

R3: Bizim okul olarak öğretmen olarak yaşadığımız, orada birbirlerini tehdit etmek gibi, kavga başlatma gibi yazışıp bunu okul ortamına taşıma, okulda kavga etmeleri mesela. Bizim okulda en fazla gördüğümüz bir diğer siber zorbalık da hesap çalma.

R2: Sahte hesap açma, sanal ortamda yorum yazarken küfürlü yorum yazma, karşısına yine saygı göstermez bazıları sanal ortama şey zannediyorlar her şeyi yapabileceği rahat davranabileceği, özgür olabilecek bir ortam zannediyorlar. Hâlbuki kişiye sanal ahlakı da vermek lazım. Nasıl günlük hayatta kendi yaşantısında somut şeylerde küfür etmiyorsa, saygı gösteriyorsa sanal ortamda da insanlar o şekillerde davranılması lazım. Bazı insanlar sahte ortam oluşturuyor aslında doğru olmayan yorumlar yazabilir. Sosyal paylaşım sitelerinde kendisini farklı tanıtabilir, başka bir insanmış gibi gösterebilir.

R1: Hakaret, rencide etme, küfür etme, karşılıklı hoşlanılmayan davranışlarda, söylemlerde bulunma, karşı tarafı küçük düşürücü söylemlerde bulunma.

BT1: Maillerin ele geçirilmesi, spam mailler, sosyal hesapların ele geçirilmesi. Facebook Twitter gibi, sosyal medya üzerinden sürekli kişinin rahatsız edilmesi. Örneğin Facebook uygulaması üzerinden tanımadığın kişilere sürekli mesaj gönderme veya resim gönderme şifrelerini ele geçirip onların istemediği gibi ahlaka uygun olmayan, ilgi alanında olmayan paylaşımlarda bulunma. Telefonla da yine istenmeyen kişi tarafından aranmak, sürekli rahatsız edilmek veya tanınmayan biri tarafından sürekli rahatsız edilmek, telefon ya da bilgisayar üzerinden insanların kandırılması.

BT5: ...tanımadığınız kişilerin eklemesi. Özellikle 8. sınıf öğrencilerim siber zorbalık konusunda çok yardım istiyor. Örneğin; bir sekizinci sınıfa giden kız öğrencim adına Facebook hesabı açılmış ve arkadaşları eklendiğinde bir süre sonra herkese küfür edilmiş, yardım için bana başvurdular. Bende 10 kişinin Facebook üzerinden şikâyet ettiğinde hesabın kapatılacağını söyledim Konuşmalardan sonra şüphelendiğim öğrenciyi yanıma

çağırıp konuştuğumda olaylar birden dindi. Sınıf ortamında yaşanan bir olaydan dolayı kıza kızgınlığını bu şekilde çıkarmıştı. Facebook öğrenciler arasında çok yaygın. Bir de oyun odaları. Oyun odalarında da çok küfürleşiyorlar ve hesap çalıyorlar. Sosyal medyada çalınan hesaplar oyun odaları kadar önemsenmiyor. Oyun hesaplarının çalınması onları çok üzüyor özellikle erkek öğrenciler. Aylarını yıllarını o oyun karakteri için harcıyorlar ama yeni bir profil resmi koyup hesap açmak saniyeler sürüyor. O yüzden pek önemsemeyebiliyorlar.

BT2: Sanal küfürleşme, hakaret, hesap bilgilerini ele geçirerek onu zorda bırakma, fake (sahte) hesaplar.

BT4: Arkadaşın fotoğrafına kırıcı yorumlarda bulunmak, gerçeğe aykırı söylemlerle tehdit etmek, oyun oynarken sahip oldukları itemleri (madde) tehdit yoluyla almaya çalışıyorlar... Genellikle tehdit yoluyla diyelim... Tabi sonra da günlük hayata yansıtıyorlar bunu. Birbirlerinin ses kayıtlarını alıyorlar habersizce.

Y2: Tehdit oluyor, hakaret oluyor... Kişinin internet kullanımıyla ilgili daha da artabiliyor. Çocukların görüntüsünü çekip annene söyleyeceğiz, babana söyleyeceğiz, diye tehditler oluyor.

Y4: Psikolojik açıdan da taciz, istismar.

Yukarıdaki bulgulardan yola çıkılarak katılımcı öğretmen grupları, öğrencilerin en çok izinsiz paylaşımında bulunma siber zorba davranışını sergiledikleri üzerinde durmuşlardır.

Tablo 5:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Öğrencilerin Siber Zorba Davranışında Bulunma Nedenlerine İlişkin Görüşleri

SZ'lığa İten Nedenler	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Psikolojik Nedenler	14	88	6	86	7	100	7	100
İntikam	6	38	2	29	3	43	2	29
Eğlenceli Bulmak	7	44	1	14	0	0	1	14
Popüler Olma İsteği	0	0	4	57	2	29	3	43
Şaka Yapmak	5	31	0	0	2	29	1	14
Kendini Gösterme/ Beğenilme	0	0	1	14	0	0	0	0
Kıskançlık	4	25	1	14	0	0	0	0
Korkutma	1	6	1	14	0	0	0	0

Merak	0	0	1	14	3	43	0	0
Akademik Nedenler	3	19	5	71	5	71	3	43
Düşük Akademik Başarı	3	19	4	57	5	71	3	43
Derslerin Boş Geçmesi	0	0	1	14	0	0	0	0
Okumak İstemeyen Öğrenci Grubuna Dâhil Olma	0	0	1	14	0	0	0	0
Bilinçsiz İnternet Kullanımı	4	25	4	57	5	71	2	29
Sosyal Nedenler	2	13	6	86	4	57	2	29
Aile	1	6	5	71	2	29	0	0
Akran	1	6	3	43	2	29	2	29
Toplumsal Nedenler	0	0	1	14	1	14	1	14
Yasal Boşluk	0	0	0	0	0	0	1	14

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar, akademik nedenler, bilinçsiz internet kullanımı, psikolojik nedenler, sosyal nedenler, toplumsal nedenler, yasal boşluk olmak üzere altı tema altında toplanmıştır.

Öğrenciler en fazla siber zorbalığa iten nedenin psikolojik nedenler olduğunu belirtmişlerdir (f=14; %88). Öğrenciler daha çok siber zorbalığı eğlenceli buldukları (f=7; %44), daha sonra ise intikam almak (f=6; %38) ya da arkadaşlarına şaka amacıyla (f=5; %31) siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Ö8: *Şaka yapmak için yapmış olabilir. Virüslü program göndermişim arkadaşlarıma, dalga geçmek için (gülüyor). Komik bence (gülüyor).*

Ö7: *...geçen akşam babama bir şaka yaptım mesela, ayarlardan güdümlü erişim deyip koydum şifreyi. Sonra babam telefona erişemedi. Telefon bozuldu sandı. Biraz uğraştırdıktan sonra şifreyi verdim (gülüyor).*

Ö8: *Cep telefonuyla arkadaşlarımı arayıp başka biriymiş gibi konuşuyorum. Daha sonra onu arayıp dalga geçiyorum nasılda yedin diye (gülüyor).*

Ö1: *Gizli numaradan arayıp telefonda işletmek. Ben E...’i aradım, sesimi değiştirip konuştum. Ona sonra anneni ver, dedim. Baktım, verdi gerçekten. Çok gülmüştüm.*

Ö10: *Geçen sene arkadaşlarım teneffüste cep telefonundan dominosu arayıp kafam orda mı ordaysa bana getir, diye işlettir, çok gülmüştük.*

Ö5: *Genellikle dalga geçmek için yapıyor; ama karşısındaki ona yaptıysa aynı şeyi ona yapmak isteyebilir.*

Ö14: İnternet kullanımı çok iyi olan kişiler şey eğlence amacıyla yapıyor...

Ö6: Ona yapan kişiye yapar intikam duygusuyla.

Rehber öğretmenler psikolojik nedenlerin ve sosyal nedenlerin siber zorbalığa iten nedenler arasında önemli yeri olduğunu belirtmişlerdir (f=6; %86). Psikolojik nedenlerden, siber zorbalığı öğrencilerin daha çok popüler olma isteğiyle yaptıklarını dile getirmişlerdir (f=4; %57). Sosyal nedenlerden ise ailenin (f=5; %71) (çocuğuna karşı ilgisiz anne babalar, boşanmış ebeveynler, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan aileler) ve akranların (f=3; %43) (öğrencinin bir arkadaş grubuna dâhil olmak istemesi, akranları tarafından siber zorbalığı görüp aynısını yapmak istemesi ve akran baskısı) öğrenciyi siber zorbalığa iten en önemli nedenler arasında yer aldığını belirtmişlerdir.

Ayrıca rehber öğretmenlerden bazıları, katılımcı diğer öğretmen gruplarından farklı olarak; akademik nedenlerden öğrencinin derslerinin boş geçmesinin ve okumak istemeyen öğrenci grubuna dâhil olmasının; psikolojik nedenlerden başkalarına kendini gösterme/beğenilme, kıskançlık ve korkutma amaçlı olmasının da siber zorbalığın nedenleri arasında olduğunu belirtmişlerdir. Rehber öğretmenler bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

R5: Bazen popüler olma ihtiyacı olabiliyor. Ne kadar çok kavga ederse ne kadar yandaş toplarsa yanına -tabi ergenlerle çalıştığımız için- onlar o kadar popüler olduklarını düşünüyor.

R6: Benim gördüğüm kadarıyla kendine güveni olmayan, okulda varlık gösteremeyen, bizim çalıştığımız yaş grubunda akran kabulü yani çocuğun arkadaşlarına kendini kabul ettirmesi çok önemli. O yönden kendini ispatlayamayan yani popüler olamayan. Onlar öyle nitelendiriyor. Daha sonra da aile sorunu olan, ekonomik durumu kötü, akademik başarısı düşük, karşı cins tarafından beğenilmeyen öğrenciler bu tür davranışlara daha eğilimli oluyor.

R1: İlgisizlik. Daha çok ailenin ilgisizliği... Daha çok aile sorunları... Anne-baba geçimsizliği başta geliyor, daha sonra babaların başta olmak üzere annelerin aileye ilgisizlikleri, dünyaya doyumlu olarak bakan anne-babalar, evde tatmin olmayan anne babaların mutluluğu dışarıda aramalarından dolayı çocukların kendilerini başka şeylere vermelerinden kaynaklanıyor. Genel sebep bunlar. Daha birçok sebep vardır; ama genel olarak bunları söyleyebiliriz. Maddi sorunlar olabilir, anne baba ölümleri olabilir, anne babaların ayrılmaları olabilir, genel olarak aile merkezli ama.

R4: Öğrencinin arkadaşlık kurmada sorun yaşaması geliyor ilk aklıma. Sonra öğrencinin günlük hayatta içinde barındırdığı ama davranışa dökemediği saldırgan davranışları ve cinsel dürtüleri dışarı çıkarma isteği kendilerini gizleyebildikleri için daha rahat davranıyorlar tabi...

Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin tamamı da öğrencilerin en çok psikolojik nedenlerden dolayı siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir (f=7; %100). İntikam almak için (f=3; %43) ya da meraktan (f=3; %43)siber zorbalık yaptıklarını dile getirmişlerdir. Psikolojik nedenlerin yanı sıra bilinçsiz internet kullanımının (f=5; %71) ve öğrencinin akademik başarısının düşük olmasının (f=5; %71) da siber zorbalığa neden olduğunu ifade etmişlerdir. BT öğretmenleri bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

BT1: Siber zorbalıkla ilgili bir bilgiye ulaştıysa yani mesela bir bilgisayara nasıl ulaşacağını öğrendiyse arkadaşlarına şaka yapmak amaçlı. Meraktan biraz da, bunu yapabilir miyim ben de diye.

BT2: Genellikle meraktan yapıyorlar, nasıl hesap çalınır? Ben de yapabilir miyim? Birde çocukların internette gereğinden fazla zaman geçirmeleri onları farklı arayışlara sürükleyebiliyor.

BT4: ...internet ortamını sınırsız özgürlük olarak görüyorlar. Ben ne yaparsam yapayım kimse görmez bulamazlar, diye düşünüyor.

BT5: Teknoloji bilgisine güvendiği için, sosyal ilişkileri zayıf olduğu için.

BT7: ...bir birey bilgisayarı az biraz kullandı mı çok iyi bilgisayar kullanıyormuş gibi davranıyor çevresi. Ya da arkadaşı facebook hesabını çaldı mı, o da onun hesabını çalmaya çalışıyor, misilleme yapacak ya. Bana çok öğrenci geliyor, hocam arkadaşımın facebook hesabını nasıl çalarım diye. Bu çok başımıza geliyor, facebook hesabı çalınca sosyal çevresinde çok iyi olacağını zannediyor... Bilinçsiz internet kullanımını, doğruyu yanlış, günlük hayattaki etik kavramının sanal âlemde de olması gerektiğini bilmiyor etik davranışlardan habersiz.

Yöneticilerin tamamı da öğrencilerin en çok psikolojik nedenlerden dolayı siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir (f=7;%100). Psikolojik nedenlerden ise en çok popüler olma isteğiyle siber zorbalık yaptıklarını belirtmişlerdir (f=3;%43). Bunun yanı sıra akademik başarısı düşük olan öğrencinin kendini bu şekilde göstermeye çalıştığını söylemişlerdir (f=3; %43). Yöneticilerden biri ise diğer katılımcılardan farklı olarak siber zorbalıkla ilgili

yasal boşlukların olmasının siber zorbalığı artırdığını belirtmiştir. Yöneticilerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

Y6: Öğrencilerin kendilerini başkalarına kanıtlama istekleri. Derslerdeki başarısızlığını farklı yollarla giderme isteği.

Y4: Muhtemelen ilgi çekmek istemeleri.

Y7: Farklı olma duygusu ya da benimsenme duygusu ya da toplum içerisinde yerini edinemeyen bazı insanların önemsenme duygusu olarak bu tür davranışlar içerisinde bulunabileceklerini düşünüyorum.

Y2: Kişisel bilgilerin korunması kanunu çok geç çıktı. Satıldı her yere telefon numaralarımız zamanında. Trafikte gezerken bilmem ne termalden zırt pırt arıyorlar. E ne zaman arayalım sizi? Arama kardeşim, ben mi verdim numaramı sanki, yok anlamıyorlar. Bundan ala siber zorbalık mı olur?

Ayrıca öğretmenler, öğrencilerden farklı olarak toplumsal nedenlerin; insanlar arasındaki iletişimin azalmasının, insanların daha bireyselleşmesinin, komşu, mahalle vb. kavramların zamanla yozlaşmasının da siber zorbalık nedenleri arasında yer aldığını belirtmişlerdir.

Y2: Sistemin kendisi. Ben şöyle düşünüyorum karşı komşusunu tanımayan insanın dünyanın diğer tarafındaki insanla hiçbir işi olamaz. Bu tür ortamlarla insanlar daha çok birbirinden uzaklaştı. Çocuk çocukluğunu yaşayamazsa on metrekaare ortamda çocuk ders çalıştığı sanılarak yalnız bırakılırsa ve aslında önünde koskoca bir dünya varsa ve onun yaşında doğruyu yanlış ayırt edemiyorsa çocuk buraya balıklama düşecek. Ben hiçbir şeyin insan yetiştirirken şansa bırakılmamasından yanayım.

Yukarıdaki bulgulara bakıldığında öğrencilerin siber zorba davranışlarını birbirlerine şaka yapmak amacıyla, eğlenmek için yaptıkları görülmüştür. Birçok öğrenci de ya siber zorbalığa uğramış ya da günlük yaşantısında zorbalık görmüş, bunun intikamını almak için de siber zorba davranışlar sergilemiştir. Rehber öğretmenler, öğrencilerin siber zorba davranışlar sergilemesinde en çok aileyi sorumlu tutarken, BT öğretmenleri çocuğun akademik anlamda kendini gösteremediğini, bunun da bilinçsiz internet kullanımıyla birleşince kendini göstereceği yeni bir alan yaratmasına neden olduğunu, yöneticiler ise öğrencilerin akademik anlamda kendini akran çevresine gösterememesinin popüler olma isteğini karşılayamadığını ve bu tür olumsuz davranışlarla kendine popüler olabileceği yeni alanlar açmaya çalıştığını belirtmişlerdir. Yukarıdaki yer alan alıntılarda bunu destekler niteliktedir.

Tablo 6:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Mağdurun Hislerine İlişkin Görüşleri

SM'un Hissettiği Duygular	Öğrenci		Rehber		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Üzüntü	9	56	4	57	7	100	3	43
Öfke	7	44	4	57	0	0	2	29
Korku	7	44	1	14	4	57	0	0
Kaygı	6	38	3	43	3	43	1	14
Suçluluk	6	38	2	29	2	29	2	29
Yalnızlık	2	13	5	71	4	57	3	43
İntikam	3	19	3	43	1	14	2	29
Merak	2	13	0	0	0	0	0	0
Tükenme	0	0	0	0	2	29	1	14
Boş vermişlik	0	0	1	14	2	29	0	0

Tablo 6 incelendiğinde, öğrencilerin en fazla üzüntü (f=9; %56), korku (f=7; % 44) ve öfke (f=7; %44) hissedecekleri belirlenmiştir. Öğrencilerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Ö9: Korkarım. Bir daha başıma gelebilir, diye. Onca kişi varken niye beni seçti, diye de sorarım kendi kendime.

Ö2: ...daha bugün din dersinde sınıftan bir çocuk benden habersiz fotoğrafımı çekip Whatsapp grubuna eklemiş, çok kızdım.

Ö8: Birine şaka amaçlı birinin onu sevdiği söylense o an mutlu olur ama sonradan üzülür.

Ö5: Üzülür. Aynı şeyi karşısındakine yapmak ister bence.

Ayrıca öğrenciler, öğretmenlerden farklı olarak merak duygusu (f=2; %13) hissedeceklerini, kim olduğunu merak edeceklerini, yakın çevresindekilerden şüpheleneceklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu konudaki ifadelerinden bazıları aşağıdaki yer almaktadır:

Ö1: ...yakın çevresinden şüphelenir.

Ö6: Meraklanır, yapan kim diye bulmaya çalışır.

Rehber öğretmenler siber mağdur öğrencilerin en fazla yalnızlık (f=5; %71), öfke (f=4; %57) ve üzüntü (f=4; %57) hissedeceklerini belirtmişlerdir. Rehber öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

R3: Öncelikle çaresizlik hisseder, ne yapacağını bilemiyor yani. O sorunun nasıl üstesinden geleceğini bilmediği için.

R1: Mutsuz olacaktır... Sahipsizlik hissine kapılabilir; kendisine bu konularda yardımcı olabilecek insan olmadığını düşünerek.

R5: Ya öfke ya da içe kapanıklık, çaresizlik hisseder.

R6: Haksızlığa uğradığını düşündüğünden dolayı öfkeleniyor, üzülüyor.

R2: Çok üzülüyorlar, hesabımı birisi çaldı, ben nasıl gireceğim, benim orada sırlarım vardı, ya onları okursa, ya onları başkasıyla paylaşırsa diye.

BT öğretmenleri siber mağdur öğrencilerin en fazla üzüntü (f=7; %100), korku (f=4; %57) ve yalnızlık (f=4; %57) hissedeceklerini belirtmişlerdir. BT öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

BT7: Üzülüyor. Kaybettiği şeye göre üzüntüsü değişiyor. Öğrenciler arasında çok yaygın, hesabında çok bir şey yoksa bir hesap daha açıyor, üç beş hesabı olanlar var. Onlar çalınsa da çok önemsemiyorlar, umursamıyorlar. Ama yok resimleri, özel paylaşımları varsa o zaman üzülüyor. Genellikle oyundaki hesaplarını daha çok önemsiyorlar...

BT5: Gerçek hayattakiyle aynı şeyi hissetmeyebilir. Günlük hayatta biri zorbalık yaptığında hemen öğretmenlerine söylüyorlar; ama internette başına gelince korkabilir, teknoloji bilgisine güvenmediği için başa çıkamayacağını düşünüp çaresizlik hissedebilir, bu davranışlara boyun eğip kabul edebilir.

BT4: Çaresizlik. Ailesine haber verenlerde var, ama bir yetersizlik, kendini koruyamama işin ucunda tehdit varsa korkup boyun eğiyorlar. Fotoğraflar başkasının eline de geçer mi, diye çaresizlik hissedip boyun eğiyorlar. Bunla ilgili yaşanmış olaylar da var biliyorsun çıkan haberler. Benim aklıma Kanada da yaşanan olay geldi. Bir öğrencinin internete kendisinin çekip attığı, vücudunun belli bölümlerinin çekilmiş fotoğraflar yaşıtı olmayan birinin eline geçiyor. Çocuk yaklaşık 5-6 okul değiştiriyor. Hala peşinden geliyor. Bu okula da yayacağım, diye söyleyince intihar ediyor. Çocuklar bunu her zaman paylaşmayıp kendileri çözmeye çalışabiliyorlar maalesef.

Yöneticiler siber mağdur öğrencilerin en fazla üzüntü (f=3; %43) ve yalnızlık (f=4; %57) hissedeceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir.

Y1: Nasıl eskiden mektupların açılması ayıpsa mesajlarına bakılması da aynı. Üzülecektir tabi ki, kendini kötü hissedecektir.

Y2: Başından aşağı kaynar sular dökülür, üzüdür. Kötü bir görüntü paylaşımı olduysa falan utanır. Bunları sık yaşıyoruz öğrencilerimizde.

Y4: İçine kapanma, yalnızlaşma, kendini ifade edememe, çevresiyle iletişimde sorunlar yaşama.

Y6: Öncelikle üzüntü. Diğer kişilerden korkma, çekinme hissedecek. Bu yüzden yalnızlaşacağını düşünüyorum.

Öğretmenlerden bazıları ise öğrencilerden farklı olarak özellikle on-line oyunların ya da uzun süren tehditlerin siber mağdurda, tükenmişlik duygusuna neden olabileceğini dile getirmişler.

BT7: Genellikle oyundaki hesaplarını daha çok önemsiyorlar, char diyorlar, oyundaki karakterini geliştirmeye aylarını harcıyorlar hatta haber olmuştu hatırlarsanız charı çalındı, diye intihar etmişti bir çocuk. Bir çocuğun intihar etmesi, bir can kaybı ne demek, baya önemsiyorlar bu on-line oyunları.

Y7: İnsanların teknolojiye güvenmemeleri ile başlıyor. En önemli sorunun güven sorunu olduğunu düşünüyorum. Örneğin internette daha ucuz olan bir şeyi insanlar alırken belli tereddütler yaşıyor. Acaba başıma herhangi bir iş gelir mi, diye. Bu da tabii çok da faydalı olan internete bir güvensizlik oluşturuyor. Onun dışında öğrencilerin duygusal olarak depresyona girmelerine de neden olabileceğini düşünüyorum. Çünkü kişisel bilgilerin başkalarının eline geçme durumu söz konusu. İntihara kadar gidebilir ki, bu şekilde sonuçlanan çeşitli olayların olduğunu da duyuyoruz.

Siber mağdurun hissedeceği duygulara öğrenciler en fazla üzüntü cevabını verirken rehber öğretmenler yalnızlık hissedeceğini söylemiştir. Öğrencilerin çaresiz hissedeceğini ve içine kapanacağını, insanlara güveninin azalacağını, bu yüzden de iletişim kurmakta zorluklar yaşayacağını gitgide yalnızlaşacağını, depresif ruh haline bürüneceğini ve okula gitmek istememe gibi tepkiler vereceğini dile getirmişlerdir. BT öğretmenleri de siber mağdurların başına gelen olaydan dolayı üzüleceklerini belirtmişlerdir. Yöneticiler de üzüntü ve yalnızlık duygusu hissedeceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 7’de katılımcıların arkadaşı/öğrencisi tarafından siber zorbalığa uğradığında hissedeceği duyguların neler olabileceği sorusuna verdikleri cevaplar görülmektedir:

Tablo 7:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Arkadaşı/Öğrencisi Tarafından Siber Zorbalığa Uğradıklarında Hissedecekleri Duygulara İlişkin Görüşleri

	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Üzüntü	10	63	3	43	4	57	6	86
Öfke	11	69	2	29	4	57	2	29
Korku	2	13	0	0	0	0	0	0
Kaygı	0	0	2	29	2	29	0	0
Boş vermişlik	2	13	0	0	1	14	1	14
Şaşırma	1	6	0	0	2	29	0	0

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin verdiği cevaplara göre en fazla öfke (f=11; %69), daha sonra üzüntü (f=10; %63) hissedecekleri belirlenmiştir. Öğrenciler öğretmenlerden farklı olarak korku duyacaklarını dile getirmişlerdir (f=2; %13). Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

Ö1: Öfkelenirim başta, kendimi kötü hissederim.

Ö6: Sinirlenirdim, güvenim azalırdı.

Ö3: Güvenimi sarsardı, çok üzülürdüm ve kızardım da.

Ö2: Ondan hiç beklemediğim bir davranışı sergilediği için çok üzülürdüm.

Rehber öğretmenler ise öğrencileri tarafından siber zorbalığa uğradığında en fazla üzüntü (f=3; %43) hissedeceklerini belirtmişlerdir. Rehber öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

R1: Üzülürdüm. Bir öğrencinin, öğretmenine ve büyüğüne karşı tavrından dolayı kendime yaptığımdan dolayı değil de.

R6: Öğrencim tarafından olması beni bir kat daha üzerdi ve öfkelenirirdi. Başkası olsaydı tanımadığım biri, internetin handikabı, der geçerdim ama öğrencim olursa bunu saygısızlık olarak nitelendirirdim.

R3: Açıkçası hayal kırıklığı olurdu, öğrenciden beklemediğim için ve üzülürdüm.

BT öğretmenlerinin de en fazla öfkelenecekleri ve üzüntü duyacakları belirlenmiştir (f=4; %57). Ayrıca diğer katılımcı öğretmen gruplarından farklı olarak şaşıracaklarını dile getirmişlerdir (f=2; %29).

BT7: Kızardım.

BT1: Üzüldüm ve sinirlenirdim.

BT4: Geldi de. İki sene kadar önce. Adıma Facebook hesabı açmıştı. Hatta ben bu konuyu bu çocuğun dersinde işlemiştim. Ders dokümanlarını yolladım ve en kısa sürede kimliğin tespit edileceğini söylediğimde olay çözüldü. Arkasından kapatıldı hemen hesap. Aslında bu olayda ben değilim merak ettiği. Benim üzerimden sahte hesap açıp diğer öğretmenlerinin bilgilerine ulaşmak. E herkeste ben olduğum için kabul ediyor tabi. Herkese tek tek açıklama yapmak zorunda kaldım o dönemde. Üzüldüm yani biz yapamazdık öğretmenlerimize. Cesaretine şaşırdım, tabi bir de neden ben, diye düşünüyorsun böyle bir durumda.

BT5: Şaşırdım, öğrencim yaptığı için.

Yöneticiler ise hissedecekleri duygunun en fazla üzüntü olduğunu dile getirmişlerdir. (f=6; %86). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y4: Açıkçası üzüldüm. Ona bunu yaptıracak davranışların neler olabileceğine yoğunlaştırdım, birde öğrenciyi buna sevk edecek davranışın ne olduğunu kendimi de sorgulayarak araştırırdım. “Neden ben?”

Y6: Öncelikle üzüldüm tabii ki, neden böyle bir davranışta bulunabileceğiyle ilgili kendime sorular sorardım. Öğrenci ile konuşarak bu davranışının sebeplerinin neler olabileceğini sorardım.

Y7: Beni duygu olarak çok etkileyeceğini düşünmüyorum. Sadece bunu öğrenci yaptığı için üzüldüm. Çünkü öğrencilerimizi yeni nesil olarak tanımlıyoruz. Yeni neslin bu türlü arayışlar içerisinde olması sadece beni üzecektir.

Bir önceki soruda siber mağdurun hissettiği duyguların neler olduğunu belirlemek için sorulan soruya öğrencilerin en fazla üzüntü (f=9; %56), daha sonra korku (f=7; %44) ve öfke (f=7; %44) cevaplarını verdikleri ancak arkadaşı tarafından siber mağduriyet yaşadığında ne hissedecekleri sorulduğunda en fazla öfke (f=11; %69), daha sonra üzüntü (f=10; %63) hissedeceklerini söyledikleri dikkati çekmektedir.

Bu durum öğrencilerin güvendikleri biri tarafından siber zorbalığa uğradıklarında öfke duygusunun fazlaştığını göstermektedir. Ayrıca siber zorbayı tanımaları, onların tekrar yapar mı gibi korkularının da azalmasına neden olmuştur. Öğretmenler ise öğrencinin siber mağdur olduğunda hissettiği duygulara yalnızlık ve üzüntü cevabını verirken öğrencileri tarafından siber zorbalığa uğradıklarında hissettikleri duygulara en fazla üzüntü cevabını vermişlerdir.

Tablo 8:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni Ve Yöneticilerin Siber Zorbayla Başa Çıkma Davranışlarına İlişkin Görüşleri

	Öğrenci		Rehber		Bt Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
SZ Başa Çıkma Davranışları								
Yardım Arama	16	100	7	100	7	100	5	71
Olumsuz Tepki Gösterme	7	44	5	71	3	43	3	43
Teknik Başa Çıkma	4	25	3	43	2	29	0	0
Kabullenme	2	13	3	43	1	14	1	14
Mücadele	3	19	1	14	1	14	0	0

Tablo 8 incelendiğinde, öğrenciler en fazla yardım arama (öğrenci f=16; %100) davranışını gösterdiklerini, daha sonra da olumsuz tepki gösterme (f=7; %44) ve teknik başa çıkma (f=4; %25) davranışlarını gösterdiklerini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

Ö2: Onu hangi sosyal ağdan taciz etmişse o sosyal ağdan engellemeli, mahkemeye şikâyet etmeli. Geçen sene bir şey oldu hatta. Benim Facebook'ta profil fotoğraflarımda sadece üst bölgem görünüyor, üniversiteye gidiyorum zannetmiş. Bana mesaj atmış. Sonra sen kimsin diye yazdım. Ben yurtdışında avukatım, öbür gün döneceğim, dedi. Ankara'ya gelince görüşelim, dedi. Benim de boşluğuma geldi, zaten annemle babamın mahkeme dönemiymiş tam (boşanma davası). Evimin adresini vermiş bulundum, sonradan çok pişman oldum tabi ama. Neyse benim sözel derslerim iyi seni çalıştırırım falan diyor, Nazım Hikmet'in şiirlerinden yazdı bana. Babam görmüş sen tanıyor musun, dedi. Ben de tanımiyorum, dedim. Adamı engelledik, polise verdik, adam evli çocuğu varmış, Keçiören'de oturuyormuş. İş yerini bile öğrendik. Sonra babam ne yaptı bilmiyorum. Hesabımı kapattık yani dondurduk. Aynı şeyi bir oyun odasında L... 'ye de yapmış aynı

isimle. Bilişim dersinde bunları işlemiştik, gülmüştüm hatta ama hiç benim başıma geleceğini düşünmemiştim ama geldi.

Ö15: Arkadaşlarından yardım isteyebilir ya da öğretmenlerinden...

Ö14: Polise giderim ciddi bir şeyse, şifre çalma ya da ne bileyim fotoğraf capsleyip paylaşma falansa ben de aynısını ona yaparım.

Ö10: Benim facemi çaldıysa mesela ben de onun facesini çalarım.

Ö5: Hesabını kapatabilir, fotoğrafsa uygunsuz olduğunu belirtebilir.

Rehber öğretmenler ise öğrencilerin siber zorbayla başa çıkma davranışı olarak en fazla yardım arama (f=7; %100) davranışını gösterdiklerini, sonra da olumsuz tepki gösterme (f=5; %71) davranışı sergilediklerini dile getirmişlerdir. Rehber öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

R7: Destek alabilir, yetişkinlerle ve bu konuda bilinçli olanlarla iletişime geçebilir.

R5: Aynı şekilde o da zorbalık yapabiliyor ya okul ortamında ya da siber olarak.

R4: Bu durumu ailelerine anlatabilir ya da kendilerini yakın hissettikleri bir öğretmenlerinden yardım isteyebilirler.

R2: Siber zorbalığa uğrayan, etkilenen, üzülen öğrenci bu durumun üstesinden gelmek için kimin yaptığını araştırmaya çalışır. Yani bu sefer zorbalığa uğrayan, etkilenen kişi siber zorbalık yapar. Belki o da sahte bir hesap açarak onu yakalayabilir miyim falan o tür şeyler düşünebilir bence. Mesela öğrenciler geliyor, yedinci-sekizinci sınıf öğrencileri özellikle. Hocam benim Facebook hesabımı çalmış, bana Facebook'ta şu küfürleri etmiş, kimliğini gizliyor ama arkadaşlarım şunun olduğunu söylüyor, diye şikâyetlere geliyor. Bayâ öğrenci geliyor bize. Bazılarının bazen şifreleri değiştiriyoruz ama bakıyoruz ki akla hayale gelmeyen neler neler var.

Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin tamamı ise öğrencilerin siber zorbayla başa çıkma davranışı olarak en fazla yardım arama (f=7; %100) davranışını gösterdiklerini dile getirmişlerdir. BT öğretmenlerinden bazıları bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

BT1: Teknik bilgi sahibi kişilerden ve yetişkinlerden yardım isteyebilir. Kim olduğunu tespit etmeye çalışır ve aynısını o da uygulayabilir eğer yeterli bilgiye sahipse.

BT3: Önce arkadaşlarıyla paylaşıyorlar, bir yetişkine ya da öğretmenlerine söylemek genellikle ikinci tercihleri oluyor. Olay büyürse diye korkuyorlar, ama kendi suçunun olmadığını düşünürse gelip paylaşıyorlar.

BT4: Özellikle kendilerine yakın hissettikleri ve bu konular hakkında bilgisi olan kişilerden, posta ya da sosyal medya hesabı nasıl kurtarılır, şifreleme nasıl yapılırsa siber zorbalığa önlem olur gibi bilgiler alır. Telefon üzerinden gerçekleşen bir siber zorbalıkta ise çok ileri bir düzey söz konusuysa güvenlik güçlerinden yardım alır ve telefon numarasını değiştirir.

BT6: Siber zorbalığı gerçekleştiren kişiyi engeller, ailesini ya da öğretmenini durumdan haberdar eder. 166 ihbar hattını arar ya da ihbar.web.tr üzerinden ihbar oluşturur.

Yöneticiler ise öğrencilerin siber zorba ile başa çıkma davranışı olarak en fazla yardım arama (f=5; %71) davranışını gösterdiklerini, sonra da olumsuz tepki gösterme (f=3; %43) davranışı sergilediklerini dile getirmişlerdir. Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y1: Önce büyüklerine danışır öğretmenlerine, ailesine. Büyük boyuttaysa ailesiyle birlikte hukuksal yollara başvuracaktır. Küçük bir şeyse intikam almaya çalışabilir, okul ortamına da bunu taşır.

Y3: Önce saklayabilirler, daha sonra da belki kendilerine yakın gördükleri büyüklerine, bu öğretmenleri olabilir, rehber öğretmenleri olabilir, abla, ağabey, anne, baba gibi anlatabilirler. Ama çocukların bulundukları yaş itibarıyla hani belki bunlardan ziyade kendi yaş gruplarıyla da paylaşabilirler. Akranlarıyla paylaşabilirler. Ama bu daha da sıkıntıya sokabilir. Yapmaması gereken şeyleri yapmasına sebep olabilir.

Y7: Bu durumun üstesinden gelmek için öncelikle bir hırs meselesi var burada. Öğrenciler yaşadıkları mağduriyeti başkalarına da yaşatma şeklinde bir davranış sergileyebiliyorlar. Aynı şunun gibi, internette çok görüyoruz. Öğrenci kendi sosyal medya hesabının çalındığını söylüyor ve bunun da nasıl çalınabileceğini öğrenip başkalarınınkini çalmaya çalışıyor.

Sonuç olarak öğrencilerin siber zorba ile başa çıkmada en çok yardım arama davranışını gösterdikleri belirlenmiştir. Yaşadıkları siber zorbalığı ilk olarak akran çevresine anlattıkları daha sonra ise kendilerini yakın hissettikleri ve yardım edebileceğini düşündükleri yetişkinlere (öğretmen, aile, abla vb.) söyledikleri tespit edilmiştir. İnternet erişimi ya da cep telefonu kullanımına yasaklama ya da kısıtlama getireceğini düşündükleri

için aileleriyle konuyu paylaşmamayı tercih ettikleri görülmektedir. Eğer öğrenci olayda bir suçunun olmadığını, haksızlığa uğradığını düşünüyorsa o zaman yetişkinlerden yardım istemektedir. Ayrıca öğrencilerin olayın boyutu büyüdüğünde ise polis, savcı vb. resmi kurumlardan yardım isteme haklarının olduğunu bildikleri görülmektedir.

Tablo 9:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Arkadaşı/Öğrencisi Tarafından Siber Zorbalığa Uğradığında Vereceği Tepkilere İlişkin Görüşleri

	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yöneticiler	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Olumsuz Tepki Gösterme	14	88	7	100	4	57	5	71
Anlamaya Çalışma	2	13	3	43	3	43	3	43
Başkasıyla Paylaşma	6	38	0	0	0	0	2	29
Kendi Önlemlerini Gözden Geçirme	3	19	0	0	5	71	1	14
Şikâyet Etme	5	31	1	14	0	0	1	14
Umursamama	1	6	4	57	1	14	0	0

Tablo 9 incelendiğinde öğrencilerin en fazla olumsuz tepki göstereceklerini (f=14; %88) daha sonra da başkasıyla paylaşıp ona karşı tepki oluşturacaklarını (f=6; %38) ve şikâyet edeceklerini (f=5; %31) dile getirdikleri görülmüştür. Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Ö8: Kim olduğumu biliyorsam arkadaşlarıma söyler dışlardım, yaptığından dolayı kavga bile ederdim.

Ö6: Sinirli bir tepki veririm. Geçen hafta biri Facebook'umu çalmış. Öğretmenime falan aşkım diye mesajlar atmış. Sonra bir arkadaşımınla sohbet ederken küfür etmiş. Ben de bunu yaptığını düşündüğüm bir arkadaşımı aradım sen mi yaptın, diye, ağlamaya başladı. Hayır, ben değilim, dedi. Ama nedense sonra birden kesildi bunlar. Ben de şifremi değiştirdim.

Ö3: Günlük hayatta onunla konuşmamaları konusunda arkadaşlarımı uyarırdım ve bir daha onunla konuşmazdım.

Ö2: Sınıfta bir arkadaşım var, A... diye. Mesela facede beni rahatsız ediyordu yaptığı yorumlarla, duvarımda paylaştıklarıyla. Ben de o kişiyi arkadaşlarımdan çıkardım. Hatta okulda bu yüzden tartıştık. Ben de müdür yardımcısına şikâyet ettim.

Ö9: Bir kere Facebook hesabımı çalmışlardı. Abuk sabuk, sapık sapık şeyler paylaşıyormuş hesabımdan. Arkadaşlarıma söyledim. Şikâyet ettiler (Facebook üzerinden).

Rehber öğretmenlerin tamamı ise olumsuz tepki gösterme (f=7; %100) davranışını gösterdiklerini dile getirmişlerdir. Bazıları ise umursamayacaklarını belirtmişlerdir (f=4; %57). Rehber öğretmenlerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

R6: İki arkadaşım aslında böyle bir şey yaşadı. Arkadaşımın adına yıllar önce MSN adresi aldı çocuk, fotoğrafını koydu. Kendi üslubuyla çocuğu uyardı hatta. Çocuğu okulda deşifre etti. Şimdi kendim empati kuruyorum, ben deşifre eder miydim öğrenciyi diye. Çok ciddi bir şey değilse, şahsıma yönelikse engellerdim; ama beni töhmet altında bırakacak bir durumsa harekete geçer, ben de sert bir tepki verebilirdim.

R2: Yaş gurubu itibariyle daha küçük oldukları için merak ve sonucunun neler olabileceğini bilmedikleri bir şey olarak görüyorum. Karşılaştığımız olaylarda da genellikle hep altından basit nedenler çıkıyor. Ben pek üzerinde durmazdım; ama yine de bir konuşurdum nedenini öğrenmek için.

Bilişim teknolojileri öğretmenleri ise en fazla kendi önlemlerini gözden geçirdiklerini (f=5; %71) dile getirmişlerdir. BT öğretmenlerinden bazıları bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

BT7: ... kendime bakarım ne gibi eksiklerim var, diye. Sonra da gerekirse onunla da konuşurum sonuçları hakkında.

BT5: Demek ki aldığım güvenlik önlemleri yeterli değilmiş. Bunları gözden geçiririm, şifre güvenliği falan.

BT1: Hangi alanda karşılaştıysam güvenlik tedbirlerimi artırırdım.

Yöneticiler ise en fazla olumsuz tepki gösterdiklerini (f=5; %71) dile getirmişlerdir. Daha sonra da kim olduğu, neden onu seçtiği ve neden yaptığı konularını merak edip durumu sorgulayacağını, öğrenciyi anlamaya çalışacağını ifade etmişlerdir (f=3; %43). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y1: Hareketinin yanlış olduğunu söyledim. Bunun saygısızlık olduğunu söyledim.

Y5: Öncelikle gerilirdim. Arkasından ben de insan olduğum için belki karşımdakine biraz daha sert davranabilirdim. Ama arkasından gerekli yerlere şikâyetlerimi yapardım.

Y2: Şahsım adına hiçbir sosyal paylaşım ağında hesabım yok. İlk başta öfkelensem de bunu çözmek zorunda olduğumu hissedirdim. Öğrencilerin cep telefonlarını okula getirmesinin yasaklanmasından önce öğretmen arkadaşların başına gelen bazı olaylar oldu. Mesela kadın arkadaşları ders anlatırken kameraya çekenleri de yakaladık. Bazen bir öğrenciye kızarken (sesini yükseltirken) bizleri kameraya çekerken yakaladık. Öncelikle bunu anlamaya ve algılamaya, olayı bertaraf etmeye, kendim uğradıysam siber zorbalık olayını silip yok etmeye çalışırdım. Öğrencinin ailesini de konuya dâhil edip onlarla da konu hakkında görüşmek isterdim. Ama öncelikle öğrenciyi anlayıp dinledikten sonra yapardım bu işlemi. Küçük bir şey olmuş olsa bile büyük olayların da başlangıçlarının küçük alışkanlıklardan ortaya çıktığını düşünüyorum.

Y4: Çok üzülürdüm, bu üzüntümü ona mutlaka yansıttım. Bunu neden yaptığı konusunda da ciddi anlamda görüşmek isterdim. “Benden hangi tepkiyi gördü de böyle bir davranışı sergiledi? Neden buna ihtiyaç duydu”, diye sorardım. Bir de konuşur, davranışının yanlış ve suç olduğunu ona anlatırdım. Çözümler üretmeye çalışırdım. İlgi alanlarını değiştirmesini önerirdim. Teknolojik araçları daha az kullanmasını tavsiye ederdim.

Çoğu öğrenci arkadaşları tarafından siber zorbalığa uğradığında olumsuz tepki göstereceklerini dile getirmişlerdir. Bu olumsuz tepkiler; uyarma, aynısını ona yapma olayı günlük hayata taşıma olarak görülmüştür. Öğretmenler ise öğrencisine olumsuz tepki göstereceğini söylemiştir. Bu olumsuz tepkiler uyarma ve sert davranma olarak görülmüştür. Öğrencilerin siber zorba davranışlarını, bazı öğretmenler önemsemezken; bazıları ise küçük şeylerin konuşulmadığı ve tepki verilmediğinde daha büyüklerine neden olacağını düşünüp öğrenciyi uyaracağını belirtmiştir. Bazı öğretmenler ise; ilk tepkisi olumsuz olsa da sonrasında mutlaka öğrencilerinin yaptığı siber zorbalığın nedenini anlamaya çalışacağını belirtmiştir:

R3: Öğrenciyle bireysel görüşürdüm. Nedenini öğrenmeye çalışırdım. Altında yatan sebep ne? Bunun doğrultusunda halledebileceğimiz bir sorunsu -ki öyledir- halletmeye çalışırdık. Yani karşılıklı anlayış içinde ve tekrar etmemesi adına gereken gayreti gösterirdim.

BT5: Bir de öğrenciye “Neden ben?”, diye sorarım yani “O kadar öğretmenden neden ben?”. Acaba günlük hayatta bir sorun yaşadık ben fark etmeden onu mu yansıttı bunu öğrenmeye çalışırım.

Y6: Öğrenci ile bu konu hakkında görüşürdüm. Böyle bir davranışı neden yaptığını öğrenirdim. Yaptığı davranışın yanlış olduğunu, bir daha tekrarlamaması ile ilgili öğrenciye telkinde bulunurdum.

Yukarıda yer alan alıntılar da desteklediği gibi öğretmenlerden bazıları, öğrencisi tarafından siber zorbalığa uğramasını saygısızlık olarak nitelendirirken; bazıları ise öğrencinin bu tür bir davranış sergilemesinin mutlaka bir nedeni olduğunu ve bu nedeni öğrenerek öğrenciyle aralarında çözebileceklerini düşündükleri görülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin yaşadıkları siber mağduriyetten sonra empati kurmaya çalışacağı ve öğrencisine sert tepki vermeyeceği tam tersine onu anlamaya çalışacağı dikkati çekmiştir.

Tablo 10:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Mağdura Sergiledikleri Davranışlara İlişkin Görüşleri

SM'a Sergilenen Davranışlar	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yardım Arama	6	38	5	71	5	71	6	86
Destek Sağlama	10	63	1	14	4	57	3	43
Psikolojik Destek Sağlama	8	50	1	14	3	43	2	29
Teknik Destek Sağlama	5	31	0	0	1	14	1	14
Bilgilendirme	0	0	5	71	5	71	6	86
Olumsuz Yönlendirme	1	6	0	0	0	0	0	0
Umursamama	3	19	0	0	0	0	0	0

Tablo 10 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; bilgilendirme, destek sağlama, olumsuz yönlendirme, yardım arama ve umursamama olmak üzere beş tema altında toplanmıştır.

Siber mağdura sergilenen davranışlar incelendiğinde; öğrencilerin en fazla destek sağlama davranışını tercih ettikleri belirlenmiştir (f=10; %63). Destek sağlama davranışlarından da en çok arkadaşlarına psikolojik destek verdiklerini belirtmişlerdir (f=8,%50). Daha sonra da teknik destek sağladıklarını belirtmişlerdir (f=5, %31). Bunun dışında da en fazla yardım arama davranışı sergilediklerini dile getirmişlerdir (f=6, %38). Bu durum

öğrencilerin siber zorbalığa uğrayan arkadaşlarına destek olduklarını, arkadaşının uğradığı siber zorbalıktan dolayı hakkını arama yollarına; büyüklerle paylaşma, ÇİM (Çocuk İzleme Merkezi)'e ve polise başvurma veya şikâyet etme gibi olumlu yönlendirdiklerini göstermektedir. Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Ö15: Bana olan olaydan yola çıkarak ona psikolojik destek verirdim ve polise söylemesini önerirdim.

Ö9: Üzülürdüm, arkadaşıma yardım etmeye çalışırdım.

Ö16: Mutlaka aile büyüğüne haber vermesini söylerdim.

Ö3: Onunla konuşmaya çalışırdım ve bazı uyarılarda bulunurdum ona. Mesela gizli numaralara cevap vermemesi, polislerden gelen uyarı mesajlarını dikkate alması, tanımadığı kişilerle internet üzerinden iletişime girmemesi gibi.

Ö2: Sinirlenirdim ben mutlaka yetişkin birine anlatmasını söylerdim.

Öğrencilerden bazıları ise öğretmenlerden farklı olarak; olumsuz yönlendirme (f=1, %6) ya da umursamama (f=3, %19) davranışlarını sergileyeceklerini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalık yapmaya yönlendirmesi ya da uğradığı siber zorbalığa göz yumması, herkesin başına gelebileceğini söylemesi, öğrenciler arasında bilinçsiz internet kullanımının yaygınlığı ve siber zorbalığın, bir zorbalık olarak görülmediğini göstermektedir. Aşağıda yer alan alıntılarda bunu destekler niteliktedir:

Ö8: Aslında olmuştu böyle bir şey. Sınıftan bir kız arkadaşımı oyun odasında tanıştığı biri kandırmıştı. Bize anlattığında ben de E... 'ya, oyundaki adını ver de ekleyeyim aynısını ona yapayım demiştim. O korktuğu için vermedi.

Ö5: Çok büyük bir şey değilse, hani gizli arama falan önemsememesini söyler, kafasını dağıtmaya çalışırım. Babamı polisiz diye aradıklarında üzerinde durmadı hiç. Telefonla arıyorlar sonuçta ne yapabilirler ki...

Siber mağdura sergilenen davranışlar incelendiğinde; rehber öğretmenlerin en fazla bilgilendirme ve yardım aramayı tercih ettikleri belirlenmiştir (f=5; %71). Rehber öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

R7: Gerekli birimlerle irtibata geçerek TİB (Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı), Emniyet gibi yardım almasını önerirdim ciddi bir şeyse. Mutlaka velisi ile görüşmeler yaparım.

R4: Öğrencim siber zorbalığa maruz kaldığında bunu ailesiyle paylaşarak yasal işlemler konusunda onlarla birlikte hareket etmesi gerektiğini ona anlattırdım. Kendisini rahatsız eden kişilerden korunması gerektiğini ve bu kişilerin gerekli cezaları alarak başka kişileri de rahatsız etmemesi gerektiğini, kendisi siber zorbalık yaptığında da yine yasal yaptırımlara maruz kalabileceğini anlattırdım.

R3: Mağdursa önce bireysel görüşme yapıp sorun tam olarak öğrenemeye çalışırdım. Karşı taraf okuldaysa zorbalık yapan, okulda o öğrenci ile görüşüp sebebini, neden yaptığını, aradaki sıkıntının ne olduğunu anlamaya çalışırım. Ama okulda değilse önce mutlaka bir veli görüşmesi gerekiyor böyle durumlarda bizim sorumluluğumuzdur veli ile paylaşmak gerekiyor. İnternet sınırlandırılması gibi birtakım sınırlamalar getirilir olay ciddiye, adliyelikse üst kurumlara başvurma gibi veliyi desteklemek gerekiyor mutlaka.

Siber mağdura sergilenen davranışlar incelendiğinde; BT öğretmenlerinin de en fazla bilgilendirme ve yardım aramayı tercih ettikleri belirlenmiştir (f=5; %71). BT öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

BT1: Okul rehberlik servisini ve ailesini bilgilendiririm. Kendini koruma yollarını öğretir, siber zorbalıkla ilgili başvurabilecekleri yerler hakkında bilgi veririm.

BT2: Genellikle sosyal ortamlarla ilgili siber zorbalıklara maruz kalıyorlar bu durumda da yaparı genellikle biliyorlar rehber öğretmenlerinde bulunduğu bir ortamda çocukları yüzleştiriyoruz ve yaptıklarının sonuçlarını anlatıp aramızda çözüme yoluna gidiyoruz

Siber mağdura sergilenen davranışlar incelendiğinde; yöneticilerin de rehber öğretmenler ve BT öğretmenleri gibi en fazla bilgilendirme ve yardım arama yolunu tercih ettikleri belirlenmiştir (f=5; %71). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y6: Bu durum karşısında alması gereken tedbirleri kendisine anlatır ve gerekli birimleri de bu konuda bilgilendirirdim.

Y5: Maruz kalan kişiyi ilgili yerlere yönlendiririm. Asayiş, jandarma gibi.

Y3: Küçük bir şeyse ikisini de karşıma alıp siber zorbalık hakkında konuşur aramızda çözmeye çalışırdım. İşin boyutu büyükse cinsel istismar, taciz söz konusu ise mutlaka rehber öğretmenle birlikte ailesiyle paylaşır ve gerekli yerlere yönlendirirdim.

Bilgilendirme davranışını öğretmenler öğrencilerden farklı olarak sergilemişlerdir. Bu durum öğretmenlerin siber zorbalığa uğrayan öğrencilerini siber zorbalık ve sonuçları,

hakkını arama konularında bilgilendirdiklerini ve hangi kurumlara başvurabilecekleri, siber zorbayı şikâyet etmezlerse başkasına da zarar verebileceği konusunda onları olumlu yönlendirdiklerini ve öğrenciler arasında siber zorbalık ile ilgili farkındalık oluşturmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Tablo 11:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbaya Sergiledikleri Davranışlara İlişkin Görüşleri

SZ' ya Sergilenen Davranışlar	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Olumsuz Tepki Gösterme	14	88	2	29	3	43	6	86
Bilgilendirme Yapma	0	0	5	71	7	100	2	29
Anlamaya Çalışma	2	13	4	57	4	57	3	43
Başkasıyla Paylaşma	0	0	0	0	2	29	2	29
Şikâyet Etme	2	13	0	0	0	0	1	14
Farkındalık Oluşturma	0	0	1	14	1	14	0	0
Sosyal Aktivitelere Yönlendirme	0	0	0	0	0	0	1	14
Umursamama	1	6	0	0	0	0	0	0

Tablo 11 incelendiğinde, öğrencilerin en fazla olumsuz tepki gösterdikleri dikkat çekmektedir (f=14; %88). Bu durum öğrencilerin siber zorbadan, ya zorbalık ya da siber zorbalık yaparak intikam almak, günlük hayattaki arkadaşlıklarını bitirmek gibi olumsuz tepkiler gösterdiklerini yansıtmaktadır. Öğrencilerden biri ise öğretmenlerden farklı olarak; umursamama (f=1, %6) davranışı sergileyeceğini dile getirmiştir. Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Ö11: *Onunla arkadaşlık yapmazdım.*

Ö9: *Ondan yaptığı şey için özür dilemesini isterdim. İnternet ortamında engeller ve arkadaşlık etmezdim.*

Ö2: *Bağlantımı keserim çünkü aynısını bana da yapabilir.*

Ö5: *Ya aslında... Geçen sene A... teneffüsteyken Sigara Bırakma Hattını arayıp “Buraya bir sigara bırak”, diye birkaç kere işletmişti çok gülmüştük. Yani geçen sene komik geliyordu ama... Şimdi olsa bu işe katılmam yani gereksiz bir şey, yaptığından dolayı*

uyarırım herhalde. Televizyonda geçen bir haber çıktı belki görmüşsünüzdür sizde. 110' u arayıp işleyenler varmış. Birileri ölebilir sonuçta.

Siber zorba davranış sergileyen öğrenci ise arkadaşının yaptığı siber zorba davranışa göz yummakta, herkesin bu çağda bu tür davranışlar sergilediğini düşünmekte ve yaptığı siber zorbalığı zorbalık olarak görmemektedir:

Ö4: Genellikle dalga geçmek için yapıyoruz, ciddi zarar veren bir şey değil ki. Güler geçerim yani ne olacak ki.

Siber zorbaya sergilenen davranışlar incelendiğinde; rehber öğretmenlerin en fazla bilgilendirmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir (f=5; %71). Daha sonra da siber zorba öğrencinin bu davranışı neden sergilediğini anlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir (f=4, %57). BT öğretmenlerinin tamamı da bilgilendirmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir (f=7; %100). Daha sonra da siber zorba öğrencinin bu davranışı neden sergilediğini anlamaya çalıştıklarını, öğrencinin de siber mağduru anlayabilmesi için empati kurdurmaya çalışacaklarını belirtmişlerdir (f=4, %57). Yöneticiler ise siber zorbaya en fazla olumsuz tepki gösterdiklerini dile getirmişlerdir (f=6; %86). Öğretmenlerin öğrencilerden farklı olarak bilgilendirme davranışını sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu durum öğretmenlerin, siber zorbalık yapan öğrenciyi siber zorbalık ve sonuçları konusunda olumlu yönlendirdiklerini göstermektedir. Bu nedenle öğretmenlerin siber zorbalık konusunda duyarlı oldukları söylenebilir. Ayrıca yöneticilerden bir tanesi; eğer öğrencinin yaptığı siber zorba davranışı büyük sonuçlar doğuruyorsa mutlaka şikâyet edeceğini; bir diğeri ise siber zorba öğrenciyi olumsuz davranışlarından kurtarmak için sosyal aktivitelere yönlendireceğini söylemiştir. Öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

R6: Ben bunu açık söyleyeyim bu duruma epey mesai harcar olduk. Çocuk buraya geliyor "Facebook'ta bana şunu diyor, bunu yapıyor", oturup çocuğun Facebook'unu açıp olay araştırıyorduk ama olayları çözmeye yetişemez olduk. Bunu söylemem ne kadar doğru bilmiyorum ama idarecimizle veli ve idari toplantılarında bilişim ortamında yapılan olaylar bilişim suçuna girer, bizimle bir alakası yok demek zorunda kaldık. Yani çoğu zaman kendimi dedektif gibi hissediyordum. İki taraf da olayı inkâr ediyor, birkaç durumda veliye ulaşip şikâyetçi olmasını istedik. Ama zorba olan asla kabul etmiyor ki. Hep inkâr yoluna gidiyor ama siber zorbalıkla ilgili bilgilendirme yapıp, ip numarasından şikâyetçi olduğunda tespit edilebileceğini söylediğimizde, olayın ciddiyete bindiğini

görünce birden olay çözülebiliyor ama dediğim gibi işin içine çok girdiğinizde durum içinden çıkılmaz bir hal alıyor.

R3: Öğrenci kendi siber zorbalık yaptıysa, bireysel görüşmeye alıp önce öğrenciden bir olayı dinlemek gerekir tabi. Neden, ne düşünerek, hangi ortamda yaptığını, sebebin ne olduğunu öğrenmek gerekir. Bunun sebebi neyse, bazen olay çok basit oluyor; bir özentiyle ya da anlık bir duygu durumuyla başlıyor. Eğer böyle bir şeyse bunu basite indirgemek ve sorunu çözmek gerekiyor ama olay ciddi altında yatan farklı farklı problemler varsa aşama aşama çözmek gerekir. Yani mesela basit bir arkadaş kavgasıysa bu onu zorbalığa sürüklediye, okul ortamında çözülebilir ama bu olay çocukta psikolojik bir sıkıntı haline geldiyse ya da onu etkileyen farklı gruplar varsa bu sorunu yine sonradan veli yardımıyla çözmek lazım.

R2: Yaptığının yanlış olduğunu söylerim. Neden yaptığını araştırırım. Bu tür davranışların yani sanal ortamlarında bir sorumluluk gerektirdiğini, belli bir ahlak kuralını gerektirdiğini nasıl gerçek hayatta bunları yapmaması gerekiyorsa sanal ortamda da bunu yapmasının etik olmadığını, bu yaptıklarının sanal suçlara girdiğini bilmesi gerektiğini söylerim. Tabi çocuğun yaş düzeyine göre anlatacağımız şeyler de farklı olur tabi. Ortaokul öğrencisine anlatacağım şeyler bunlar olur hocam.

BT7: İşin etik yanını anlatırım, örnek olarak bilgisayar öğretmenlerini gösteririm iyi bir şey olsa bizler yaparız bilgimiz yeterince var ama biz yapmıyoruz derim. Etik yanından sonra cezalarını da anlatırım eskiden bilişim suçları bu kadar cezası verilmediğini, emniyetin bunla ilgili ayrı birimi olmadığını ama artık bu konuda takip edildiğini ve önemsendiğini anlatırım.

BT5: Bunu neden yaptığını öğrenmek isterim. Sorarım neden yapmış; intikam mı almak istiyor, ailesel bir sorunu mu yansıtıyor. Sonra da sonuçları hakkında bilgilendiririm. Kendi de bir gün mağdur olabileceği gibi.

BT3: Ona siber zorbalığın ne demek olduğunu anlatırım ve karşılığında alabileceği cezaları, başına gelebilecek problemleri anlatırım ve öğrencilerimiz 18 yaş altı olduğu için aile ile görüşür ve bilgilendirme yaparım.

BT4: Siber zorbayla uzun konuşmalar yaparım her seferinde bu oluyor yani. Ders içerisinde siber zorbalıkla uğraşmak çok yorucu. Empati kurdurmaya çalışıyorsun. Her birine bir kere mağduru oynatıyorsun ki yapmasın. Yaptırımlardan bahsedersin uzun uzun. Konuşmaktan başka çare yok.

Y5: Çok öfkelenirdim, yaptığından dolayı kızardım büyük ihtimalle.

Y3: Öğrenciyle görüşür yaptığı davranışın yanlış olduğunu ve aynı zamanda suç teşkil ettiğini, bu davranışları bir daha yapmamasını sert bir dille söylerdim.

Y1: Yaptığı davranışın yanlış olduğunu söyler ailesiyle görüşür o ortamdan çocuğu uzaklaştırmak için spor faaliyetlerine sosyal etkinliklere yönlendirirdim.

Y2: Öncelikle siber zorbalığın çeşitleri çok önemli. Çok büyük bir şey olduysa yani saklanamayacak şeyler yaşandıysa bunu biz kanuni olarak ÇİM (Çocuk İzlem Merkezleri)'e bildirmemiz gerekir. Mesela çocuk istismarı vb. olmuş olsa onu söyleyeceğimiz ya da konuşacağımız durum farklıdır. İki arkadaşın kavgasıysa onda durum farklıdır. Basit ve karmaşık iki durum için bunu açıklayayım. Eğer benim öğrencimse bu kişiler yüz yüze bunu çözmeye çalışırım. Çünkü sanal âlemin en büyük sıkıntısı fazla ve gereksiz bir cesaret olması. Adamın yüzüne söyleyemeyeceğin şeyi arkasından yazabiliyorsun. Hâlbuki onu okuyacak, görecektir, bilecektir. Niye yazıyorsun ki?. Neden yapıyorsun? Bunun mantığını çocuklara iyi izah etmek lazım. Bunları kesinlikle yüzleştirmek lazım. Olayı velisiz çözebilme imkânı varsa veli olmadan olayı çözmeye çalışırım. Çünkü yetişkinler bizim açımızdan bakamaz. Olaya eğitim-öğretim açısından kesinlikle bakamazlar. Olaya anne-baba çerçevesinden bakarlar. Bizler kendi çocuğumuzla ilgili konularda öğretmen olmamıza rağmen önce anne-baba gözüyle bakıyoruz ister istemez. Ama olaya daha geniş bakmak lazım. Bu nedenle mümkünse velilerin duymayacağı şekilde aramızda çözmeye çalışırım. Ağır bir durum yaşanmışsa aileleri yüzleştirmeden, daha büyük bir toplumsal olaya sebebiyet vermeden çözmeye çalışırım. Ama bundan da ağırsa yapacak bir şey yok aileler kanun önünde işlerini halletmeliler. Ama ben yine de gerekli uyarıları kendilerine yaparım. Siber zorbalık yaparak yanıma geldiyse olayı telafi etmesi için ona yardımcı olurum. Nedenini öğrenmeye kesinlikle çalışırım. Bence en önemlisi öğrencinin tavır ve davranışlardan şüphelenerek olay gerçekleşmeden, duygularla engel olamaya çalışılması. Belki de olayı engelleyebiliriz. Zorba öğrenciyi okul içerisinde yargılama şansım yok profesyonel olarak.

Yukarıda yer alan alıntılarında desteklediği gibi; öğrenciler siber zorbalık yapan arkadaşlarına sanal ortamda intikam alma, okul ortamında şiddet uygulama, uyarma, arkadaşlığın bitirme, tavır alma, küsme gibi olumsuz tepkiler gösterirken; öğretmenler siber zorba öğrencilerinin yaptığı davranışı neden yaptığını sorarak, empati kurarak anlamaya çalışacağını ve öğrenciyi siber zorbalık ve sonuçları hakkında, kendisine ve karşısındakine verdiği zararlar konusunda bilgilendireceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca

öğrencilerin televizyonda yer alan kamu spotlarından olumlu yönde etkilendikleri tespit edilmiştir.

Tablo 12:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığa Uğramamak İçin Aldıkları Önlemler

Alınan Önlemler	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
İnternet	15	94	6	86	6	86	7	100
Bilgi Güvenliğine Dikkat Etme	9	56	3	43	5	71	5	71
Bilgi Paylaşımına Dikkat Etme	11	69	4	57	5	71	1	14
Rahatsız Eden Kişileri Engelleme/Eklememe	9	56	1	14	2	29	1	14
Güvenlik Yazılımları Kullanma	6	38	0	0	2	29	3	43
Sosyal Medya Kullanmayı Tercih Etmeme	0	0	2	29	2	29	3	43
Anlık Mesajlaşma Ortamlarını Kullanmayı Tercih Etmeme	1	6	0	0	0	0	0	0
Çevrimiçi Platformları Kullanmayı Tercih Etmeme	1	6	0	0	0	0	0	0
Günlük Yaşantı	8	50	6	86	7	100	4	57
Bilgi Paylaşımına Dikkat Etme	4	25	5	71	6	86	4	57
Yüz yüze iletişimi tercih etme	5	31	4	57	2	29	2	29
Günlük Davranışlarına Dikkat Etme	4	25	2	29	4	57	0	0
Saldırganlık	1	6	0	0	0	0	0	0
Cep Telefonu	6	38	1	14	0	0	1	14
Rahatsız Eden Kişileri Engelleme/Eklememe	4	25	0	0	0	0	0	0
Akıllı Telefon Kullanmayı Tercih Etmeme	0	0	1	14	0	0	1	14
Güvenlik Yazılımları Kullanma	2	13	0	0	0	0	0	0

Tablo 12 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; cep telefonu, günlük yaşantı ve internet olmak üzere üç tema altında toplanmıştır. Öğrencilerin en fazla internet ortamında önlem aldıkları dikkat çekmiştir (f=15; %94). İnternet ortamında ise en fazla profil ayarlarını yapmak, kişisel bilgilerini (telefon no, adres, TC kimlik no vb.) sanal alemde paylaşmamak gibi davranışlarla bilgi paylaşımına dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir (f=11, %69). Daha sonra da bilgi güvenliğine ve rahatsız eden kişileri engelleme/eklememeye dikkat ettiklerini vurgulamışlardır. (f=9, %56). Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerinden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

Ö4: ...sosyal medyada da profilimi gizliyorum.

Ö8: Profilimi kısıtlıyorum.

Ö1: Instagram profilim gizli. Telefonum gizli numaralara kapalı. Şifre belirlerken zor bir şifre belirledim ve sosyal medyada tanımadığım istekleri kabul etmiyorum. (arkadaşlık istekleri).

Ö11: Şifrelerimi zor seçiyorum, oyunlarda adımları farklı yazıyorum (nickname).

Ö16: Twitter hesabımdan tanımadığım biri hesabımı çalmaya çalışmıştı, fotoğrafımı değiştirip tanımadığım başka birinin fotoğrafını koymuştu. Ben de fotoğrafı ve şifremini değiştirdim. Hemen daha zor bir şifre seçtim. Asla tanımadığım kişilerin mesajlarına cevap yazmam, arkadaşlık isteklerini falan da kabul etmem.

Ö3: Şifremini kimseyle paylaşmıyorum... Çevremdeki güvenmediğim kişileri eklemiyorum. Sınıfımdaki herkesi Facebook'a eklemiyorum çünkü güvenmiyorum. İsteklerini bekletiyorum belki sonra kabul ederim diye.

Ö5: Şifrelerimi zorlaştırıyorum, sadece yakın arkadaşlarımı ekliyorum.

Ö6: Profilimi gizliyorum, önemli bilgilerimi kimseyle paylaşmıyorum. Sosyal medyada da paylaşmam tabi.

Ayrıca bazı öğrenciler öğretmenlerden farklı olarak; internet ortamında anlık mesajlaşma ortamları (f=1, %6) ve çevrimiçi platformları kullanmayı tercih etmediklerini (f=1, %6); günlük yaşantılarında saldırgan tavırlar sergileyerek (f=1, %6) arkadaşlarının onlara siber zorbalık vb. davranışları sergilememeleri konusunda gözlerini korkuttuklarını ve cep telefonunda ise rahatsız eden kişilerin numaralarını engelleyerek (f=4, %25) arama ya da mesaj atmalarını önlediklerini ve ailelerinin güvenlik yazılımları kullanarak (f=2, %13); arama kısıtlama, mesaj bilgi sistemi vb. özelliklerle onları takip ettiklerini dile getirmişlerdir:

Ö3: Oyunlarda sohbet odalarını kullanmam, Legal of Ages adlı bir on-line oyun oynuyorum ama sohbet odasını kapatıyorum.

Ö5: Face 'de gruplar var ya hani sevdiğimiz sanatçıların fan sayfaları falan onlara da üye olmuyorum. Sonrasında çok istek geliyor.

Ö8: ...telefonda da beni arayan tüm numaralar aileme gidiyor zaten.

Katılımcıların siber zorbalığa uğramamak için aldıkları önlemler incelendiğinde; rehber öğretmenler en fazla günlük yaşantılarında ve internet ortamında önlem aldıkları belirlenmiştir (f=6; %86). İnternet ortamında ise profil ayarlarını yapmak, kişisel bilgilerini (telefon no, adres, tc kimlik no vb.) sanal alemde paylaşmamak gibi önlemlerle bilgi

paylaşımına dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir (f=4, %57). Daha sonra da bilgi güvenliğine ve rahatsız eden kişileri engelleme/eklememeye dikkat ettiklerini vurgulamışlardır. (f=3, %43). Günlük yaşamda ise en fazla özel bilgilerini, telefon numaralarını vb. veli ve öğrencilerle paylaşmayarak bilgi paylaşımına dikkat ettiklerini (f=5, %71) ve öğrencileri sanal âlemden eklemediklerini onlarla yüz yüze iletişim kurmayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir (f=4, %57). Rehber öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

R5: Profilim herkese açık değil ve özel bilgilerimi paylaşmıyorum sosyal medyada ekli öğrencilerim var ama böyle bir şey yaşamadım. Yaşarsam tabi ki o öğrenciyi engellerim. Velilerden cep numaramızı isteyenler oluyor okul numarasından ulaşmalarını söylüyorum ama biz veliyi ararken okul telefonlarını kullanamıyoruz, velileri genellikle kendi cep telefonumdan arıyorum. Birkaç kez böyle tedirgin olduğum bir durumda numaramı gizlediğim oldu...

R7: Şifrelendirme yapıyorum elektronik ortamda şifrelerimi belli aralıklarla güncelleştiriyorum.

R6: ...sosyal ağlarda hesabım var herkesi eklemiyorum. Mümkün olduğunca paylaşılmasından rahatsız olmadığım fotoğrafları paylaşıyorum pek de paylaşım yapmam. Okul bilgilerim falan vardı. Onun da yanlış olduğunu duydum. Özel bilgilerim varsa çocukları eklemiyorum, yüz yüze iletişim kuruyorum. Çünkü rehber öğretmenle öğrencinin daha profesyonel bir ilişkisi olması gerektiğini düşünüyorum. Mezun olan sevdiğim öğrencilerden ekleyebilirim; ama devam eden öğrencim listemde yok.

R1: Kurallarınızı koyarsınız, sınırlarınızı çizerseniz öğrencileriniz ya da tanıdığımız kişiler de ona göre davranır. Siz şaka yaparsanız ya da siber zorbalık olarak geçecek herhangi bir davranışta bulunursanız onlarda size bir fazlasıyla gelebiliyorlar. Bunun için ilk önce kendi tavırlarınızı belirlemeniz lazım, öğrencilerle sanal iletişim kuracak ortamlarda bulunmamak, bu türlü iletişimlere girmemek gerek. Herhangi bir sanal ortamda öğrencilerimi eklemiyorum. Onlarla yüz yüze iletişime geçiyorum, bu yüzden de bu tür olaylara hiç maruz kalmadım.

BT öğretmenlerinin tamamı günlük yaşantılarında önlem aldıkları belirlenmiştir (f=7; %100). Günlük yaşamda ise en fazla özel bilgilerini (telefon numaraları gibi) veliyle, öğrencilerle paylaşmadıklarını; örnek dâhi olsa ders esnasında şifre vb. bilgileri paylaşmayarak bilgi paylaşımına dikkat ettiklerini (f=6; %86) ve öğrencileri izinsiz

fotoğraf çekmesine izin vermemek, velileri aramak durumunda kaldığında okul telefonunu kullanmayı tercih etmek ya da halka açık ortak wifi alanlarında şifre gerektiren işlemleri yapmamaya özen göstermek gibi önlemlerle dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir (f=4, %57). Sonrasında ise internet ortamında önlem aldıklarını belirtmişlerdir (f=6, %86). İnternet ortamında en fazla profil ayarlarını yapmak, kişisel bilgilerini (telefon no, adres, TC kimlik no vb.) sanal alemde paylaşmamak gibi önlemlerle bilgi paylaşımına (f=5, %71) ve bilgi güvenliğine dikkat ettiklerini (f=5, %71) vurgulamışlardır. BT öğretmenlerinden bazıları bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

BT1: Ad, soyadı, doğum tarihi, hesap bilgileri gibi özel bilgileri; örnek verecek olsam bile derste kullanmamaya yani öğrencilerle özel bilgilerimi paylaşmamaya dikkat ederim. Ben şöyle yapıyorum, sosyal medya hesabım iki tane var biri arkadaş ve ailelerimle ilgili kullandığım bir de öğrenciler çok sık istediği için onlarla paylaştığım hesap onda da hiçbir özel bilgimi paylaşmıyorum, telefon numaramı da paylaşmıyorum öğrencilerle. Bir yere kimlik fotokopimi bırakacaksam hangi amaçla ise onu üzerine yazıp öyle bırakıyorum, halka açık ortak kullanım ağlarında hesap bilgilerime girmiyorum.

BT6: Günlük hayatta kişisel sınırlarımı korumaya dikkat ediyorum, gerekirse hayır demekte tereddüt etmem. Mail adresim hariç iletişim bilgilerimi paylaşmam, sosyal ağlarıma eklemem.

BT7: Öğrencilerimin günlük hayattaki bana karşı tavırlarına, arkadaşlık ilişkilerine, diyaloglarına, dillerine yani Türkçeyi doğru konuşmalarına bile dikkat ediyorum. Sosyal medyada öğrencilerimden eklediklerim var. Derslerde şifre veya özel bilgilerimi örnek verirken bile kullanmamaya çalışıyorum.

BT3: Telefon numaramı ve özel işlerimde kullandığım e-posta hesabımı öğrencilerime bildirmiyorum. Sosyal medya üzerinden de çok güvendiğim bir öğrenci değilse onu eklemiyorum veya en küçük uygunsuz davranışında uyarıp arkadaşlıktan çıkarıyorum.

BT5: Şifre güvenliğine dikkat ederim, sosyal medyada öğrencilerimin arkadaşlık isteklerini kabul etmem onlarla yüz yüze iletişim kurarım. Sosyal meydanın da çok fazla bağımlısı değilim çok fazla vakit geçirmem paylaşımında bulunmam. Öğrencilerle özel bilgilerimi paylaşmam. Okulda öğrencilerle paylaştığım, derste kullandığım bir e-posta adresi var. Güvenmediğim linklere tıklamam, günlük hayatta ne kadar temkinli davranıyorsam internet ortamında da o kadar temkinliyim.

BT2: Güvenli şifre, bilgisayarda da antivirüs, güvenlik duvarı vb. güvenlik önlemleri alıyoruz. Sınıfta da filtreli internet kullanıyoruz yani MEB hattı. Öğrencileri bilinçlendirmeye çalışıyorum. Onların kolay tahmin etmeyecekleri şifreler seçiyorum... Bir de telefon numaramı öğrencilerle paylaşmıyorum.

Yöneticilerinin tamamı ise internet ortamında önlem aldıkları belirlenmiştir (f=7; %100). İnternet ortamında en fazla bilgi güvenliğine dikkat ettiklerini vurgulamışlardır. (f=5, %71). Sonrasında ise günlük yaşantılarında önlem aldıkları belirlenmiştir (f=4; %57). Günlük yaşamda en çok bilgi paylaşımına dikkat ettiklerini (f=6; %86) dile getirmişlerdir (f=4, %57). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y1: Bilgisayar ortamında ve telefonda güvenlik önlemleri alırım. Sosyal ortamlarda şifre güvenliğine dikkat ederim, şifremleri güçlü seçerim, profilimi tanımadığım insanlarla paylaşmam. Güvendiğim kişilere telefon numaramı verir, öğrencilerle paylaşmam.

Y2: Okul da cep telefon numaramı öğrenci ve velilere vermiyorum. Cep telefon numaramı sadece paylaşmak istediğim kişilerle paylaşırım. Sonuçta benim özelim. Öğrenci velisi beni arayacaksa sabah yediden akşam yediye kadar okuldayım. Okul telefonundan bana ulaşabilirler. Karşılıklı ilişkilerde bazı velilere numaramı veririm. Ama onlara verirken de numaramı başkasına vermeyin önemli bir durum varsa size söylesinler siz bana iletirsiniz diyorum. Herkeste numaramın olması onu özel olmaktan çıkarır. Sosyal ağlardaki problemde bu bence. New York'taki adamla tanışmanın bir anlamı yok yani. Sen önce çevrendekileri bir tanı git gel direkt iletişime geç bunlar çok önemli. Burnunun ucundaki adamı tanıyamıyorsun bazen sonra ben siber zorbalığa maruz kaldım diyorsun. Uğraman normal çünkü sen önlemini almadın.

Y5: Özel cep numaramı, mail adresimi ve şifre ile girilebilecek sosyal paylaşım sitelerinde profilimi öğrencilerimle çok fazla paylaşmam. Özellikle de şifrelerimi.

Y6: Kişisel şifrelerimi sık sık değiştirip öğrencilerin kolay bulamayacağı zorlukta şifreler seçiyorum. Ayrıca öğrencilere zorunlu haller dışında cep telefon numaramı, e-posta adresimi ve diğer sosyal paylaşım sitelerindeki adreslerimi vermeyerek bir takım önlemler alırım.

Bazı öğretmenler ise öğrencilerden farklı olarak; internet alanında sosyal medya kullanmayı tercih etmediklerini (rehber öğretmen f=2, %29; BT öğretmeni f=2, %29; yönetici f=3, %43), cep telefonu olarak akıllı telefon kullanmayı tercih etmediklerini (rehber öğretmen f=1, % 14; yönetici f=1; %14) dile getirmişlerdir. Bu da öğretmenlerin,

siber zorbalığa uğrayacakları alanlardan uzak durmayı tercih ettiklerini bu yüzden de yeni iletişim araçlarının kullanmaya karşı direnç gösterdiklerini göstermektedir. Aşağıda yer alan alıntılarda bunu destekler niteliktedir:

R3: Açıkçası ben Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinde hesaba sahip değilim. Sevmiyorum çünkü. Facebook gibi yerlerde çok fazla aktif olmayı sevmiyorum, paylaşımlarda bulunmak doğru gelmiyor. Bu yüzden de kullanmıyorum...

BT2: ...ben sosyal medya hesapları kullanmıyorum ama kullanan öğretmenlerin de öğrencileri doğru kullanım konusunda örnek olmaları ve öğrencilerin doğru kullanımı görmeleri için eklemeleri gerektiğini düşünüyorum...

Y2: ...onun dışında benim hiçbir sosyal ağda hesabım yok. Sadece milli eğitim ile alakalı sitelerde bilgilerim var. Sosyal ağları kullanmıyorum. Çünkü ilişkilerimi daha canlı ve gerçekçi yaşamaktan yana bir insanım. Beni çok mutlu etmiyor diğer türlü. Sosyal ağlarda bulunmadım, evimde bile... Sosyal ağları sadece evde değil hiçbir yerde kullanmıyorum. Evde kullanmayım ama okula gelince gizli gizli gireyim diye de bir şey yapmıyorum. Bu ağlardan yaşantı olarak komple uzak duruyorum. Sosyal ağlar kötü değil ama uzak durmayı tercih ediyorum.

Y7: Sosyal medyadan mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalışıyorum. Aynı zamanda akıllı telefon kullanmıyorum özellikle. Yani çünkü akıllı telefonlar vasıtasıyla bir mesaj geliyor bunu kazandınız felan diye, işte insanlar arıyor ve karşılığında dolandırılıyor. Bu tür durumlardan mümkün olduğu kadar uzak durmaya çalışıyorum. Bilişim araçlarını ihtiyacım ölçüsünde kullanıyorum. Bu şekilde uzak durmaya çalışıyorum...

Sonuç olarak öğrenciler en çok internet ortamında önlem aldıklarını dile getirmişlerdir. Bilgi paylaşımına dikkat ettiklerini söylemişlerdir. Bunlar sosyal medyada profil ayarlarını yapmaları kişisel bilgilerini paylaşmamaya dikkat etmeleri gibi. Ayrıca şifre güvenliğine dikkat ettiklerini, tanımadıkları kişilerden gelen arkadaşlık isteklerini reddettiklerini veya rahatsız eden kişileri engellediklerini dile getirmişlerdir. Öğretmenler ise internet ortamında ve günlük yaşantılarında da bilgi paylaşımına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların Ortaokullarda Siber Zorbalığı Önlemek İçin Yapılan Çalışmalar Hakkında Görüşlerine İlişkin Bulgular

İkinci araştırma sorusu ortaokullarda siber zorbalığı önlemek için yapılan çalışmalar hakkında rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticilerinin görüşlerinin ne olduğudur. Siber zorbalığı önlemeye yönelik okulda yapılan çalışmaların

neler olduğu ve kimlerin görev alması gerektiği soruları katılımcılardan sadece öğretmen grubuna sorulmuş, bu iki soru öğrencilere yöneltilmemiştir.

Araştırma sonucunda ikinci araştırma sorusuna yönelik tablolar aşağıda sunulmuş, şu bulgular elde edilmiştir:

Tablo 13:

Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Okulda Yapılan Siber Zorbalığı Önleme Çalışmalarına İlişkin Görüşleri

Okulda Yapılan Önleme Çalışmaları	Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	F	%	f	%	f	%
Bilgilendirme	6	86	6	86	5	71
Öğrenci	5	71	5	71	5	71
Öğretmen	2	29	1	14	0	0
Veli	0	0	1	14	0	0
Bireysel Görüşme	3	43	1	14	0	0
Öğrenci	3	43	1	14	0	0
Veli	1	14	0	0	0	0
Çalışma Yapılmıyor	1	14	2	29	1	14
Önlem Alma	1	14	1	14	2	29
Öğretmen Gözetiminde İnternet Erişimi	0	0	1	14	1	14
Teknik Önlem Alma	1	14	1	14	2	29

Tablo 13 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; bilgilendirme, bireysel görüşme, çalışma yapılmıyor ve önlem alma olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. Rehber öğretmenlerin en fazla bilgilendirme yapıldığını söyledikleri belirlenmiştir (f=6; %86). Bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yapıldığını dile getirmişlerdir (f=5,%71). Daha sonra da siber zorbalığa uğrayan ya da siber zorbalık yapan öğrenciyle bireysel görüşmeler yapıldığını vurgulamışlardır. (f=3, %43). Rehber öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

R7: Bilişim teknolojileri öğretmeni tarafından güvenli internet kullanımı semineri verilmektedir. Burada güvenli internetin faydaları, bilişim suçları anlatılıyor.

R5: Sene başında okul kurallarını anlattığımız bir seminer var. Tek başına bu konu değil ama bilişim suçlarından falan bahsediyoruz. Bir de okula toplum destekli polisler geliyor ve iki yılda bir onlar öğrencileri bilgilendiriyor.

R6: Bağımlılık seminerinde internet bağımlılığı ile ilgili bilgi veriyoruz öğrencilere ve velilere. Bu konuda eğitim aldık seminer veriyoruz, broşür dağıtıyoruz Bilişim öğretmenlerimiz de hazırladıkları panolarla ve derslerde bilgi veriyorlar. Ben bilişim dersinin anlamlı ve gerekli olduğunu düşünüyorum çünkü günümüzün kaçınılmaz bir gerçeği.

R2: Genelde öğrencilere zorbalığın olumsuz bir davranış olduğu bilgilendirmesi yapılıyor. Bilgilendirme için yaptığınız öğrenciler bize geliyor, danışıyorlar. Bireysel danışmalar yani. Yaptıklarının yanlış olduğu anlatılıyor, bazı yaptırımların olabileceği hakkında bilgilendirme yapılıyor.

Bazı rehber öğretmenler ise diğer öğretmen gruplarından farklı olarak siber zorbalık olaylarından sonra veli ile de bireysel görüşmeler yaptıklarını dile getirmişlerdir (f=1, %14):

R6: ...Ben neden öğrenci buna başvurur yapar kısmıyla ilgili veliyle görüşürken; bilişim öğretmenimiz de bu durumun olmaması için alınabilecek önlemler konusunda bilgilendirme yapıyor...

Yukarıdaki ifadeler bakıldığında; okuldaki rehber öğretmenlere MEB ve Yeşilay'ın ortak yürüttüğü bir proje kapsamında bağımlılık kursu verilmiştir. Bu kurs kapsamında internet bağımlılığı da yer almaktadır. Rehber öğretmenler yıl içinde bu kursta öğrendikleri bilgileri, onlara verilen sunum ve videolar ile birlikte okuldaki öğrenci, öğretmen ve veli gruplarına seminer düzenleyerek vermektedir. Ancak bu seminer bazı okullarda veliler ve öğretmenlere de verilirken, bazılarında sadece seçilen küçük bir öğrenci grubuna verildiği görülmüştür.

BT öğretmenleri en fazla bilgilendirme yapıldığını söylemişlerdir (f=6; %86). Bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yapıldığını dile getirmişlerdir (f=5,%71). Bazı BT öğretmenleri de okullarında siber zorbalığı önleme adına herhangi bir çalışmanın yapılmadığını dile getirmiştir (f=2, %29). BT öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

BT5: Güvenli ve bilinçli internet kullanımı semineri öğrencilere verdim. Bir de FATİH projesi kapsamında öğretmenlere bilinçli internet kullanımı kursu verdim.

BT2: 5 ve 6'lara derslerde bilgi veriyoruz ama 7 ve 8. sınıflarda ders yok onlara da broşür dağıtarak ve pano ile bilgilendirme yapıyoruz. Mesela Facebook hesabınız çalındı neler yapabilirsiniz, siber zorbalığa uğradığınız başvurabileceğiniz adresler neler gibi.

BT3: Rehberlik servisi ile birlikte öğrencilere eğitim verdik, videolar izlettik. Okulumuzda benim yaptıklarım dışında bir çalışma yapılmamaktadır.

BT4: Herhangi bir çalışma yapılmıyor.

BT öğretmenlerinden biri ise diğer öğretmen gruplarından farklı olarak siber zorbalıkla ilgili toplantı ve seminerlerle velilere de bilgilendirme çalışmaları yapıldığını dile getirmiştir (f=1, %14).

BT2: Teknoloji hızla ilerlerken veliler biraz geri de kalıyorlar, maalesef pek farkında değiller. Veliler öğrencilere internetten gelecekleri zararlar konusunda bilgili değiller daha çok ödev yapabilecekleri, çalışabilecekleri yararlı bir yer olarak görüyorlar. Öğrenciler bu konuda onlardan daha bilgililer, biz de bu yüzden veli toplantılarında velilere daha çok bilgi veriyoruz.

FATİH projesi kapsamında bazı BT öğretmenleri, FATİH Projesi BT Rehber Öğretmenliği görevini de yürütmekte ve bu kapsamda projenin başladığı okullardaki öğretmenlere “Bilinçli İnternet Kullanımı Kursu” vermektedir. MEB tarafından okullarda siber zorbalık konusunda zorunlu çalışmalar yürütülmediği için; gönüllü BT öğretmenleri tarafından okullarda bilgilendirme yapılmaktadır. BT öğretmenlerinden bazılarının öğrencilerine bu konuda gönüllü olarak seminer düzenledikleri, hatta bilişim teknolojileri dersinin zorunlu olarak okutulmadığı yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerine yönelik pano ve broşürler hazırladıkları, veli toplantılarında velileri bilgilendirdikleri görülmüşken; bazı okullarda ise herhangi bir çalışma yapılmadığı dikkati çekmektedir.

Yöneticiler de en fazla bilgilendirme çalışmaları yapıldığını belirlenmiştir (f=5; %71). Bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yapıldığını dile getirmişlerdir (f=5, %71). Bazı yöneticiler ise önlem alma çalışmaları yapıldığını dile getirmiştir (f=2, %29). Okullarında teknik önlem aldıklarını vurgulamışlardır (f=2, %29). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y3: Bilişim teknolojileri dersinde müfredat dâhilinde ders içerisinde öğrenciler bu konu ile ilgili bilgilendirilmektedir. Ayrıca sene başında toplum polisi tarafından da bu konu ile ilgili seminer çalışmaları yapılmaktadır.

Y7: Bu konuda bilişim teknolojileri öğretmenlerimizle ortaklaşa faaliyetler düzenlemekteyiz. Yani ders içerisinde öğrencilerinin özellikle bilgilendirilmesi açısından çalışmalar yapıyoruz. Aynı zamanda rehberlik servisimizle de çeşitli projeler hakkında

görülmektedir. Öğrencilerin doğru sosyal medya kullanımı konusunda bilgilendirmeyi hedeflemekteyiz.

Y4: Rehberlik servisimiz tarafından güvenli internet konusunda öğrenciler bilgilendirildi.

Y1: Wi-Fi şifresi belirli aralıklarla BT öğretmeni tarafından değiştiriliyor öğrencilerin internet ihtiyacı BT sınıfında karşılanıyor BT öğretmeni gözetiminde. BT laboratuvarında bulunan kişisel bilgisayarlar BT öğretmenleri tarafından genel ağlardan, gerekse manuel olarak denetlenmektedir. Dolayısıyla çocuklar bir denetlemenin altında olduklarını hissetmektedirler.

Öğretmenler okullarda en fazla öğrencileri bilgilendirme çalışmaları yaptığını dile getirmişlerdir. Bazı öğretmenler ise herhangi bir çalışma yapılmadığını belirtmiştir.

Tablo 14:

Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Önlemek İçin Okullarda Yapılan Çalışmalarda Kimlerin Görev Alması Gerektiğine İlişkin Görüşleri

Okul Müdahale Ekibi	Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yöneticiler	
	F	%	f	%	f	%
Bilişim Tek. Öğretmeni	6	86	7	100	6	86
Rehber Öğretmen	6	86	7	100	6	86
Okul yöneticileri	6	86	4	57	6	86
Tüm Öğretmenler	2	29	3	43	2	29
Sınıf Rehber Öğretmeni	2	29	1	14	2	29
Veli	2	29	2	29	0	0
Öğrenci	0	0	1	14	0	0
Türkçe Öğretmenleri	0	0	1	14	0	0

Tablo 14 incelendiğinde, rehber öğretmenlere göre en fazla bilişim teknolojileri öğretmenleri, okul yöneticileri ve rehber öğretmenlerin görev alması gerektiği belirlenmiştir (f=6; %86). Rehber öğretmenlerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

R6: Okul idaresi; idare bu konuda çok önem arz ediyor. Olay büyüdüğünde mutlaka idareye başvuruyorlar. Okul idaresi internet bağımlılığı, siber zorbalıkla ilgili yapılacak işleri organize etmeli ve bilişim derslerine gerekli desteği vermeli yani 7 ve 8. sınıflarda bu ders seçmeli bildiğim kadarıyla öğrenciler seçmesi için yönlendirmelidirler. Rehber öğretmenler ve bilişim öğretmenleri; öğrenci ve velileri bilinçlendirici çalışmalar

seminerler yapmalı. İdare, rehber öğretmen, bilişim öğretmenleri koordine bir şekilde çalışmalı sonraki boyutta sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenleri de görev alabilir.

R3: İdare, rehber öğretmen, bilişim öğretmenleri ve bence diğer tüm öğretmenler bu kapsamda görev olmalı. Tek bir koldan çözülebilecek ya da tek bir kişiyle halledilecek bir mesele değil diye düşünüyorum. İdare koordine edecek, rehber öğretmen psikolojik boyutuyla ilgilenecek, bilişim öğretmeni bilgisayar uzmanı olduğu için internet kullanımı ile ilgilenecek. Bir diğer aşama da ise diğer öğretmenler de ne yapabilir düşünmeliyiz. Zaten ben bu konuda şunu çok önemli olduğunu düşünüyorum mesela öğretmen ders anlatıyor ama aralarda verdiği mesajlar bence çok önemli. Yeri geldiği zaman, konu açıldığında değinebilir, bilgilendirme yapabilir.

Siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiğini sorusuna; Bilişim teknolojileri öğretmenlerinin tamamı BT öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin görev alması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir (f=7; %100). Daha sonra ise okul yöneticilerinin görev alması gerektiğini dile getirmişlerdir (f=4; %57). BT öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

BT1: Bilişim teknolojileri öğretmenleri teknoloji ve internet konularında, rehber öğretmenler psikolojik boyutuyla ilgileniyorlar.

BT2: Öncelikle bilişim teknolojileri öğretmenleri, alan uzmanları oldukları için. Konunun psikolojik yönü ve bıraktığı etkilere yönelik rehber öğretmenlerin aktif rol alması gerektiğini düşünüyorum. Yine okulda ortamların düzenlenmesi, gerekli şeylerin sağlanması için müdür ve müdür yardımcıları da işin içinde olmalı.

Siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiği sorusuna yöneticiler; en fazla BT öğretmenleri, okul yöneticileri ve rehber öğretmenlerin görev alması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir (f=6; %86). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y4: Burada 3 grup benim için çok önemli. Yöneticiler mutlaka olmalı. Bilişim Teknolojileri öğretmenleri dediğimiz, yani bilgisayarın uzmanı olan öğretmenlerimizin mutlaka yer alması gerekiyor. En önemlisi de işin rehberlik boyutu olduğu için rehber öğretmenlerin olması gerekiyor.

Y7: Tabii şimdi siber zorbalık denildiği zaman ilk etapta akla bilişim teknolojileri öğretmenleri gelecek. Ama işbirliği içerisinde okul idaresinin bu konuda organizasyon rolünü üstlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Aynı zamanda siber zorbalık meselesi

tamamen öğrencinin yaşı ve yaşantılarıyla ilgili olduğu için rehberlik servisinin de bu konuya dâhil olması gerektiğini düşünüyorum.

Rehber öğretmenler ve BT öğretmenlerinden bazıları ise yöneticilerden farklı olarak siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda velilerin de görev alması gerektiğini belirtmişlerdir (f=2, %29):

R1: Sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenin işbirliği içerisinde olması gerekiyor. Rehber öğretmenlerin koordinatörlüğüyle. Bilişim öğretmenleri bilgisayar ve programları kullanmada okuldaki uzmanlardır. Bu süreçte tabi ki velinin de desteği alınmalıdır mutlaka.

BT3: ...hatta öğrencilerin ve velilerin de görev alması gerektiğini düşünüyorum.

Y2: ...bu sürece velilerde dâhil edilmeli.

Katılımcıların Siber Zorbalığın Azalması ya da Önlenmesine Yönelik Önerilerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü sorusu ise siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde; kişiye, aileye, öğretmene, okul yöneticisine ve devlete düşen görevler hakkında ortaokul öğrencileri, rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin görüşlerinin ne olduğudur.

Üçüncü araştırma sorusuna yönelik tablolar aşağıda sunulmuş, şu bulgular elde edilmiştir:

Öğrenciye Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Tablo 15:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Öğrencilerin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri

Öğrenciye Öneriler	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
İnternet	16	100	6	86	7	100	6	86
Bilgi Paylaşımına Dikkat Etme	12	75	2	29	2	29	1	14
Bilgi Güvenliğine Dikkat Etme	8	50	0	0	4	57	2	29
Güvenli Ve Bilinçli İnternet Kullanımı	0	0	4	57	7	100	5	71
Güvenlik Yazılımları Kullanma	10	63	0	0	2	29	0	0
Rahatsız Eden Kişileri Engelleme/	6	38	3	43	0	0	1	14

Eklememe								
Anlık Mesajlaşma Ortamlarını Kullanmayı Tercih Etmeme	1	6	2	29	0	0	0	0
Çevrimiçi Platformları Kullanmayı Tercih Etmeme	2	13	0	0	1	14	0	0
Süre Kısıtlaması	0	0	1	14	0	0	0	0
Günlük Yaşantı	4	25	4	57	4	57	3	43
Günlük Davranışlarına Dikkat Etme	3	19	2	29	2	29	2	29
Bilgi Paylaşımına Dikkat Etme	0	0	1	14	2	29	1	14
Empati Kurma	1	6	1	14	1	14	0	0
Sosyal Etkinliklere Yönelme	0	0	0	0	1	14	1	14
Yardım Arama	0	0	1	14	0	0	0	0
Cep Telefonu	6	38	0	0	0	0	0	0
Bilgi Paylaşımına Dikkat Etme	5	31	0	0	0	0	0	0
Güvenlik Yazılımları Kullanma	2	13	0	0	0	0	0	0

Tablo 15 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; cep telefonu, günlük yaşantı ve internet olmak üzere üç tema altında toplanmıştır. Öğrencilerin tamamı internet ortamı ile ilgili öneri de bulunmuşlardır (f=16; %100). İnternet ortamında en fazla bilgi paylaşımına dikkat etmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir (f=12; %75). Daha sonra ise güvenlik yazılımları kullanma (f=10; %63) ve bilgi güvenliğine dikkat edilmesi (f=8; %50), rahatsız eden kişileri engellemeleri ya da tanımadıkları kişileri eklememeleri (f=6; %38) gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

Ö8: Güvenli internet kullanmalı. Profilini gizlemeli.

Ö13: Güvenli internet kullanmalı. Resimlerini gizlemeli.

Ö6: Tanımadığı kişilerle sanal âlemde konuşmamalı. Bilgilerini gizlemeli.

Ö5: ...şifrelerinin zorluk derecesini ayarlamalı ve bilgilerini herkesle paylaşmamalı.

Ö1: Kişi bilmediği sitelere girmemeli ve bilgilerini herkesle paylaşmamalı.

Ö7: Sosyal paylaşım sitelerinde kişisel bilgileri “Sadece Ben” diye ayarlayabilir. Şifresini sık sık değiştirmeli. SMS ve e-postalarda tanımadığı kişiden ise açmamalı.

Öğrencilerin birinci araştırma sorusundaki “alınan önlemler” ana temasında verdikleri cevaplarla; siber zorbalığa uğramamak için öğrencilere sunulan öneriler incelendiğinde internet ortamında güvenlik yazılımları kullanma, cep telefonu üzerinden bilgi paylaşımına dikkat etme ve güvenlik yazılımları kullanma gibi konularda farklılıklar görülmüştür. Bu da öğrencilerin bilgisayar ve cep telefonlarında kullanılabilen filtreleme ya da koruma programlarından haberdar olduklarını; ancak ailelerinin bu konudan haberdar olmadığı ya

da bu konuya önem vermedikleri sonucuna varılmıştır. Bununla ilgili Ö8'in düşüncesi aşağıda yer almaktadır:

Ö8: Aile nerden bilsin bunları hocam. Bir bilseler neler yaptığımı tableti kırarlar. Annem bilgisiz bu konularda arama yapar telefonda sadece.

Rehber öğretmenler; öğrencilere en fazla internet ortamında öneride bulunmuşlardır (f=6; %86). Siber zorbalık olaylarının azalması için öğrencilerin güvenli ve bilinçli internet kullanımına dikkat etmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir (f=4; %57). Ayrıca internet ortamında kendilerini rahatsız eden kişileri engellemeleri ve tanımadıkları kişileri eklememeleri gerektiğini (f=3; %43), daha sonra siber zorbalığı azaltmak ya da önlemek için öğrencilere günlük yaşantılarında önlem almaları gerektiğini belirtmişlerdir (f=4; %57). Günlük yaşantılarında da en çok günlük davranışlarına dikkat etmeleri önerilerinde bulunmuşlardır (f=2; %29). Rehber öğretmenlerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

R7: İnternet kullanımı konusunda bilinç geliştirmeli.

R5: Genellikle risk grubundaki öğrencilerde görüyoruz bu kullanımı. O yüzden teknolojik araçları ve interneti bilinçli kullanmalılar.

R6: İnterneti ve sosyal paylaşım ağları kullanmak konusunda bilinçlenmek, nasıl kullanılması gerektiğini öğrenmek gerek.

R3: Biraz etrafını da, çevresini de yani küçük grubunu da ona göre seçmesi gerekiyor. Akran baskısı çok önemli sürekli arkadaşları Facebook'ta, Twitter'da olan çocuk genellikle bunları yapıyor yani özenti ya da gruba dâhil olmak için.

R1: Öğrenciye birinci derecede düşen görev tanımadığı bilmediği sohbet ortamlarına girmemektir. Yeni oyun ortamlarında kişisel diyalogların kullanılmadığı oyunlar oynaması yine oynayacaksa da karşılıklı sohbete, iletişime geçilecek ortamlara girmemesi. İnsanlar genellikle bu tür kişilerle bu gibi yerlerde iletişime geçiyorlar karşısındakinin yaşını, cinsiyetini de bilmedikleri için. Kullanırlarsa da isimlerini değil takma isim kullanmaları, yaş ve cinsiyetlerini olduğu gibi girmeleri, kendilerini büyük göstermemeleri, tanımadıkları kimselerle de diyalog kurulmamaları, kişisel bilgileri vermemeleri gerekmektedir.

Rehber öğretmenlerden bazıları diğer öğretmen gruplarından farklı olarak yaş grubu nedeniyle ortaokul öğrencilerinin anlık mesajlaşma ortamlarını kullanmayı tercih

etmemeleri (f=2; %29); öğrencilerin kendilerini teknoloji bağımlılığından kurtarmak için mutlaka süre kısıtlaması (f=21; %14) koymaları ve siber zorbalığa uğradıklarında bunu saklamamaları mutlaka büyükleriyle paylaşarak yardım aramaları (f=1; %14) gerektiğini dile getirmişlerdir:

R4: Siber zorbalığa maruz kaldığında buna göz yummamalı mutlaka ailelerine ve çevrelerindeki diğer yetişkinlere haber vermeli.

R3: Öğrencinin interneti nasıl kullanması gerektiğini bilmesi gerekiyor ve öğrencinin internet kullanım sınırlarının olması gerekiyor. Öyle öğrenciler var ki öğleden yatana kadar bilgisayar başında. Bir kere bunun sınırlanması gerekiyor. Doğru internet kullanımı ile ilgili bilgi sahibi olması gerekiyor.

BT öğretmenlerinin tamamı da siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için öğrencilere internet ortamında güvenli ve bilinçli internet kullanımına dikkat etmelerini önermiştir (f=7; %100). BT öğretmenlerinden bazıları bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

BT7: Öğrenciler bilişim etiği konusunu önemsemeli, dikkat etmeli. Derslerde verilen eğitimi günlük hayatta uygulama ve mutlaka empati kurması gerektiğini öğrenmeli. Kendini karşısındakinin yerine koymalı, empati çok önemli.

BT5: Bilinçli olmalı günlük hayatta yapmayacağı davranışları sanal âlemde de yapmamalı, sanal âlem bir şey olmaz düşüncesinde olmamalı, temkinli olmalı. İnternet kullanma konusunda zorbalıkla siber zorbalığın bir farkı olmadığı bilincine varmalı. Günlük yaşantıyla sanal âlem iç içe olduğu ve birbirlerini etkilediği için dikkat etmeli. Gerçek zorbalardan korunmak için neler yapıyorsa sanal âlemde de korunmalı.

BT3: Kullandıkları sitelere dikkat etmeliler. Kankası dahi olsa, şifre paylaşımı yapmamalılar. Teknolojiyi etkin ve doğru kullanmayı bilmeliler. Oyunu kuralına göre oynamalı ve amacına yönelik her ortamı kullanmalılar.

Yöneticiler ise; öğrencilere en fazla internet ortamında öneride bulunmuşlardır (f=6; %86). Siber zorbalık olaylarının azalması için öğrencilerin güvenli ve bilinçli internet kullanımına dikkat etmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir (f=5; %71). Ayrıca internet ortamında bilgi güvenliğine de dikkat etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir (f=2; %29). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y1: Kişi internet kullanımı konusunda bilinçli olmalı.

Y2: *Bilinçli kullanım. Herkes bilinçli kullanacak yani. Trafikte neyse internette de o olmalı.*

Y6: *Öncelikle interneti bilinçli kullanmaları, şifre seçerken diğer arkadaşlarının kolaylıkla bulamayacağı şifreler seçmeleri gerektiğini düşünüyorum.*

Y5: *...biraz önce kendimizle alakalı söylediğimiz gibi şifrelerini kendine özel yapmalı ve arkadaşlarıyla çok paylaşımda bulunmamalı diye düşünüyorum.*

Öğretmenlerin öğrencilerden farklı olarak; en çok bilinçli ve güvenli internet kullanımı üzerinde durdukları görülmüştür (f=7; %100). Öğretmenler; öğrencilerin bilinçsiz internet kullanımı, internet bağımlılığı gibi nedenlerden dolayı siber zorbalık yaptıklarını, bu yüzden de siber zorbalığın azalması için öğrencilere düşen ilk görevin internet kullanımı konusunda bilinçlenmek olduğunu dile getirmişlerdir. Öğrencilerin ise daha çok şifre güvenliği, profil ayarlarının yapılması gibi teknik önlemler üzerinde durdukları dikkat çekmiştir.

Bazı öğretmenler ise öğrencilerden farklı olarak; günlük yaşantılarında öğrencilerin boş vakitlerinin çok olduğu ve uzun süre bilgisayar başında kalan öğrencilerin bu tür olumsuz davranışlar sergiledikleri, bu yüzden öğrencilerin spor, sanat etkinliklerine ya da zamanlarını BT konusunda üretken olabilecekleri alanlara yönelmeleri yani sosyalleşmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Siber zorbalığı bazı öğrencilerin zorbalık olarak görmedikleri ve siber zorbalığa uğradıklarında bu durumu kimseyle paylaşmadıkları ama mutlaka büyükleriyle paylaşıp yardım aramaları gerektiği de bir öğretmen tarafından dile getirilmiştir:

R3: *Öğrencinin interneti nasıl kullanması gerektiğini bilmesi gerekiyor ve öğrencinin internet kullanım sınırlarının olması gerekiyor. Öyle öğrenciler var ki öğlen eve gelip çantasını atıyor yatana kadar bilgisayar başında...*

Y4: *Bir kere teknolojik bağımlılıktan kurtulmalı... Çocuk kendine güvenerek bir şeyler üretmeli. Ben bu öğrencilerin yeteneklerini kullanmaktan yanayım. Çok yetenekli, futboldan anlıyordur mesela... Günlük hayatta sosyal faaliyetlere katıldığında olumsuz davranışları azalacaktır.*

Ailelere Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Tablo 16:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Ailelerin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri

Aileye Öneriler	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Çocuğunu Takip Etme	6	38	7	100	7	100	5	71
İnternet Ortamında Takip Etmek	6	38	7	100	7	100	5	71
Günlük Hayatta Takip Etmek	0	0	2	29	0	0	2	29
Bilgilendirme	4	25	6	86	4	57	3	43
Çocuğunu Bilgilendirmek	4	25	6	86	4	57	3	43
Çocuğunun İnternet Konusunda Eğitim Almasını Sağlama	0	0	0	0	1	14	0	0
Ailenin Bilinçli Olması	0	0	3	43	7	100	2	29
Engelleme/Yasak Koyma	11	69	3	43	0	0	0	0
Yasak Koyma/Kısıtlama	9	56	3	43	0	0	0	0
Elektronik Aracın Kullanımını Sınırlama	6	38	2	29	0	0	0	0
Yaş Sınırlaması	2	13	1	14	0	0	0	0
Güvenlik Yazılımları Kullanma	9	56	4	57	2	29	3	43
Aile Koruma Programları Kullanma	8	50	4	57	2	29	3	43
Program Yükleme	1	6	0	0	1	14	0	0
Sosyal Çevresini Tanıma	7	44	3	43	1	14	1	14
Çocuğuyla Daha İyi İletişim Kurma	0	0	2	29	2	29	1	14
Çocuğuyla İlgilenme	0	0	0	0	1	14	2	29

Tablo 16 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; ailenin bilinçli olması, bilgilendirme, çocuğunu takip etme, çocuğuyla daha iyi iletişim kurma, çocuğuyla ilgilenme, engelleme/ yasak koyma, güvenlik yazılımları kullanma, sosyal çevresini tanıma olmak üzere sekiz tema altında toplanmıştır. Öğrenciler en fazla engelleme/ yasak koyma önerilerinde bulunmuşlardır (f=11; %69). Ailelerin çocuklarının internet erişiminin engellemesi ya da süre kısıtlaması koyması gerektiğini dile getirmişlerdir (f=9; %56). Daha sonra ise güvenlik yazılımları kullanmada (f=9; %56) aile koruma programları kullanması gerektiğini belirtmişlerdir (f=8; %50). Bunun dışında ailelerin çocuğun sosyal çevresini de tanımaları gerektiğini vurgulamışlardır (f=7; %44). Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

Ö13: ...bilgisayarı ders dışında kullanmaya izin vermemeliler.

Ö2: Tableti kısıtlamalı mesela sosyal ağlara kapattırmalı. Çocuk SİM kartları var mesela, benim telefonum açılıp kapandığında aileme mesaj gidiyor.

Ö9: *İnternet süresini kısıtlayabilirler... Mesela arkadaşının ailesini tanııyorsa göndermemeli evlerine.*

Ö14: *...internet ve telefon kullanımını kısıtlamalı.*

Ö3: *...evde güvenli internet kullanması ve bilgisayara belli bir süre koymalı.*

Ö10: *Filtreli internet olmalı evde.*

Ö12: *Çocuğunun arkadaşlarını bilmeli.*

Ö1: *On-line oyunlara yasak koymalı.*

Öğrencilerin, ailelerinin onları programlar ya da bireysel olarak denetlediğini bilmesi onların siber zorbalık yapmasını azalttığı; kısıtlama ya da engelleme yoluna gittiklerinde ise bunu bir şekilde çözüp siber zorbalık yapmaya devam ettikleri görülmektedir:

Ö2: *Babam tabletimi elimden aldı, Whatsapp'ı kaldırdı telefonumdan ama ben tekrar kurdum gizlice. Facebook hesabımı dondurdu ben de onunkinden giriyorum (gülüyor)*

Ö4: *Avea'da annemle babam ortak bir hat aldı, aramalarım onlara mesaj olarak gidiyor. O yüzden artık böyle işlere kalkışmıyorum telefonda işletme falan.*

Ayrıca öğrenciler, ailelerinin, güvenli ve bilinçli internet kullanımı ile siber zorbalık hakkında bilgilerinin az olduğu kanısında oldukları ortaya çıkıyor.

Ö1: *Anneme C... 'nin numarasını gizleyip aradığını anlattım, "Saçma sapan şeylerin peşinde koşuyorsunuz.", dedi.*

Ö15: *Ailem pek anlamaz internetten, mesajı bile bana attırıyorlar.*

Rehber öğretmenlerin tamamı; siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için aileye çocuğunun internet ortamında yaptıklarını takip etmesi önerisinde bulunmuştur (f=7; %100). Daha sonra ise ailenin çocuğunu internet/ bilgisayar kullanımı konusunda ve siber zorbalık konusunda bilgilendirmeleri gerektiğini dile getirmişlerdir (f=6; %86). Bazıları ise güvenlik yazılımlarından, aile koruma programlarının kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir (f=4; %57). Rehber öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

R7: *Güvenli internet kullanımının evlerde yaygınlaşması gerekir. Veli kontrollerini yapmalı, çocuğunun girdiği web sitelerini ve bunların özelliklerini bilmeli.*

R2: *...aileye düşen görevleri; çocuğunun internet ortamında kimlerle arkadaşlık yaptığını takip etmeli, hangi sitelere girdiğinin takibini yapmalı...*

R6: En büyük pay aileye düşüyor, biz de çalışmalarımızda en çok aileye yöneliyoruz... Hatta güvenli internet kullanması da güzel olur. Ben kendi çocuğumda gördüm mesela. Birinci sınıf daha. Yeni okuma yazma öğreniyor, aşk nasıl bir şey yazdı Google'a bambaşka şeyler çıktı. Yani ben bile bu konuda eksik kaldığımı hissettim. Mutlaka çocuk kilidi mi ne diyorlar, çocuk profili olmalı.

R3: Ailenin bir kere çocuğunu internette geçirdiği zamanından haberdar olması gerekiyor. Hatta daha ileri giderek çocuğun haberi yokken nerelerde dolaşıyor, hangi sitelere giriyor. Mutlaka güvenli internetin evde olması gerekiyor. Zaten aile bunu takip edebilir çünkü az önce söylediğim gibi çocuk orda birbirine hakaret, küfür edip orada olan bir olayı okula da taşıyor. Karşı cins arkadaşlıklar boyut değiştirip yine Facebook'ta, Twitter' da maalesef çok ciddi boyutlarda ilerleyebiliyor. Bunların hepsi çocuk için bir risk olduğu için çocuğu çok sıkı internette takip etmek gerekiyor. Bazen dışarıdan internet daha güvenli gibi geliyor bize ama tam aksine.

Rehber öğretmenler katılımcı diğer öğretmenlerden farklı olarak ailelere engelleme/yasak koyma önerilerinde bulunmuşlardır. Çocukların belli bir yaşa kadar telefon ve bilgisayar gibi teknolojik aletler kullanmasının engellenmesi ya da tatil dönemlerinde kullanım izni verilmesini, çocukların internet erişiminde de kısıtlama olması gerektiğini belirtmişlerdir:

R2: Ben bazen sınıflara giriyorum, veli toplantılarında bağımlılıkla ilgili konuştuğum zaman içine bu bağımlılığı da katıyorum. İnanın sınıfların yarısından fazlasının anne babası internet bağımlılığından şikâyetçiler ama bir şey de yapamıyorlar anlatabildim mi? Yani bir sonuca gidemiyorlar. Elinden laptop bilgisayarı aldı, interneti kapattı, çocuk hep bir şey halinde yasaklandıktan sonra. Çocukta hep bir sinir. Nasıl alkol bağımlısı alkol almadığı zaman bir sinir haline girer, çocukta bu şekilde sinir gösteriyor. Teknoloji bağımlılığından çocuğunu kurtarabilmek için yani çok fazla bilgisayar internet ortamıyla vakit geçirmemesini sağlayabilir, belirli kısıtlamalar yapabilir.

BT öğretmenlerinin tamamı da rehber öğretmenlerle aynı görüşü paylaşarak ailenin çocuğunun internet ortamında yaptıklarını takip etmeleri gerektiğini dile getirmiştir (f=7; %100). Çağımızın bir gereği olarak ailenin de internet kullanımı ve siber zorbalık konularında kendini bilinçlendirmesi (f=7; %100) ve çocuğunu da bu konularda bilgilendirmeleri gerektiğini söylemişlerdir (f=4; %57). BT öğretmenleri ise katılımcı diğer öğretmenlerden farklı olarak çocukların aileleri tarafından internet konusunda eğitim almalarının sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. BT öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

BT5: Kendisi gerekli eğitimleri almalı çok okumalı, kendi bu konuda bilgilenmeli ve çocuğunu bilgilendirmeli. Güvenli internet ve evde lisanslı yazılımlar kullanmalı, çocuğunu takip etmeli ve okuldan bunla ilgili eğitim talep etmeli ihtiyacı varsa.

BT7: Öğrencilerim Facebook grubu kurmuşlar. Orada birbirlerine o kadar küfürler ediyorlarmış ki! Bir velim konuyu bana anlattı. Öğrencisi ifşa olmadan yardım etmemi istedi. Yazılanları gördüm, inanmadım ve bunu günlük hayata da taşıyorlar bir iki gün önce küfür yüzünden sınıfta kavga etmişlerdi. Olayın başlangıcı meğer bu grupmuş bir öğrencim bu yüzden sınıfta çok fena ağladı artık okula gelmek istemediği söyledi ve ben bu velim sayesinde bu grubu öğrenip olaya müdahale edebildim, grubu dağıttım. Veli mutlaka sosyal âlemde çocuğunu takip etmeli, neler yaptığını izlemeli bu çok önemli.

BT3: Öğrenciyi her daim takip etmeli, ebeveyn denetimlerini etkin olarak kullanmalı ve çocuklarının girdikleri her siteyi, her platformu takip etmeli...

BT1: Çocukları teknoloji aletlerini kullanırken onları gözetim altında tutmalı ve rehberlik etmeli. Çocuk Ipad, bilgisayar, telefon kullanırken ne yaptığını, kimlerle görüştüğünü bilmeli, hangi sitelere giriyor bunları takip etmeli.

Yöneticiler ise diğer katılımcı öğretmenler gibi en fazla ailenin çocuğunun internet ortamında yaptıklarını takip etmeleri gerektiğini dile getirmiştir (f=5; %71). Bunun yanı sıra ailenin çocuğunu bilgilendirmesi (f=3; %43) ve evinde aile koruma programları kullanması gerektiğini belirtmişlerdir (f=3; %43). Yöneticilerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

Y4: Çocuk öncelikli olarak kendi belki yanlışın ne olduğunu bilemeyebilir. Özellikle bizim öğrencilerimizin düzeyinde bu çok fazla. Çünkü bir filtre olayı yok. Doğru ya da yanlış gösteren bir, güzel veya çirkini anlatan bir filtre yok. Ölçü yok internette. Dolayısıyla da ölçü olmayınca çocuk ne vererseniz onu alıyor. Eskiden sadece TRT 1 vardı. Sadece onu izlemek zorundaydınız. Açarsınız saat 6'da başlar, gece 2'de biter ya da 12'de biter. Size ne veriliyorsa onu izlemek zorundaydınız. Şimdi öyle değil. Ben bunu beğenmedim değiştiriyorum. Şimdi internet ortamında öyle bir şey var ki size her şeyi sunuyor. Ama işte orda bir filtreye ihtiyacımız var. O filtreyi de anne babalar bilmeli. Çok önemli aslında ortak alanlar, demin bahsettiğim, ortak alanlarda. Anne baba televizyonunu izlerken çocuk onların yanında bilgisayarını oynarken veya bir arkadaşıyla sohbet ederken daha da ölçülü olacaktır yani. Bunu sağlaması lazım yani ortak alan dediğim alan bu...

Y5: Ve ayrıca güvenli internet kullanmalarını tavsiye ediyorum.

Y6: Öncelikle evde kullandıkları interneti daha güvenli bir hale getirebilmek için aile koruma filtrelerini kullanmaları, çocuklarının hangi siteye girdiğini ve teknolojik araçları nasıl kullandığını kontrol etmek gibi bir takım önlemler almaları gerektiğini düşünüyorum.

Y1: Kişi hak ve özgürlüklerini çocuğuna iyi aşamalı. Çocuk siber zorbalık gibi bir hakkı olmadığını bilmeli.

Bazı öğretmenler ise öğrencilerden farklı olarak; aile bilinçli olmalı, çocuğunu günlük hayatta da takip etmeli. Ailelerin çocuğuyla daha iyi iletişim kurması ve ilgilenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

R5: Aile de aynı şekilde bilinçlenmeli, bilgilenmeli. Aile de öğrencisiyle birlikte teknolojiyi kullanmalı, eline cep telefonu veriliyor ama birlikte kullanımını göremiyoruz. Aile model olmalı bu konuda. Ne kadar bilgili olursa o kadar dikkatli kullanıyor. Öğrenci ne olsa yaptığım bilinmez, fark edilmez derse, olumsuz kullanımı o zaman daha çok görüyoruz.

R1: Kısa veya uzun vadede öğrencideki davranışsal veya psikolojik, bedensel değişimleri takip etmesi internette girdiği veya girmediği siteler, programlar, arkadaşlarıyla etkinlikleri, arkadaşlarıyla ilişkilerindeki değişiklikler konusunda. Hareket etmek gibi, yerine göre bir değişiklik gördüğünde; rehber öğretmenler, sınıf öğretmenleri ile iletişime geçerek okullarda da bu değişikliklerin olup olmadığı, arkadaşlarından son dönemde gördüğü değişikliği teyit etmek için öğretmen ve arkadaşlarından yardım alabilir.

R3: ...çocuğun duygusal, ruhsal durumunu takip etme, haberdar olma veli adına çok önemli diye düşünüyorum. Ben yine okulla işbirliği okuldaki durumundan haberdar olma önemli; çünkü bu tür şeylere meyleden çocuklarda genellikle akademik durumunda düşme görünüyor. Bu yüzden okulla sık iş birliği yapmalı. Ders durumu nasıl, ani düşüşler var mı, devamsızlık var mı, okul içerisinde yaptığı uygunsuz bir davranış var mı. Bunlardan haberdar olması gerekiyor.

R6: ...onlarda çaresiz bu konuda onu da söyleyeyim aile önce engelleme yoluna gidiyor ben engelleme taraftarı değilim risk grubundaki öğrenci bir yolunu bulup yine yapabiliyor. Aile mutlaka önce kendi interneti kullanmayı, doğru kullanmayı öğrenecek ve çocuğuna da öğretecek. İnternete çocuk ortak kullanım alanında girecek, çocuğa tableti verip hadi odana git dediğinde belli bir süre sonra çocuk kendi de gelmek istemeyecek... Bir de söylemeden geçemeyeceğim. İletişim. Her problemin altında mutlaka bu var. Anne, baba ve çocuk arasında iyi bir iletişim yoksa sorunlar baş gösterir kaçınılmazdır.

BT1: Çocuğu herhangi bir saldırıya uğradığında ailelilerine söylemesi gerektiğini bilmeli ve çocuğa bu güveni vermeli.

BT2: Çocuğun bilgisayarı olmamalı odasında. Ortak kullanım alanında olmalı. Bilgisayardan gelecek her tehlikeyi bilmesi gerekiyor velinin. Aileler çocuklarının internet kullanımı konusunda bilgili ve bilinçli olmalı.

BT3: ...ve en önemlisi kendisini teknoloji alanında yenileyerek bu becerileri kazanmalıdır.

Y5: Aileler çocuklarıyla yeterli derecede ilgilenmeli, onlarla kaliteli vakit geçirmeli, duygusal ve maddi anlamda onları doyum noktasında bulundurması gerekir diye düşünüyorum. Çocuğun başkalarından ilgi beklememesi için.

Y4: Bir kere çocuğuyla birebir ilgilenmesi çok önemli. Ben bunu çok önemsiyorum. Yani birebir çocukla ilgilenecek. Sağlıklı ilişkiler geliştirmesi gerekiyor. Çocuğuna mutlaka zaman ayırması gerekiyor. Şimdi biz anne baba çalışan insanlarız. Akşam eve gidiyoruz çocuk diyor ki: “Baba bir şey sorabilir miyim?”. Ne yapıyoruz, hı hı kızım /oğlum tamam tamam, anladım anladım, sonra bakarız falan. Çocuk bir iki üç, sonra diyor ki tamam babam benimle ilgilenmiyor. Ne yapacak bu çocuk? O bilginin cevabını, o sorunun cevabını daha başka bir yerde arayacak. Dolayısıyla mutlaka anne baba evladına zaman ayırmalı. Ben velilere de şu örneği veriyorum: arabanızdan en ufak bir ses gelince sanayiye koşuyorsunuz. Çocuğun her tarafından ses geliyor hiç ilgilenmiyorsunuz. Bu iletişim kanallarının ortadan kalkması durumunda ciddi anlamda çarpıklıklar başlıyor.

Y2: Aileye düşen görev o kadar çok ki. Kontrol altında yani denetimli serbestliği sağlamak zorundasın. Takip etmek zorundasın bir kere. Bence bir anne baba çocuğunu fark ettirmeden her ortamda takip etmelidir. Yönlendirmek, örnek olmak lazım. Ben ne yapayım, yaşıım geçti dersin çocuğuna esir olursun. Çocuğunun bildiği kadar bilemeyebilirsin ama o konuda cahil olmamak lazım. Yenilikleri bilmek zorundasın ki kontrol edebilesin.

Öğretmenler aileye en çok çocuğunu internet ortamında takip etmesi önerisinde bulunmuşlardır. Öğrencilerin aileleri tarafından yaptıklarının takip edildiğini bilmesinin bile onları siber zorba davranışlar sergilemekten uzaklaştırdığı görüşü yukarıdaki alıntılarla desteklemektedir. Ayrıca internet konusunda ailelerin çocuklarından daha az, çocukların ailelerinin onlardan daha az bilinçli olduklarını düşündükleri görülmektedir. Bu nedenle ailelerin bilinçli ve güvenli internet kullanımı konusunda bilgi edinmeleri gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca ailelerin günümüzün bir gereği olarak çocuklarına tablet ve cep

telefonu aldıkları ve bunların denetiminin de masaüstü bilgisayara göre daha zor olduğu düşünüldüğünde, evde filtreli internet kullanmayı tercih etmeleri ve çocuklarının cep telefonu hattını çocuk profili ile almaları gerektiği önerilerinde bulunmuşlardır.

Öğretmenlere Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Tablo 17:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Öğretmenlerin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri

Öğretmenlere Öneriler	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Öğrenci	13	81	7	100	6	86	6	86
Bilgilendirme Çalışmaları Yapma	11	69	5	71	6	86	5	71
Daha İyi İletişim Kurma	4	25	3	43	1	14	1	14
Onlara Gözlemci Olma	2	13	3	43	0	0	1	14
Farkındalık Oluşturma	0	0	1	14	2	29	1	14
Olumlu Yetişkin Rol Model Olma	0	0	0	0	1	14	1	14
Sosyal Etkinliklere Yönlendirme	0	0	1	14	0	0	1	14
Öğrenci Davranışları Değerlendirme Kuruluna Gönderme	1	6	0	0	0	0	0	0
Veli	9	56	1	14	0	0	1	14
Bilgilendirme Çalışmaları Yapma	6	38	0	0	0	0	1	14
İletişim Kurma	5	31	1	14	0	0	0	0
Öğretmen	0	0	1	14	5	71	2	29
Bilgi Edinme	0	0	1	14	5	71	2	29
Bir Şey Yapamazlar	2	13	0	0	0	0	0	0

Tablo 17 incelendiğinde, katılımcıların verdikleri yanıtlar; veli, öğrenci, öğretmen, bir şey yapamazlar olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. Öğrenciler en fazla öğretmenlere öğrencileriyle ilgili önerilerinde bulunmuşlardır (f=13; %81). Öğretmenlerin öğrencilere bilgilendirme çalışmaları yapmaları gerektiğini dile getirmişlerdir (f=11; %69). Daha sonra ise velileriyle ilgili önerilerde bulunmuşlar (f=9; %56), öğretmenlerin velileri de siber zorbalık, bilinçli internet kullanımı gibi konularda bilgilendirmeleri (f=6; %38) ve velilerle iletişim halinde olmaları (f=5; %31) gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun dışında bazı öğrenciler öğretmenlerden farklı olarak; siber zorbalık yapan öğrenciyi öğretmenlerin öğrenci davranışları değerlendirme kuruluna göndermesi önerisinde bulunurken; bazı öğrenciler ise, öğrencilerin genellikle okul saatleri dışında siber zorbalık yaptığını ve

öğretmenlerin bu konuda bir şey yapamayacağını söylemiştir. Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Ö3: Siber zorbalık yapan öğrenciyi disiplin kuruluna gönderebilirler.

Ö8: Hocalar okula bakarlar, evde ne yaptığımızı bilemezler ki. Bir yerlerden duyarlarsa anca bu konuda uyarabilirler bizi.

Ö9: Siber zorbalık sadece okullarda yapılmıyor ki evde ne bileyim internet kafelerde. Öğretmenler 7/24 yanımızda olmadıkları için bir şey yapamazlar bence. Ne yapacaklar ki?

Ö15: Rehber öğretmenlerimiz örnek olaylar verip, hangi durumda neler yapabileceğimizi söyleyebilirler.

Ö2: Sınıfların dışındaki panolara bilgilendirme asabilirler. Bilişim öğretmeni tedbirler almamız için bilgi vermeli.

Ö16: Okulda afişler hazırlanabilir panolara asılır.

Ö7: Sınıf öğretmenim bana ve aileme uyarılarda bulunmalı, çeşitli önerilerde bulunmalı.

Ö1: Bilişim öğretmenleri yardımcı olmalı çocuklara bilgi vermeli. Siber zorbalık yapanın aileleriyle iletişime geçmeli, ailelere de seminerler düzenlemeli.

Ö8: Aileme yardım edip bilgisayar konusunda bilgilendirmeliler daha sonra da öğrenciye bilgi verebilirler.

Rehber öğretmenler de öğretmenlerin, öğrencilere (f=7; %100) bilgilendirme çalışmaları yapmaları (f=5; %71), öğrencilerle daha iyi iletişim kurmaları (f=3; %43) ve öğrencilerin davranış değişikliklerini takip ederek onlara gözlemci olmaları (f=3; %43) gerektiğini belirtmişlerdir. Bazı rehber öğretmenler diğer katılımcı öğretmen gruplarından farklı olarak özellikle sınıf rehber öğretmenlerinin aile ile iletişim halinde olması gerektiğini söylemişlerdir. Rehber öğretmenlerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

R6: Öğretmenler olayın daha gerisinde kalıyor. Çocuklarla sınıf öğretmenin iyi bir iletişim kurması sorunların baş göstermesini engeller.

R4: Öğrencilere siber zorbalığa maruz kaldıklarında korkmamaları bunu öğretmenlerine ve yetişkinlere söylemeleri gerektiği öğretilmelidir. Siber zorbalığın yasal yaptırımları konusunda öğrenciler bilgilendirilmelidir.

R1: Veliye yakın görevler düşüyor. Öğrencilerdeki davranış değişikliklerini fark etmesi veya internetin fayda ve zararlarını anlatarak gördüğü değişiklikler varsa arkadaşlarıyla ve veli ile görüşerek sebebini sormalı.

R3: ...sınıfında böyle bir şey olabilecek çocuklarla temas halinde olması gerekebilir, birebir konuştukları velilerle kendileri görüşme yapabilirler.

BT öğretmenleri de öğretmenlerin, öğrencilere bilgilendirme çalışmaları yapmaları gerektiği üzerinde durmuştur (f=6; %86). Ayrıca öğretmenlerin siber zorbalık ve bilinçli internet kullanımı ile ilgili bilgilerinin yeteri kadar olmadığını düşündüklerini ve bu konularda bilgi edinmeleri gerektiğini düşündüklerini söylemişlerdir (f=5; %71). BT öğretmenlerinden bazıları bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

BT3: Çocukları bilgilendirmek. Her öğretmen kendini bilişim alanında geliştirmeli ve bu konuda yeterli donanıma sahip olarak bir bilişim teknolojileri öğretmeni gibi öğrencilerini bilgilendirmelilerdir.

BT1: Teknoloji ve internet konularında bilgilendirme de hem öğrenci hem öğretmenler için BT öğretmeni seminer düzenlemeli. Bunun için idareden gerekli izinleri almalı. Bu konuda öğretmenlerin de, idarenin de eğitilmesi gerektiğini düşünüyorum gerekli bilgilendirmeleri yapmak gerek. Kendi branşım için söylüyorum, derslerimizin içerisinde siber zorbalık konusu var ama sadece siber zorbalık konusunda değil yer yer bu konuda bilgilendirme yapılmalı. Öğrencileri teknoloji konusunda bilgilendirmeli öğretmen. Siber zorbalık konusunda öğrenciyi bilinçlendirmeli. Siber zorbalıkla zorbalığın aynı şey olduğu bilincine öğrencinin ulaşmasını sağlamalı.

Yöneticiler de en fazla öğretmenlere öğrencileriyle ilgili önerilerde bulunmuşlardır (f=6; %86). Öğretmenlerin öğrencilere bilgilendirme çalışmaları yapmaları gerektiğini dile getirmişlerdir (f=5; %71). Bazı yöneticiler ise diğer katılımcı öğretmen gruplarından farklı olarak öğrenci ailelerini de siber zorbalık ve bilinçli internet kullanımı konusunda bilgilendirme çalışmaları yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y5: Bu konuyu ders öğretmenleri derslerinde ara arada olsa çocuklarla konuşarak veya paylaşarak başlarından geçen veya geçmese bile bir hikâye gibi bunları anlatarak bunların sonuçlarının neler olabileceğini, alınan cezaların neler olabileceğini, yaşanan sıkıntıları ders ortamında da anlatmaların etkili olabileceğini düşünüyorum.

Y6: Öğretmenlerin bu konu ile ilgili öğrencilere bilgi vermesi ve siber zorbalığın yanlış bir hareket olduğu ve suç teşkil ettiğini öğrencilere söylemesi...

Y7: Öğretmenlerin yine az önce söylediğim gibi velileri bilgilendirme ve bilinçlendirme noktasında daha aktif rol üstlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Yani sadece siber zorbalık anlamında değil öğrencinin mevcut yaşı itibari ile yaşayabileceği ve yapabileceği davranışlar konusunda veliyi önceden bilgilendirmesi gerektiğini düşünüyorum.

Bazı öğretmenler öğrencilerden farklı olarak, öğretmenlerin öğrencilere doğru BT kullanımıyla olumlu yetişkin rol model olması, özellikle risk grubunda bulunan öğrencilerin spor sanat faaliyetleri gibi sosyal etkinliklere yönlendirilmesi, öğrenciler arasında siber zorbalık konusunda farkındalık oluşturulması ve öğretmenlerin de siber zorbalık ve bilinçli internet kullanımı konusunda bilgi edinmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

R7: Siber zorbalığın neler olduğu konusunda bilinçlenmesi ve öğrencilerinin siber zorbalık eğilimlerini izlemesi gerekir, sosyal beceri çalışmalarının artırılması böylece eğilimli öğrencilere yeni kapıların açılmasının sağlanması ve öğretmenlerin rehberlik servisinin destek duyduğu durumlarda yardımcı olması, böylece okulda siber zorbalık konusunda farkındalık oluşturulması sağlanmış olur.

R5: Öğretmen bu konuda bilgilendirme yapacak ders anlatırken teknolojik aletleri kullanıyoruz derslerde. Teknolojik aletlerin bilinçli kullanılması konusunda rol model olmalı.

BT7: Öğretmenler öğrencilere örnek olacak. Sosyal medya da eklemekten çekinmemeli, paylaşımlarıyla, yaptıkları paylaşımlarla onlara doğru kullanımı örnek olarak öğretebilir.

BT2: Durumun rehavetini ortaya koymak lazım çok yaygın günümüzde sadece öğrenciler değil öğretmen arkadaşlarımızda da çok uğrayan var. Siber zorbalığın neler olduğu konusunda bilgilenmeli öğretmen idare öğrenciler mesela bir öğretmenimize öğrenci mail adresi çalındığı için başvurmuş nereye şikâyet edeceğini bilmiyordu bize sordu öğretmen bilgisi olmadığı için. Bu konuda uzman bilişim teknolojileri öğretmeni olduğu için bu konuda genel bir bilgilendirme yapmalı okulda hem idareye hem öğretmenlere hem de öğrencilere. En azından öğrenciyi yönlendirecek kadar siber zorbalığın ne olduğunu bunun hukuki yönünü bilmeli, öğrenci yakın bulduğu öğretmeni ile paylaşıyor bunu bu her zaman bilişim öğretmeni ya da rehber öğretmen olmayabiliyor.

Y6: ...ve ayrıca öğretmenlerin bu konu ile ilgili kendisini geliştirmesi gerektiğini düşünüyorum.

Y4: Yani burada öğretmenleri rehber öğretmen, şube rehber öğretmeni, beden eğitimi öğretmeni, idareci olarak ayırmıyorum. Aslında hepimize düşen görev bir bütün. Yani dersimizi 40 dakika matematik anlatmak yerine araya 5 dakika bir şeyler sıkıştırabiliriz. Hani bir değerler eğitimi anlamında... Her öğretmenin teknolojiyi kendi alanıyla ilgili şekilde kullanması. Beden eğitimi öğretmeni sanal ortamda sahayı çizer. Kalenin ölçülerini verir. Topun hızını şiddetini gösterir. Akıllı tahta varsa o televizyonda yapanlar gibi pozisyonları çizer gösterir. Bilgisayar bu işe yarar, teknoloji bu işe yarıyor hissini vermek lazım çocuklara... Öğretmenlere de bu noktada çok iş düşüyor. Beden eğitimi öğretmenlerinin spora yöneltmesi mesela, Bilişim öğretmenlerinin sanal değil gerçek arkadaşlıklar kurmasına katkı sağlaması. Yani bunu bilişim teknolojileri öğretmeni değil rehber öğretmeni, sınıf şube rehber öğretmenlerinin de aynı yönde telkinlerde bulunmasından yanayım...

Öğrenciler en fazla öğretmenlere öğrenciye bilgilendirme çalışması yapılması yönünde öneride bulunmuşlardır. Bazı öğrenciler ise okulda öğrencilerin internetle çok vakit geçirmediklerini siber zorba davranışları genellikle okul saatleri dışında sergiledikleri için öğretmenlerin herhangi bir şey yapamayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler ise en çok öğrencilere siber zorbalık ve internetin güvenli ve bilinçli kullanımı ile ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılması üzerinde durmuştur. Öğretmenlerden bazılarının öğretmenlerin de siber zorbalık ile güvenli ve bilinçli internet kullanımıyla ilgili bilgi edinmesi gerektiğini dile getirdikleri görülmüştür.

Okul Yönetimine Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Tablo 18:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak ya da Önlemek İçin Okul Yöneticilerinin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri

Okul Yöneticilerine Öneriler	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilgilendirme Çalışmaları Yapma	13	81	6	86	1	14	3	43
Teknik Önlem Alma	8	50	1	14	1	14	3	43
Görev Paylaşımını Sağlama	0	0	1	14	4	57	2	29

Elektronik Araç Kullanımını Kısıtlama	6	38	0	0	0	0	0	0
Sosyal Aktivitelere Yönlendirme	0	0	0	0	0	0	2	29
Öğrenci Davranışı Değerlendirme	0	0	1	14	1	14	0	0
Kurulunda Siber Zorbalıkla İlgili Çalışma Yapma								
Bir Şey Yapamaz	2	13	0	0	0	0	0	0
Öğrencilerle Daha İyi İletişim Kurma	0	0	0	0	0	0	1	14
Bilişim Teknolojileri Dersinin Seçilmesi	0	0	0	0	1	14	0	0
Konusunda Yönlendirme								
Okulun Risk Haritasını Çıkarma	0	0	0	0	0	0	1	14

Tablo 18 incelendiğinde; öğrenciler en fazla bilgilendirme çalışmaları yapma önerilerinde bulunmuşlardır (f=13; %81). Öğrencilerden bazıları öğretmenlerden farklı olarak; okullarda elektronik araç kullanımını kısıtlanması önerisinde bulunurken, bazı öğrenciler ise siber zorbalığın genellikle okul dışında yapılmasından dolayı okul yöneticilerinin bu konuda herhangi bir şey yapamayacağını dile getirmiştir. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Ö16: Bizleri bilgilendirmek için panolar, afiş falan hazırlayabilirler.

Ö3: Seminer verilebilir. Okulumuza polisler gelip bilişim suçlarıyla ilgili seminer vermişti bizlere.

Ö15: Öğrencilerin telefon getirmesini yasaklamalılar.

Ö2: Okul idaresi sosyal medyaya karışamaz ki. Ama şey yapıyorlarmış telefonda okuldan arıyoruz diye arayıp bilgi alıyorlarmış, müdür geçen törende uyarmıştı velileri.

Ö8: Okul idaresi ne yapabilir ki sonuçta okul dışında oluyor bunlar genelde. Her yerde yapılabilir yani.

Rehber öğretmenler (f=6; %86) öğrenciler gibi en çok bilgilendirme çalışmaları yapmanın üzerinde durmuşlardır. Rehber öğretmenler bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

R7: Öğretmenlere, velilere, öğrencilere gerekli desteği sağlamalı bu konuda. Gerekli kurumlarla da iş birliği yaparak TİB gibi, emniyet gibi, farkındalığın artırılmasında destek olmalı.

R1: Onları zararları konusunda bilgilendirmek, rehber öğretmenler vasıtasıyla olur. Dışarıdan destek alarak olabilir, üniversitelerden veya rehberlik araştırmadan, belediyelerden. Bilgisayar bilişim öğretmenlerinden faydalanarak bilgisayarı nasıl

kullanmaları gerektiği, siber saldırıları olsun, siber zorbalık konusunda olsun, bunların bilgisayar üzerinden nasıl engelleneceği konusunda bilgilendirmeler yapılabilir.

R2: Okul yöneticileri de aslında siber zorbalık genelde sosyal paylaşım sitelerinde olduğu için bunların kullanımları ile ilgili öğrencilerin daha dikkatli olması gerektiği, okulda yapmış olduğu bir olumsuz davranış ile gerçek hayatta yapılan bir olumsuz davranışın nasıl bir yaptırımı oluyorsa; sanal ortamda da bunu yapmanın bir suç olduğunu ve tespit edildiği zaman gereğinin yapılacağını söyleyebilir.

BT öğretmenleri ise siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde yöneticilerin en fazla görev paylaşımını sağlamasının önemli olduğunu belirtmişlerdir (f=4; %57). Ayrıca bazı BT öğretmenleri diğer katılımcılardan farklı olarak; ortaokul 7 ve 8. Sınıflarda seçmeli olan bilişim teknolojileri dersinin öğrenciler tarafından seçilebilmesi için okul yöneticilerinin öğrenci ve velilerin yönlendirmesi gerektiğini söylemişlerdir (f=1; %14). BT öğretmenleri bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

BT7: Doğrudan bir etkisi olmaz ama dolaylı yoldan öğrenciler arası siber zorbalık konusunda öğretmenlerin organize olmasını sağlayabilir, öğretmenlere ara disiplin olarak siber zorbalığı işlemelerini söyleyebilir sadece bilişim dersiyle bitmemeli. Bir de değerler eğitiminde bir ayda bu konu işlenebilir, ben bunun çok faydalı olabileceğini düşünüyorum.

BT3: Bu alanda yapılan her çalışmayı desteklemelidirler. Siber zorbalıkla ilgili koordinasyonu sağlamalılar ki okul olarak ortak hareket edilsin.

BT5: Bilişim teknolojileri öğretmenlerini, rehber öğretmenlerle eğitim vermeleri için koordine etmeli. Okulda seçmeli bilişim derslerini seçtirebilirler yedi ve sekizlere. Ergenlik dönemindeki öğrencilerin bu konuda eğitim alabilmeleri için, dersi seçmeleri konusunda yönlendirebilirler.

Yöneticiler de en çok bilgilendirme çalışmaları yapmanın üzerinde durmuşlardır (f=3; %43). Yöneticiler aynı zamanda teknik önlem almanın da siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde önemli bir etken olduğunu dile getirmişlerdir (f=3; %43). Bazı yöneticiler katılımcı diğer öğretmen gruplarından farklı olarak; Okul yöneticilerinin öğrencilerle daha iyi iletişim kurması, özellikle risk grubundaki öğrencilerin tespit edilerek, öğrencileri sosyal aktivitelere yönlendirilmesinin siber zorbalığı azaltacağı veya önleyeceğini düşündüklerini dile getirmişlerdir. Yöneticilerden bazılarının bu konudaki düşüncelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y1: Okullarda internette etik konusunda, bilinçli internet kullanımı konusunda. Önce aileye sonra çocuklara eğitim verilmeli toplantılar ve seminerler düzenleyerek, öğretmenlere de hizmet içi eğitim faaliyetleriyle siber zorbalık konusunda eğitim verilmeli.

Y4: Yani benim kendi yaptığım çalışmadan bahsedeyim. Bir kere bulunduğunuz okulun bir risk haritasını çıkartmanız gerekiyor. Parçalanmış aileler, en büyük sorununuz... Ve bu harita üzerinden çocuklara seminer çalışmaları yapmak lazım. Ailelere seminer çalışmaları, eğitim çalışmaları yapmak lazım. Ve suçlamak amaçlı değil ama örneğin parçalanmış aile çocuklarına baktığımızda suça daha fazla meyilli olduklarını görüyoruz. Birinci aşamada bunlar üzerinde çok ciddi durmamız lazım... Risk haritası çıkarıldıktan sonra o harita veya küme içerisindeki davranış biçimi neyse öğrencinin, buna meyilli öğrencilerle daha yakın ilişkiler kurmak gerekli... Ona göre öğrenciyi takip etmek zorundayız. Ona göre öğrenci üzerimde projektörler tutulmuş demesi lazım. Bunu yaparken bir jandarma, polis mantığıyla değil, biz eğitimciyiz. Bir de bu çocuklarla ben dili yerine sen dili kullanmalıyız. Sen diyerek ona bir kişilik kazandırmalıyız. Biz maalesef ben ne diyorsam onu dinleyeceksin, bunun dışındakilerin hepsi kötü. Hâlbuki sen diliyle bunu nasıl yapabilirsin, bunu nasıl çözebilirsin dediğiniz zaman çocuk kendine güvenerek bir şeyler üretmeye kalkıyor. Ben bu öğrencilerin yeteneklerini kullanmaktan yanayım... Aidiyet duygusu kazandırmak lazım, ben işe yarıyormuşum, bir işe yarıyorum. Yoksa yalnızlaşıyor bu defa başka alanlara ister istemez kayıyor. Tabii en önemlisi de sportif takımsal faaliyetlere de mutlaka çocuklarımızı da katmamız lazım. Bu bütün bireysellikten toplumsallığa dönmek için.

Y5: Bilişim teknolojileri öğretmenleri, rehberlik servisi ve okul idarecileri ile işbirliği yapılarak öğrencilerin bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. 3 ayaklı yapının birbiri ile iletişim içinde çalışması önemli.

Y6: Okuldaki internetin şifresinin kolaylıkla çözülemeyecek bir şekilde düzenlenmiş olması gerektiği, wi-fi ağlarından özellikle bahsediyorum. Öğrencilerin kullandıkları bilgisayarlara istenmeyen sitelere girişi engelleyen filtre programları kurulması, burada bu görev bilişim teknolojileri öğretmenlerinin. Öğrencilerin güvenli internet kullanımı ile ilgili bilgilendirilmesi aynı zamanda hem bilişim teknolojileri öğretmeni hem de toplum polisleri tarafından yapılan bilgilendirmeler. Aynı zamanda bu konu ile ilgili alan uzmanları da okula davet edilebilir.

Bazı öğretmenler öğrencilerden farklı olarak; okul yöneticilerinin siber zorbalık ile ilgili görev paylaşımını sağlaması ve öğrenci davranışı değerlendirme kurulunda konuyla ilgili çalışmalar yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir:

R5: Okulda ortak hareket edilmesi gerektiğini söylemiştik veli öğretmen öğrenci, ortak bilinç oluşturmada koordinasyonu sağlamak, birde okul yönetimi bu konuda ne kadar hassasiyet gösterirse okulda da bu konu da o kadar çalışma olduğunu görüyoruz aslında.

R6: Organize etmeli yaptıkları toplantılarda her fırsatta bizlerin verdiği seminerleri ya da bilişim derslerinin önemini vurgulamalı teşvik etmeli.

R2: ...yani davranışları değerlendirme kurulunda öğrencinin yaptığı gibi ilgili ifadesinin alınması, tutanak tutulması gibi yaptırımlar koyabilir, bunları yapabilir idareciler de.

Y2: Okul yöneticisinin en büyük görevi organizasyondur. Doğru insanları doğru şeylerde bir araya getirecek ve doğru şeyi öğretmesini sağlayacak. Ekipler kurmalı. Wi-fi şifresini bile belli aralıklarla değiştirebilir. Yani takip edebilir. Personelini yönetmek kontrol edebilmek. Örnek olabilmek.

Öğrenciler en çok okul yönetimine; okul BT öğretmenleri, okula çağırılan toplum destekli polislerin, konu uzmanı, üniversite personeli tarafından seminer düzenleme ya da afiş, broşür, pano hazırlatma gibi bilgilendirici çalışmalar yapması önerilerinde bulunmuştur. Rehber öğretmenler en çok bilgilendirme çalışmaları üzerinde dururken; BT öğretmenlerinin okul yönetiminin görev paylaşımını sağlaması üzerinde durduğu dikkat çekmiştir. Okul yönetiminin siber zorbalıkla ilgili duyarlı olmasının okulda yapılan çalışmaları arttığını belirtmişlerdir. Hatta bir BT öğretmeni; okullarda yürütülen değerler eğitiminde aylık bir konunun siber zorbalık olarak belirlenmesinin, bu konuda okulun koordineli olarak çalışma yürütmesinin bile okulun siber zorbalık farkındalığını artıracaklarını söylemiştir. Bazı BT öğretmenleri ise bilişim teknolojileri ve yazılım derslerinin beş ve altıncı sınıflarda zorunluyken yedi ve sekizinci sınıflarda seçmeli olduğunu, derslerin yedi ve sekizinci sınıf öğrencileri tarafından seçilebilmesi için okul idaresinin toplantılarda velileri yönlendirmesi gerektiğini dile getirmiştir. Okul yöneticileri de rehber öğretmenler gibi okullarda veli, öğrenci ve öğretmenleri bilgilendirici çalışmalar yapılması gerektiğini ve okul yöneticilerinin teknik önlemler alması gerektiğini belirtmişlerdir. Yukarıda yer alan alıntılar bu ifadeleri destekler niteliktedir.

Devlete Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Tablo 19:

Öğrenci, Rehber Öğretmen, BT Öğretmeni ve Yöneticilerin Siber Zorbalığı Azaltmak Ya Da Önlemek İçin Devletin Yapması Gerekenlere İlişkin Görüşleri

Devlete Öneriler	Öğrenci		Rehber Öğretmen		BT Öğretmeni		Yönetici	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilgilendirme Çalışmaları Yapma	11	69	5	71	7	100	3	43
Yasal Düzenleme Yapma	4	25	5	71	7	100	3	43
Yasak Koyma/Kısıtlama	9	56	3	43	0	0	1	14
Ders Ekleme	6	38	2	29	4	57	2	29
Sanal Güvenliğin Artırılması	2	13	1	14	1	14	4	57
Denetleme	0	0	1	14	1	14	4	57
Yardım Alınabilecek Merkezlerin Açılması	1	6	0	0	1	14	1	14
Çocukların Bilişim Alanında Üretim Yapabileceği Platformların Oluşturulması	0	0	0	0	1	14	0	0

Tablo 19 incelendiğinde; Öğrenciler en fazla bilgilendirme çalışmaları yapma önerilerinde bulunmuşlardır (f=11; %69). Daha sonra ise siber zorbalık yapan kişilere ya da yapılan ortamlara yasaklama veya kısıtlama getirmenin siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde etkili olacağını belirtmişlerdir (f=9; %56). Bunun dışında bazı öğrenciler siber zorbalık konusunda ders eklemenin ya da 7 ve 8. sınıflarda seçmeli olan BT dersinin zorunlu hale getirilmesinin öğrencilerin bilinçli ve güvenli internet kullanımını artıracığını ve siber zorbalığın önlenmesinde etkili olacağını düşündüklerini dile getirmişlerdir (f=6; %38). Bazı öğrenciler ise siber zorbalık ile ilgili yasal düzenlemeler yapılması gerektiğini vurgulamışlardır (f=4; %25). Öğrencilerden bazılarının bu konudaki düşünceleri aşağıda yer almaktadır:

Ö4: Polisler tektas odasında (Teknoloji Tasarım Atölyesi) video izlettiler, gazete haberlerini sundular ve sunum yaptılar bence bu güzeldi. Bir de kamu spotu falan hazırlayıp halkı bilinçlendirebilirler.

Ö9: Kötü, cinsel içerikli siteleri kapatabilir.

Ö1: Sosyal medyadaki sahte hesapların kapatılmasını sağlayabilir. Kamu spotu ile halkın bilinçlendirilmesi ve cezası var mı bilmiyorum ceza vermeli varsa da cezaları büyüttmeli.

Ö7: MEB siber zorbalık dersi verebilir. Kamu spotu ve ya zorunlu yayın hazırlar, film şeklinde anlatabilir.

Ö14: Okullarda siber zorbalık hakkında dersler konması.

Ö16: BT ve Yazılım dersini artırabilir. Telefonlara bilgilendirici mesajlar atabilir.

Ö5: Eğitim sistemine bununla ilgili dersler eklenebilir. Bunlar yapıldığında verilen cezalar artırılabilir. Siteler kapatılıyor mesela ama bunu olumlu bulmuyorum ben çünkü zaten giren kapatılsa da DNS değiştirip girebiliyor. Böyle olaylar gerçekleştiğinde yardım alabileceğimiz kurumlar oluşturulmalı.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi “Toplum Destekli Polislerin” iki yılda bir eğitim öğretim yılı içerisinde okullara gelerek bilişim suçları ve siber zorbalık hakkında öğrencilere bilgilendirme yapmaktadır. Bilgilendirmede video, sunum ve örnek olaylar (gazete haberleri gibi.) kullanılmaktadır. Bilgilendirme süresi yaklaşık iki ders saati (45 dk-1 saat) arasında sürmektedir. Ayrıca çocukların bilişim suçları ile ilgili hazırlanan kamu spotlarını görmedikleri ve birçoğunun siber zorbalığın bir cezası olup olmadığını bilmediği görülmektedir.

Rehber öğretmenler ise; Siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde en fazla devletin bilgilendirme çalışmaları ve siber zorbalık cezaları ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmasının gereğini vurgulamışlardır (f=5; %71). Daha sonra bazı rehber öğretmenler ise yasak koyma ya da kısıtlama yoluna gidilmesi gerektiğini söylemişlerdir (f=3 %43). Rehber öğretmenlerden bazıları bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi dile getirmişlerdir:

R7: Halkın güvenli internet kullanımına teşvik edilmesi, gerekli cezai yaptırımların caydırıcı olması...

R6: Bilişim dersi her kademedede zorunlu olmalı. Mutlaka eğitim sisteminin içine yedirilmeli. Projeler olabilir mesela. Bize verdikleri eğitimleri ben çok olumlu buluyorum, artırılmalı. Öğretmelere ve hatta velilere de verilmeli. Engellemeler falan var biliyorsunuz ama ben onu olumlu bulmuyorum. Ha keşke... Çocuklar açısından keşke Facebook olmasaydı.

R5: Her konuda olduğu gibi mağdur olan kişilerin devletin desteğini hissetmesi lazım sonuç alabileceğini bilmeli işlevsel bir hukuk süreci olmalı. Halkı bilinçlendirme çalışmaları olabilir. Zorunlu eğitimler; ailelere yönelik, çocuklara yönelik. Yine halkı bilinçlendirmek için bu konuda kamu spotu hazırlanabilir.

R2: Mesela bunun bir cezası olmalı, siber zorbalık yapan kişiye bir ceza verilmesi, yaptırımların olması, yasa çıkarılması. Bununla ilgili bir ceza var mı onun hakkında da bir bilgin yok ama aşırı derecede yapıp tekrarlayanları bu tür cezalarla caydırma yoluna gidilmelidir. Yani paylaşım sitelerinde aşırı derecede zorbalık yapan insanlar tespit edilmeli, onlar bir daha o sitelere girememeli yani o tür şeyler kişilerin tespit edildiği ortamda yani işlediği siber zorbalığa göre kişinin cezası değişebilir maksadıyla söyledim. Siber zorbalık olmasa bile bazı sitelerle internet ortamında düzgün olmayan sitelere öğrencilerin girmesi, kötü alışkanlıklar kazanması, bahis siteleri, pornografik siteler bunların sürekli reklamları yapılıyor internet ortamında. Çocukların ben duyuyorum ortaokulda olmasa bile lisede falan bahis sitelerine kumar sitelerine girip yüklü miktarda kayıpları oluyor. Bu tür sitelerin sürekli denetiminin yapılarak Türkiye’de kapatılması yani bu zorbalığa giriyor mu bilmiyorum ama.

R1: Devlete düşen görev ilk önce yasal zorunluluklar oturma gerekiyor suçun vasfına, durumuna, büyüklüğüne göre cezalar olması gerekiyor. Hem suça işleyeceği hem de suça maruz kalan yani mağdur olan insanın genel olarak bilgilendirme olarak verilmesi böyle bir hakkı olduğunu bilmesi gerekiyor. Suçun vasfına göre cezası olmalı. Bunun özel şirketlerin yaptığı filmlerin içerisine sadece kamu spotu olarak değil filmlerin, dizilerin içerisine eğitici konular olarak yerleştirilmeli. Kötü davranışlarda bulunan vatandaşların filmlerde başrol değil, dışlanan vatandaş olarak sunulması gerektiğine inanıyorum. Bazı filmlerde yanlış davranışlarda bulunan vatandaşlar başrolde bunları özendirici davranışlar gösteriyor, öğrencilere kötü örnek oluyor. Bir programda seyretmiştim; Amerikan film sektörü biz Amerika’nın ihtiyaçlarına göre film yaparız diyordu. Eğer çocuklarda azalma varsa on çocuklu mutlu bir aile tablosu çizer dizi ve filmlerde böylece insanları çocuğa özendiririz ve ya Amerika’nın dış doktoruna ihtiyacın varsa özendirici dış doktoru filmleri yaparız ya da dış doktoru fazlalığı varsa canı dış doktoru filmi çekerek insanları bu yöne meylini azalmaya yönlendiriniz. Spot olarak verildiği zaman standartta biniyor. Spotta yapılmalı, ayrıca dizi film ve haberlerin içerisinde bu tür şeyler işlenmeli.

BT öğretmenlerinin tamamı ise; siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde devletin bilgilendirme çalışmaları ve siber zorbalık cezaları ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmasının gereğini vurgulamışlardır (f=7; %100). Daha sonra bazı BT öğretmenleri ise günümüzde çocukların daha küçük yaşlarda teknolojiyle baş başa kaldıklarını ve bu nedenle her kademedede zorunlu BT dersinin gerektiğini belirtmişlerdir (f=4; %57). BT öğretmenlerinden birkaçının bu konudaki düşüncesine aşağıda yer verilmiştir:

BT7: EBA, Vitamin, Morpa gibi eğitim sitelerinde konuyla ilgili videolar hazırlanabilir, devlet kanalları ve özel kanallarda konuyla ilgili kamu spotu yayınlanabilir. Bu eğitimi biz ortaokul ve lise de veriyorduk, artık lisede de veremiyoruz. İlkokul ve lise de bilişim dersini zorunlu yapılmalı. Bence her kademe de bilişim dersi olduğunda müfredata etik kavramı yayılabilir. Bilişim etiğini biz ortaokulda başlıyoruz, aslında bir çocuğun bu kavramlarla 3. sınıfta falan tanışması gerekiyor artık daha erken yaşlarda tanışıyorlar teknolojiyle ve zorbalığa da oradan yapmaya başlıyor. Bir de cezalar konusu. Mesela kredi kartıyla dolandırıcılık bilişim suçu görülüyor onun cezası var ama mesela birisi Facebook hesabını çaldı ona da toplum hizmeti cezası verilmeli. Okulda bunla ilgili bir birim kurulup, Facebook hesabı çalan tespit edildiğinde, çocuğa mesela kütüphanede kitapları düzenleme vb. toplum hizmeti verilebilir. Öğrenciyi çok yıldırmayacağız ama yaptığı zorbalığın bir yaptırımı olduğunu da görmeli.

BT5: Devlete düşen ön önemlisi aslında birçok insan siber zorbalık yaşıyor ama başına gelenin siber zorbalık olduğunu bilmiyor, karşılaştığında neler yapacağını bilmiyor, nasıl önlemler alması gerektiğini bilmiyor, haklarını bilmiyor. Devletin yapacağı bilişim dersini birinci sınıftan itibaren birer ikişer saat zorunlu olarak ders eklemeli. Seçmeli medya okuryazarlığı dersinin içeriğinin düzenlenmesi gerekir. Günlük hayatta insanların çok kullandığı ürünlerin üzerine siber zorbalıkla ilgili bilgilendirici mesajlar yazabilir. Halkı bu konuda bilgilendirmeli sadece öğrenciler değil öğretmenler de siber mağdur olduğunda nereye başvuracağını bilmiyor. Nasıl ki yangın 110 gibi. Bu numara bize öğretilmişse, çok kullanılan bir ürün paketinin üzerine siber mağdur olduğunuzda bu numarayı arayın şeklinde bilgilendirme yapılabilir. Büyük bir ceza yaptırımı yok. Avrupa Birliği'ndeki yasa uyarlanmaya çalışılmış ama siber zorbalıkla ilgili yeni yasa çıkarılabilir.

BT6: Toplumda farkındalık oluşturmak için kampanyalar düzenlemeli (kamu spotu vb.), siber zorbalığı engellemek için yasal düzenlemelerde bulunmalı. Cezalar caydırıcı olmalı.

BT3: ...daha sonra ise kamu spotları hazırlanabilir. Müfredatlar eklenebilir. Bu konudaki cezalar daha çok duyurulabilir.

BT1: Yurt genelinde teknoloji kullanımı konusunda güvenliği sağlamalı. Siber zorbalara karşı mutlaka caydırıcı cezai müeyyideler uygulanmalı ve siber zorbalığa uğrayanda şikâyetlerini kolayca yapabilmeli ve şikâyet sonuçlarına da hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmeli. Halkı kamu spotlarıyla bilgilendirebilir. Veya bilgi ve iletişim kurumu aracılığıyla seminerler düzenlenebilir. Gerekli bilgilendirme yapılır ve kanuni

düzenlemeler de yapılırsa gerekli bilince ulaşırsa kimsenin böyle işlere yelteneyeceğini düşünmüyorum ben.

BT2: Siber zorbalıkla ilgili kamu spotları yayınlanabilir televizyon ve radyolarda. Bunlar halkın üzerinde çok tesir bırakıyor... Güvenli internet kullanılmalı mesela bizim okullarda MEB hattı var çocuklar için filtreleme ve bir noktada çözüm sunuyor bize çok filtreleme var ama öğrenciye yönelik yapılmış bir şey. Değişik profillerde filtreleme sunulmalı ev kullanıcıları için var ama kaç kişi biliyor sadece ilk başladığında duyurulmuştu kamu spotlarıyla ama bunun belirli aralıklarla duyurulması gerekiyor abonelik sırasında bu profillerin abone olacak kullanıcıya anlatılması zorunlu olmalı. Cezaların çok fazla uygulanmadığını düşünüyorum yapanın yanına kar kalıyor çok büyük suçlarda uygulanabiliyor ama gerçek suçlarla hiçbir farkı yok. Gerçekte o suça ne uygulanıyorsa bence sanal o suça da aynısı uygulanmalı.

Katılımcılardan farklı olarak; sadece BT öğretmenleri yasak koyma ya da kısıtlama cevabını hiç vermemiştir. Ayrıca çocukların internet başında geçirdikleri sürelerin bilişim alanında üretim yapabileceği platformların oluşturulmasıyla değerlendirilebileceği ve çocuğun basit bir oyun programlayarak bile üretim yapmaktan zevk almasının sağlanabileceğini söylemişlerdir. Böylece kendilerine ve çevrelerine zarar veren siber zorbalık olaylarının azalabileceğini ve önlenebileceğini belirtmişlerdir:

BT3: İlk olarak bilişim çağında her öğrencinin kendisini ifade edebileceği ortamları yaratarak, bilişim alanında üretebilen nesiller yetiştirilmesini desteklemeli ve tüketen bir toplum yerine üreterek kendini ifade edebilen nesiller yetişmesini sağlamalıdır.

Yöneticiler ise en fazla devletin sanal güvenliği artırmasının ve internet kafe vb. mekânların denetlemesinin gereğini dile getirmişlerdir (f=4; %57). Daha sonra ise siber zorbalıkla ilgili yasal düzenlemeler yapılması gerektiğini ve kamu spotu, bilgilendirici yayınlar vb. ile halkı bilgilendirme çalışmalarının yapılmasını dile getirmişlerdir (f=3; %43). Yöneticilerden bazılarının bu konudaki ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Y1: Ağ güvenliğinde tedbir almalılar bilgi güvenliğini artırmalılar.

Y2: Devlete düşen görev çoktur. Şimdi 1952 model arabaya 2016 model motor takılmaz. 1982'den kalma yasalarla da atıyorum memleket yönetilmez. Yani birbirine sonradan eklenmiş parçalar gibi olur. O da abuk bir durum olur. Çağın gereklerine göre yasalar çıkarılmalı. Kanun, tüzük, yönetmelik, genelge vb. ne varsa onları çıkartmak devletin

görevidir. Doğru insanlara doğru yetkileri vermek ve bu yetkiler çerçevesinde ona sorumluluklarını da yüklemek yine devletin görevidir...

Y4: Hocam bir kere burada güvenli interneti mutlaka, yani güvenli internet deyince insanlar sadece cinsel boyutuna bağlıyorlar. Hâlbuki güvenli internet o değil. Şimdi Google'a bomba nasıl yapılır diye yazın bombanın nasıl yapılacağını size bombanın nasıl olacağını anlatsın size. Bunun önlenmesi lazım. Atıyorum silah yapımı nasıl diye yazsanız muhtemelen aynı şekilde size silahın nasıl kullanılacağını, nasıl patlayıcı kullanılır, el bombası nasıl yapılır anlatacaktır size. Yani şiddet terör, cinsellik yani bütün dolandırıcılık aynı şekilde. İnternet ortamındaki dolandırıcılıkları duyuyoruz. Korkunç şeyler. Banka üzerinden vb. sizin hesaplarınız bir anda başka bir yere akıyor gidiyor. Bütün bunları önleyecek bir sistem olmalı. Uyarıcı bir sistem olmalı. Yani gerekirse sizin cep telefonunuza bir mesaj, mailiniz veya bir Facebook hesabınız akredite olmalı. Şu anda sizin sisteminize girmeye çalışan birisi var deyip polise bildirmeli ve sizi de uyarmalı. Size de böyle bir girişimde bulundunuz mu diye sormalı. Hani diyor ya bugün hesabınızdan 1500 TL çekildi, siz çektiyseniz dikkate almayın. Yani mutlaka bir güvenli internet olmalı. Ama güvenli internette maalesef biz şeye sığınyoruz. Malum sadece cinsellikle sınırlandırıyoruz. Bence sadece ona sınırlandırmamak gerekiyor. Çok ciddi bir güvenlik altyapısı oluşturulmak zorundayız. Çünkü çocuklarımız çok ciddi zararlı alışkanlıklar edinebiliyorlar. Yani aklıma gelmedi az önce. Uyuşturucu kullanımı, uyuşturucu yapımı hatta satımı, içimi. Bunlar çok kolay sizin internette bulabileceğiniz ve paylaşabileceğiniz şeyler. Belki okul mahalle ve benzeri yerlerde spor alanlarının çoğaltılması, buna öncelik verilmesi, okulların spor alanlarına açık hale getirilmesi. Çocukların kullanımlarına açık hale getirilmesi. Bir dönem projeydi mesela okullarda internet kullanılsın. Z kütüphanelerin bulunması. Şimdi artık herkesin evinde var. Ama bunu sığınarak özgürlük dememeli ve denetlemeliyiz. Denetimsiz hiçbir şey olmuyor. Bir kere teknolojik bağımlılıktan kurtulmaya yönelik mutlaka çalışmalar yapılması lazım. Çünkü çocuklarımız alternatifsiz. Spor alanları yetersiz. Bedensel yapabilecekleri sporlar varken, kendi enerjilerini atabilecekleri imkânları varken bu kadar kendilerini içe kapatıp bir küçük cam parçasının önünde bu kadar zaman harcayacaklarını zannetmiyorum.

Y5: Kamu spot yayınları yapılabilir. Emniyet genel müdürlüğü ve milli eğitim bakanlığı arasında işbirliği ile okullarda bilinçlendirme seminerleri yapılabilir. Ayrıca bence ders olarak da bilişim teknolojileri dersi kapsamında bir ders olarak da her kademe de verilebilir. Bunlar orta kısım değil de daha küçük yaşlarda, çünkü çocuklar şuanda

internette bilgisayarla daha erken yaşta haşır neşir oldukları için birinci, ikinci ve üçüncü sınıf müfredatına da konulabilir diye düşünüyorum.

Y6: Güvenli internet ağlarının sağlanması ve çocukların bu konu ile ilgili gerek kamu spotları gerekse diğer teknolojik araçlarla ilgili bilgilendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Devletin bu konuda denetim ve yönetim görevi olduğunu düşünüyorum.

Y7: Yaşanabilecek olumsuz durumlara karşı hem altyapısal, hem teknik hem de yasal düzenlemelerin zamanında yapılması. Burada tabi yasaların biraz daha caydırıcı olması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı konuyla ilgili proje bazında çalışmalar yapıp öğrencilerin toplu bilinçlenmesi adına müfredat içerisinde örtük olarak konunun serpiştirilmesini sağlayabilir. Ayrıca kamu spotları bu konuda çok etkili olacaktır. Çeşitli kamu spotları televizyonlarda yayınlanıyor, siber zorbalıkla alakalı da bir kamu spotunu çekilip belli aralıklarla televizyonlarda yayınlanabilir. Ayrıca okullarda her kademede zorunlu bilişim teknolojileri dersi konularak da bu konu desteklenebilir.

Ayrıca öğretmenler öğrencilerden farklı olarak; devletin (eğitim kurumları, internet kafe ve hatta çocukların yararlandığı mahalleler arasındaki sosyal tesislere bile) denetimlerini düzenli ve sık olarak yapması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu konudaki düşüncelerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

R6: ...ve eğitim kurumlarındaki uygulamaların izlenmesi gerekir.

BT2: İnternet kafelerde yaş sınırlaması var ama ne kadar uygulanıyor bunların denetimini daha sık olması gerekiyor yani denetim geliyor benim aklıma devlet denince denetlemeleri artırabilir.

Y2: ...biraz önce söyledim yönetimde organizasyon devletin görevidir. Hala devletin internet olayları ile ilgilenen birimlerin yoksa topluma bu noktada uzak kalmışsan sorun var demektir. Facebook'ta 12 yaşında çocuk kendisini 62 yaşında göstererek üye olabiliyorsa, sistem olarak buna müsaade ediyorsa, kişilerin vicdanına bırakıyorsan bazı durumları bu iş olmaz. Onları mutlaka kontrol altında tutmak lazım. Çin gibi her şeyi yasaklayarak yapılmayacak tabi ama denetimli serbest bir model olmalı.

Rehber öğretmenler ve BT öğretmenleri devlete halkı bilgilendirecek çalışmalar yapma ve ceza süreci ile ilgili yasal düzenlemeler yapma önerilerinde bulunurken; Yöneticiler devletin sanal güvenliği ve halka açık alanların denetimlerini artırması önerisinde bulunmuşlardır. Ayrıca katılımcıların çoğunun siber zorbaya uygulanan yaptırımlar hakkında bilgi sahibi olmadığı dikkati çekmiştir.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde ortaya konan sonuçlar, araştırma neticesinde elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, araştırma sorularına göre alan yazın ışığında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Katılımcıların Siber Zorbalık Hakkındaki Görüşleri;

Araştırmanın sonucunda siber zorba davranışlarını öğrencilerin en çok cep telefonu ya da internet ile gerçekleştirdiği ve internet üzerinden de siber zorba aracı olarak en çok sosyal medyayı kullandıkları görülmüştür. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerden farklı olarak; görüntü ya da video kaydedebilen diğer BT araçları, e-posta ya da programlar (bilgisayara sızan zararlı yazılımlar, uzaktan erişim vb.) üzerinden de siber zorbalık yapıldığını belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmalardan bazıları siber zorba davranışlarının en çok internette anlık haberleşme sunan sosyal ağlar ve sohbet odaları üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006; Smith vd., 2008). Ayrıca ülkemizde Özdemir ve Akar (2011) tarafından yapılan araştırmada da siber zorbalığın en çok sosyal paylaşım siteleri ve cep telefonları kullanılarak yapıldığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak araştırma bulgusuyla yukarıdaki araştırmalar arasında paralellik bulunduğu söylenebilir. Sosyal medya kişinin fotoğrafları, ilgileri hatta nerede kiminle olduğu gibi kişisel bilgileri içerdiği, kullanıcıların seçtikleri ad-soyad ile sahte üyelik açabildiği, günlük yaşamda söyleyemediklerini rahatça karşı tarafa iletebilmelerine olanak sağladığı için öğrencilerin siber zorba davranışlarında bulunmalarına neden olabilmektedir.

Öğrenciler siber zorba davranışı olarak en çok internet üzerinden izinsiz paylaşımında bulunma, birbirlerinin hesabına (sosyal medya, e-posta, vb.) izinsiz erişme ya da hesap çalma cevabını verirken; katılımcı öğretmenler en çok psikolojik zarar verme cevabını vermişlerdir. Öğrencilerin en çok sanal ortamda çoğunlukla karşılıklı tehditkâr, küfürlü ve argo konuşmalar yapma ve internet ortamında tartışmalara girme; sonrasında bunu okul ortamına taşıma, internet üzerinden yalan bilgi yayma (dedikodu yapma) ve paylaşımlar altına uygunsuz yorumlar yapma şikâyetleriyle öğretmenlerine başvurdıkları tespit edilmiştir.

Vandebosch ve Van Cleemput (2009) tarafından yapılan araştırmada en yaygın siber zorbalık yöntemlerinin başkası gibi davranma, tehdit etme, söylenti çıkarma ve başkasının e-posta veya anlık mesajlaşma şifresini değiştirme olduğu rapor edilmiştir. Yapılan başka bir çalışmada ise en yaygın siber zorba davranışların isim takma, dedikodu yapma ve söylenti çıkarma olduğu belirtilmektedir (Dehue, Bolman ve Völlink, 2008). Ülkemizde Serin (2012) tarafından yapılan araştırmada ise okul yöneticilerinden öğrencilerin yapmış oldukları siber zorbalık davranışlarından en fazla görülen ilk üç davranışı yazmaları istendiğinde; sırasıyla küfürlü yazışmalar, alay etmek ve izinsiz fotoğraf ve video paylaşımı olarak cevap alınmıştır. Aynı şekilde öğretmenlerden öğrencilerin yapmış oldukları şahit oldukları siber zorbalık davranışlarından en fazla görülen ilk üç davranışı yazmaları istendiğinde; sırasıyla küfürlü yazışmalar, alay etmek ve dedikodu yapmak olarak cevap alınmıştır. Sonuç olarak araştırma bulgusu ile yukarıda yer alan araştırma sonuçlarının paralellik gösterdiği söylenebilir.

Siber zorbalığa iten nedenlerin en fazla psikolojik nedenler olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrenciler daha çok siber zorbalığı eğlenceli bulduklarını ve arkadaşlarına şaka yapmak için yaptıklarını belirtmişlerdir. Birçok öğrenci de ya siber zorbalığa uğramış ya da günlük hayatında zorbalık görmüş bunun intikamını almak için siber zorba davranışlar sergilemiştir. Rehber öğretmenler, öğrencilerin siber zorba davranışlar sergilemesinde en çok aileyi sorumlu tutarken, BT öğretmenleri çocuğun akademik anlamda kendini gösteremediğini, bunun da merak duygusu ve bilinçsiz internet kullanımıyla birleşince kendini göstereceği yeni bir alan yaratmasına neden olduğunu, yöneticiler ise öğrencilerin akademik anlamda kendini akran çevresine gösterememesinin popüler olma isteğini karşılayamadığını ve bu tür olumsuz davranışlarla kendine popüler olabileceği yeni alanlar açmaya çalıştığı dikkati çekmiştir. Ayrıca öğretmenler öğrencilerden farklı olarak toplumsal nedenlerin; insanlar arasındaki iletişimin azalması, insanların daha fazla

bireyselleşmesi, komşu mahalle vb. kavramların zamanla yozlaşmasının da siber zorbalık nedenleri arasında yer aldığını dile getirmişlerdir.

Kowalski, Limber ve Agatston (2008) yaptıkları araştırmada kişilerin siber zorbalık yapma nedenlerini; haz duymak, intikam almak, arkadaş ortamında saygınlık kazanmayı istemek, gerçek hayatta yapamadığı davranışları sanal ortamda yapmak ve tüm bunları yaparken zorbalık yaptığı kişiyle yüz yüze gelmemek olarak rapor etmiştir. Kiriakidis ve Kavoura (2010) ise ergenleri siber zorbalık yapmaya iten nedenleri eğlenme isteği, intikam alma ve kendini kötü hissetme olarak tespit etmiştir. Ülkemizde Dilmaç (2009) tarafından yapılan araştırma da saldırganlık ve ilgi görmenin sanal zorbalığı olumlu olarak yordadığını tespit etmiştir. Eroğlu (2011) ise yaptığı çalışmada aile desteği ve erdem gibi içsel öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışları negatif yönde yordadığını tespit etmiştir. Sonuç olarak araştırma bulgusu ile yukarıda yer alan araştırma sonuçları arasında paralellik gösterdiği söylenebilir.

Siber mağdurun hissettiği duyguların neler olduğunu belirlemek için sorulan soruya öğrencilerin en fazla üzüntü, daha sonra korku ve öfke cevaplarını verdikleri ancak arkadaşı tarafından siber mağduriyet yaşadığında ne hissedecekleri sorulduğunda en fazla öfke, daha sonra üzüntü hissedeceklerini söyledikleri dikkati çekmektedir. Bu durum öğrencilerin güvendikleri biri tarafından siber zorbalığa uğradıklarında öfke duygusunun fazlalaştığını göstermektedir. Ayrıca siber zorbayı tanımaları onların tekrar yapar mı gibi korkularının da azalmasına neden olmuştur. Öğretmenler ise öğrencinin siber mağdur olduğunda hissettiği duygular ile öğrencileri tarafından siber zorbalığa uğradıklarında hissettikleri duygulara en fazla üzüntü cevabını verdikleri görülmüştür.

Beran ve Li (2005) yapmış oldukları çalışmada, siber zorbalığın siber mağdurların üzülmesine, sinirlenmesine, kaygı yaşamasına yol açtığını tespit etmiştir. Hinduja ve Patchin'e göre (2005) zorbalığa maruz kalan gençlerin kendisini sinirli, kızgın ve üzgün hissettiğini saptamıştır. Aynı araştırmaya göre tekrar siber mağduriyet yaşama olasılığı siber mağdurun korkmasına neden olabilmektedir (Hinduja ve Patchin, 2005). Schneider, O'Donnell, Stueve ve Coulter (2012) siber mağdurların yoğun üzüntü ve depresyon hali yaşadıklarını, intiharı düşündüklerini, kendilerine zarar verdiklerini, intihar girişiminde bulunduklarını ve tıbbi tedavi aldıklarını belirtmiştir. Şahin ve diğerleri (2010) yaptıkları nitel bir araştırmada, lise öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kaldıklarında öfke, üzüntü ve intikam duyguları hissettiklerini dile getirmiştir. Sonuç olarak araştırma bulgusu ile yukarıda yer alan araştırma sonuçları arasında paralellik bulunduğu söylenebilir.

Öğrencilerin siber zorba olaylarından sonra en çok yardım aradıkları belirlenmiştir. Yaşadıkları siber zorbalığı ilk olarak akran çevresine anlattıkları daha sonra ise kendilerini yakın hissettikleri ve yardım edebileceğini düşündükleri yetişkinlere söyledikleri tespit edilmiştir. İnternet erişimi ya da cep telefonu kullanımına yasaklama ya da kısıtlama getireceğini düşündükleri için aileleriyle ya da öğretmenleriyle konuyu paylaşmamayı tercih ettikleri görülmektedir. Eğer öğrenci olayda bir suçunun olmadığını, haksızlığa uğradığını düşünüyorsa o zaman yetişkinlerden yardım istemektedir. Ayrıca öğrencilerin olayın boyutu büyüdüğünde ise polis, savcı vb. resmi kurumlardan yardım isteme haklarının olduğunu bildikleri görülmektedir. Öğrencilerin arkadaşı tarafından siber zorbalığa uğradığında olumsuz tepki gösterdikleri (zorbalık ya da siber zorbalıkla karşılık verme) sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerin ise öğrencisi tarafından yaşadıkları siber zorbalıktan sonra empati kurmaya ve onu anlamaya çalışacakları dikkati çekmiştir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında siber mağdurların öncelikle arkadaş, anne - baba, herhangi bir yetişkin veya öğretmenden yardım aldıkları görülmüştür (Arıcak vd., 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Mishna vd., 2009; Li, 2005; Patchin ve Hinduja 2006; Stys, 2004; Smith vd., 2008; Topçu vd., 2008). Ayrıca; Smith vd. (2008), internette tacize uğrayan gençlerin gelen mesajları durdurmak, e posta adreslerini veya telefon numaralarını değiştirmek, suç içeren mesajları saklamak, polise ve diğer otoritelere haber vermek, taciz eden kişiye bunu durdurmasını söylemek gibi yöntemlere başvurdıklarını belirtmişlerdir.

Siber mağdura sergilenen davranışlar incelendiğinde; öğrencilerden bazıları öğretmenlerden farklı olarak; olumsuz yönlendirme ya da umursamama davranışlarını sergileyeceklerini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin arkadaşlarını siber zorbalık yapmaya yönlendirmesi ya da uğradığı siber zorbalığa göz yumması, herkesin başına gelebileceğini söylemesi, öğrenciler arasında bilinçsiz internet kullanımının yaygınlığını ve öğrencilerin bazılarının siber zorbalığı bir zorbalık olarak görmediğini göstermektedir. Ayrıca bilgilendirme davranışını öğretmenlerin öğrencilerden farklı olarak sergiledikleri görülmüştür. Bu durum öğretmenlerin siber zorbalık, siber zorbalığın sonuçları, siber mağdurun hakkını arama yolları vb. konularda bilgilendirme yaptıkları, hangi kurumlara başvurabilecekleri, siber zorbayı şikâyet etmezlerse başkasına da zarar verebileceği gibi konularda siber zorbalığa uğrayan öğrencilerini olumlu yönlendirdikleri görülmüş, böylece öğretmenlerin öğrenciler arasında siber zorbalık ile ilgili farkındalık oluşturmaya çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrenciler siber zorbalık yapan arkadaşlarına sanal ortamda intikam alma, okul ortamında şiddet uygulama, uyarma, arkadaşlığın bitirme, trip atma, küsme gibi olumsuz tepkiler gösterirken; öğretmenler siber zorba öğrencilerinin yaptığı davranışı neden yaptığını sorma, empati kurma gibi davranışlarla anlamaya çalışacağı ve öğrenciyi siber zorbalık ve sonuçları hakkında, kendisine ve karşısındaki kişiye verdiği zararlar konusunda bilgilendirecekleri sonucuna varılmıştır. Bazı öğrenciler ise öğretmenlerden farklı olarak; umursamama davranışı sergileyeceklerini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin arkadaşının yaptığı davranışa göz yumması, herkesin bu çağda bu tür davranışlar sergilediğini düşünmesi, öğrenciler arasında bilinçsiz internet kullanımının yaygınlığını göstermekte ve siber zorbalığın bazı öğrenciler tarafından zorbalık olarak görülmediğini, o öğrencinin de aslında bir siber zorba adayı olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların siber zorbalığa uğramamak için aldıkları önlemler incelendiğinde; en fazla internet ortamında önlem aldıkları dikkat çekmiştir. İnternet ortamında ise en fazla profil ayarlarını yapmak, kişisel bilgilerini (telefon no, adres, TC kimlik no vb.) sanal ortamda paylaşmamak gibi davranışlarla bilgi paylaşımına dikkat ettikleri gözlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin öğrencilerden farklı olarak günlük yaşantılarında da önlem aldıkları belirlenmiştir. Günlük yaşamda en fazla özel bilgilerini (telefon numaralarını vb.) veli ve öğrencilerle paylaşmama, örnek dâhi olsa ders esnasında şifre vb. bilgileri paylaşmama, öğrencileri izinsiz fotoğraf çekmemesi konusunda uyarma, velileri aramak durumunda kaldığında okul telefonunu kullanmayı tercih etme gibi günlük yaşamda bilgi güvenliğine dikkat ettikleri görülmüş ve öğrencileri sanal ortamda eklememeye daha çok onlarla yüz yüze iletişim kurmaya özen gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin televizyonda yer alan kamu spotlarından olumlu yönde etkilendikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların Ortaokullarda Siber Zorbalığı Önlemek İçin Yapılan Çalışmalara İlişkin Görüşleri;

Siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalara katılımcı öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde; en fazla bilgilendirme yapıldığı ve bilgilendirme çalışmalarının daha çok öğrencilere yönelik yapıldığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca siber zorbalığa uğrayan ya da siber zorbalık yapan öğrenciyle bireysel görüşmeler yapıldığı da tespit edilmiştir. Ortaokullarda görev yapan rehber öğretmenlere MEB ve Yeşilay'ın ortak yürüttüğü bir proje kapsamında bağımlılık kursu verilmiştir. Bu kurs kapsamında internet bağımlılığı da yer almaktadır. Rehber öğretmenler yıl içinde bu kursta öğrendikleri bilgileri, onlara verilen sunum ve videolar ile birlikte okuldaki öğrenci, öğretmen ve veli

gruplarına seminer düzenleyerek vermektedir. Ancak bu seminer bazı okullarda veliler ve öğretmenlere de verilirken, bazılarında sadece seçilen küçük bir öğrenci grubuna verildiği görülmüştür. Ayrıca; FATİH projesi kapsamında bazı BT öğretmenleri, FATİH Projesi BT Rehber Öğretmenliği görevini de yürütmekte ve bu kapsamda projenin başladığı okullardaki öğretmenlere “Bilinçli İnternet Kullanımı Kursu” vermektedir. MEB tarafından okullarda siber zorbalık konusunda zorunlu çalışmalar yürütülmediği için; gönüllü BT öğretmenleri tarafından okullarda bilgilendirme yapılmaktadır. BT öğretmenlerinden bazılarının öğrencilerine bu konuda gönüllü olarak seminer düzenledikleri, hatta bilişim teknolojileri dersinin zorunlu olarak okutulmadığı yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerine yönelik pano ve broşürler hazırladıkları, veli toplantılarında velileri bilgilendirdikleri görülmüştür; bazı okullarda ise herhangi bir çalışma yapılmadığı dikkati çekmektedir.

Serin (2012)’in yaptığı araştırmada okul yöneticilerinin en fazla yaptıkları önleyici çalışmalardan ikisini yazmaları istendiğinde ilk iki sırada yer alan çalışmaların, öğrencileri ve velileri bilgilendirmek şeklinde olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin en fazla yaptıkları önleyici çalışmalardan ikisini yazmaları istendiğinde ilk iki sırada yer alan çalışmaların, öğrencileri ve velileri bilgilendirmek şeklinde olduğu görülmüştür. Araştırmanın bulgusu bu araştırma ile paralellik göstermektedir.

Katılımcıların siber zorbalığı önlemek için okullarda yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiği sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde; en fazla bilişim teknolojileri öğretmenleri, rehber öğretmenler ve okul yöneticilerinin görev alması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir. Ayrıca bazı öğretmenler, veli ve öğrencilerin de görev alması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Okul yöneticileri ve öğretmenlerin olaylara gösterecekleri duyarlılık zorbalık olaylarının azalmasında etkili olabilmektedir (Ayas, 2008). Worthen (2007)’e göre siber zorbalığın verebileceği zararlardan korunmak için okullarda önleme ve müdahale çalışmaları yapılmalıdır. Siber zorbalık olaylarını önlemeye çalışmak olayları daha başındayken durdurmaya veya etkisini azaltmaya yardımcı olur. Diamanduros, Downs ve Jenkins (2008) yaptıkları çalışmada okullarda siber zorbalığı önlemede okul psikologlarının ve danışmanlarının önemli bir role sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Willard (2007) ise yaptığı çalışmada okul müdahale ekibini; yöneticiler, psikolojik danışmanlar, okul güvenliği, okul medya uzmanı ve bilgisayar koordinatörleri olarak belirtmiştir. Willard (2007)’a göre ekip ilçe tarafından eğitim alır ve öğretmenlere öğrencilerin siber zorbalık

hakkında kaygıları ve siber zorbalıkla nasıl baş edebilecekleri güvenli internet kullanımı hakkında bilgilendirme yapar. Diğer tüm okul personelinde ise sadece siber zorbalık konusunda farkındalık olması yeterlidir. Siber zorbalığı önleme programının oluşturulması ve değerlendirilmesi için okul müdürü, her sınıf seviyesinden birer öğretmen, okul psikolojik danışmanı (rehber öğretmen), veli ve öğrenci temsilcilerinden oluşan bir komite oluşturulmasında fayda görülmektedir (Horzum ve Ayas, 2013). Yukarıda yer alan çalışmada da olduğu gibi bilişim teknolojileri öğretmenlerinin siber zorbalığı önleme ve müdahale etme ekibinde ayrıca yer almadığı görülmektedir. Ancak, BT okuryazarlığının öğrenciler arasında sağlanması, siber zorbalığın özellikleri ve etkenleri ile siber zorbalara verilecek olan yaptırımlar hakkında bilgilendirme yapılması, güvenli internet kullanımının anlatılması ile ilgili ne kadar çok şey bilinirse, bu bilgilerle önleme ve müdahale programları oluşturmanın o kadar yararlı olacağı düşünülmektedir. Okullarda bilgisayar ve internetin güvenli ve bilinçli kullanılabilmesi için öğrencilere rehberlik edilmelidir. Öğrenciler internet ortamında kişisel bilgilerini koruma konusunda bilgilendirilmeli ve internetin riskleri konusunda da uyarılmalıdır (Bryce ve Klang, 2009). Bu noktada da bilişim teknolojileri öğretmenlerine görev düşmektedir.

Katılımcıların Siber Zorbalığın Azalması ya da Önlenmesine Yönelik Önerileri;

Siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi ile ilgili öğrenciler en fazla internet ortamıyla ilgili öneride bulunmuşlardır. İnternet ortamında en fazla bilgi paylaşımına dikkat etmeleri gerektiğini, daha sonra ise güvenlik yazılımları kullanma ve bilgi güvenliğine dikkat edilmesi ve rahatsız eden kişileri engellemeleri ya da tanımadıkları kişileri eklememeleri gerektiğini söylemişlerdir. Bunun dışında cep telefonunda da bilgi paylaşımına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca bazı öğrenciler öğretmenlerden farklı olarak; cep telefonunda da bilgi paylaşımına dikkat etme ve güvenlik yazılımları kullanılmasını gerektiğini dile getirmişlerdir.

Öğrencilerin siber zorbalığa karşı aldıkları önlemlere verdikleri cevaplarla, siber zorbalığa azaltmak ve ya önlemek için bulundukları öneriler incelendiğinde; internet ortamında güvenlik yazılımları kullanma, cep telefonu üzerinden bilgi paylaşımına dikkat etme ve güvenlik yazılımları kullanma gibi konularda farklılıklar görülmüştür. Bu da öğrencilerin bilgisayar ve cep telefonlarında kullanılabilen filtreleme ya da koruma programlarından haberdar olduklarını ancak ailelerinin bu konudan haberdar olmadığı ya da bu konuya önem vermediklerini göstermektedir.

Ayrıca öğretmenler; öğrencilerin bilinçsiz internet kullanımı, internet bağımlılığı gibi nedenlerden dolayı siber zorbalık yaptıklarını, bu yüzden de siber zorbalığın azalması için öğrencilere düşen ilk görevin internet kullanımı konusunda bilinçlenmeleri olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin öğrencilerden farklı olarak; en çok bilinçli ve güvenli internet kullanımı üzerinde durdukları görülmüştür. Öğrencilerin ise daha çok şifre güvenliği, profil ayarlarının yapılması gibi teknik önlemler üzerinde durdukları dikkat çekmiştir.

Hinduja ve Patchin (2010)'a göre, internetin doğru kullanımı konusunda öğrencilerin eğitilmesi atılacak en önemli adımlardan biridir. Arıcak vd. (2008) tarafından yapılan araştırmada, ilköğretim ve lise öğrencilerinin internette kullandıkları kişisel şifrelerini arkadaşlarıyla paylaşma eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir. Aynı araştırmada internet şifrelerini paylaşma davranışının siber mağdur olma durumuyla ilişkili olduğu da görülmüştür. Bryce ve Klang (2009) yaptıkları çalışmalarında, öğrencilerin internet ortamında özel/ kişisel bilgilerini koruma konusunda bilgilendirilmesi ve karşılaşılabilecekleri risklerle ilgili de uyarılması gerektiğini dile getirmiştir.

Öğrenciler, siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için aileye en fazla engelleme/ yasak koyma önerilerinde bulunmuşlardır. Ailelerin çocuklarının internet erişiminin engellemesi ya da süre kısıtlaması koyması gerektiğini, daha sonra ise güvenlik yazılımları kullanma ya da aile koruma programları kullanması gerektiğini belirtmişlerdir. Ailelerinin onları programlar ya da bireysel olarak denetlediğini bilmesi aslında onların siber zorbalık yapmasını azalttığı; kısıtlama ya da engelleme yoluna gittiklerinde ise bunu bir şekilde çözüp siber zorbalık yapmaya devam ettikleri sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrenciler ailelerinin güvenli ve bilinçli internet kullanımı ile siber zorbalık hakkında bilgilerinin az olduğunu düşündükleri dikkat çekmektedir.

Katılımcı öğretmenler; siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için aileye en fazla çocuğunun internet ortamında yaptıklarını takip etmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Aynı zaman da çağımızın bir gereği olarak ailenin de internet kullanımı ve siber zorbalık konularında kendini bilinçlendirmesi ve çocuğunu da bu konularda bilgilendirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. İnternette geçirilen sürenin artmasıyla birlikte çocukların ve gençlerin siber zorbalık tutum ve davranışlarını gerçekleştirme eğilimi de artış gösterebilmektedir (Erdur-Baker, 2010; McQuade, Colt & Meyer, 2009; Mishna, Khoury - Kassabri, Gadalla & Daciuk, 2012). Yapılan bir araştırmada internet ve bilişim araçlarının kullanımı konusunda bir takım kurallar koyan ailelerde çocukların siber mağdur olma

oranları daha düşük olduğu ve en etkili yöntemin çocuğun ziyaret edebileceği siteleri belirlemek olduğu tespit dilmiştir (Mesch, 2009). Dehue, Bolman ve Völlink (2008) yaptıkları araştırmada ailelerin yarısından fazlasının çocuklarının internet kullanımıyla ilgili kural koyduklarını ve yine ailelerin %80'inin çocuklarının interneti kullanmalarına her zaman ya da sıklıkla izin verdiklerini tespit etmişlerdir. Ailelerin çocuğunu internette yeterince denetlenmemesi, ergenin siber zorba olma olasılığını arttırmaktadır (Ybarra ve Mitchell, 2004). King vd. (2007), öğrencilerin %89'unun teknolojik araçları ailelerinden daha iyi kullandığını ifade etmektedir. Yetişkinlerin çocuklarının bilgisayar ve internet kullanımını denetleyebilmeleri ve bu konuda çocuklarını eğitebilmeleri için kendilerinin bu konuda gerekli yeterliliğe sahip olması gerekmektedir (Horzum ve Ayas, 2013). Araştırmanın bu bulgusu yukarıdaki araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Katılımcılar, öğretmenlere en fazla öğrencilere bilgilendirme çalışmaları yapmaları önerisinde bulunmuşlardır. Bunun dışında bazı öğrenciler öğretmenlerden farklı olarak; öğrencilerin genellikle okul saatleri dışında siber zorbalık yaptığını ve öğretmenlerin bu konuda bir şey yapamayacağını söylemiştir. Ayrıca rehber öğretmenler; öğretmenlerin, öğrencilere bilgilendirme çalışmaları yapmaları, öğrencilerle daha iyi iletişim kurmaları ve öğrencilerin davranış değişikliklerini takip ederek onlara gözlemci olmaları gerektiğini; BT öğretmenleri öğretmenlerin siber zorbalık ve bilinçli internet kullanımı ile ilgili bilgilerinin yeteri kadar olmadığını düşündüklerini ve bu konularda bilgi edinmeleri gerektiğini düşündüklerini dile getirmişlerdir. Bazı öğretmenler öğrencilerden farklı olarak, öğretmenlerin öğrencilere doğru BT kullanımıyla olumlu yetişkin rol model olması, özellikle risk grubunda bulunan öğrencilerin spor sanat faaliyetleri gibi sosyal etkinliklere yönlendirilmesi, öğrenciler arasında siber zorbalık konusunda farkındalık oluşturulması ve öğretmenlerin de siber zorbalık ve bilinçli internet kullanımı konusunda bilgi edinmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Şahin vd. (2010)'nin yaptıkları araştırmaya katılan öğrenciler; öğretmenlerin siber zorbalık konusunda yeterince bilgiye sahip olmadıkları ve yeterli önemi göstermediklerini belirtmektedir. Yapılan araştırmalar siber zorbalık ile başa çıkmada öğretmenlerin farkında ve duyarlı olmalarının etkili olduğunu göstermektedir (Agatston, Kowalski & Limber, 2007; Akbulut & Erişti, 2011; Erdur-Baker & Kavşut, 2007; Horzum & Ayas, 2013; Özdemir & Akar, 2011; Şahin, Sarı, Özer & Er, 2010). Siber zorbalığın okul dışında oluşması nedeniyle çocukların öğretmenlerin bu konuda bir şey yapamayacaklarına olan inançları yaşadıkları deneyimi öğretmenlere söylememelerine neden olmaktadır (Mishna

vd., 2009). Ancak Li (2006)'ye göre; öğretmenler çocuklarla okulda aileleriyle evde geçirdiklerinden daha fazla zaman geçirdikleri için öğrencilerdeki davranış değişikliklerini daha kolay fark edebilirler. Ve Serin (2012)'in araştırmasına göre siber zorbalığa uğradığında öğretmenleriyle konuşan öğrenciler daha az siber zorba davranışlarda bulunmaktadır. Yukarıda incelenen araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlar, öğretmenlerin siber zorbalık konusunda bilgi edinmesi, öğrencilerini bu konuda bilgilendirmesi ve öğrencileriyle iyi bir iletişim içinde olmaları gerektiğini göstermektedir. Bu sonuç da araştırmanın bulgusuyla paralellik göstermektedir.

Katılımcılar, okul yöneticilerine siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için en fazla bilgilendirme çalışmaları yapmaları önerisinde bulunmuşlardır. Bazı yöneticiler katılımcı diğer öğretmen gruplarından farklı olarak; okul yöneticilerinin öğrencilerle daha iyi iletişim kurması ile özellikle risk grubundaki öğrencilerin tespit edilerek, sosyal aktivitelere yönlendirilmesinin siber zorbalığı azaltacağı veya önleyeceğini düşündüklerini dile getirmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerden farklı olarak; okul yöneticilerinin siber zorbalık ile ilgili görev paylaşımını sağlaması ve öğrenci davranışı değerlendirme kurulunda konuyla ilgili çalışmalar yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Li (2006)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre çoğu öğretmen, okulların siber zorbalık hakkında politikalar geliştirmesi, ailelerle bu olayları paylaşması ve okul çalışanlarının siber zorbalıkla ilgili eğitilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yapılan araştırmalar siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için okullarda önleme programı yapılması gerektiğini göstermektedir (Diamanduros vd., 2008; Epstein ve Kazmierczak, 2006-2007; Willard, 2007). Bu konuda Willard (2007); Olweus (1999)'un geliştirdiği okullarda zorbalığı önleme programını örnek alarak siber zorbalığa müdahale programı geliştirmiştir. Çalışmasında; grup görüşmeleri, bireysel görüşmeler, akran çalışması, siber mağduru destekleme, siber zorba ile çalışma, ebeveyn eğitimi, toplumsal farkındalık gibi konulara değinilmiştir. Tanrıku (2013), ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerde görülen siber zorba davranışların azaltılması amacıyla gerçeklik terapisi yönelimli bir müdahale programı hazırlamış ve araştırma sonucunda deney grubunda siber zorba davranışlarının azaldığı, kontrol grubunda ise siber zorba davranışlarının düzeyinde bir değişiklik olmadığını belirlemiştir.

Araştırmaya katılan okullarda, öğrenciler arasındaki siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için herhangi bir programın uygulanmadığı hatta okul yönetimi bu konuda ne kadar farkında ve duyarlı ise yapılan çalışmanın da o kadar fazla olduğu görülmüştür. Okul

yönetiminin siber zorbalık konusunda daha duyarlı olması, öğretmenler arasında görev paylaşımını sağlayarak siber zorbalığı önleme programı hazırlanması ve uygulanması gerektiği düşünülmektedir.

Siber zorbalığın azalması veya önlenmesinde öğrenciler devlete en fazla bilgilendirme çalışmaları yapma önerisinde bulunmuştur. Bunun dışında bazı öğrenciler siber zorbalık konusunda ders eklemenin ya da 7 ve 8. sınıflarda seçmeli ders olan BT dersinin zorunlu hâle getirilmesinin öğrencilerin bilinçli ve güvenli internet kullanımını arttıracaklarını ve siber zorbalığın önlenmesinde etkili olacağını düşündüklerini dile getirmişlerdir. Rehber öğretmenler ise; siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde en fazla devletin bilgilendirme çalışmaları ve siber zorbalık cezaları ile ilgili yasal düzenlemeler yapması gerektiğini vurgulamıştır. BT öğretmenleri de rehber öğretmenlerle aynı düşünerek; siber zorbalığın azalması ya da önlenmesinde devletin en fazla bilgilendirme çalışmaları ve siber zorbalık cezaları ile ilgili yasal düzenlemeler yapması gerektiğini belirtmiştir. Bazı BT öğretmenleri ise günümüzde çocukların daha küçük yaşlarda teknolojiyle baş başa kaldıklarını ve bu nedenle her kademedeki zorunlu BT dersinin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Yöneticiler ise en fazla devletin sanal güvenliği artırması ve internet kafe vb. ortak kullanılan mekânların (eğitim kurumları, internet kafe ve hatta çocukların yararlandığı mahalleler arasındaki sosyal tesislere bile) daha sık ve düzenli denetlemesi önerilerinde bulunmuşlardır. Daha sonra ise siber zorbalıkla ilgili yasal düzenlemeler ve kamu spotu, bilgilendirici yayınlar vb. ile halkı bilgilendirme çalışmalarının yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Amerika, İngiltere, Kanada, Avusturalya gibi intiharla sonuçlanan siber zorba olaylarının fazla olduğu ülkelerde siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır. Siber zorbalıkla ilgili en kapsamlı düzenlemeleri yapan ülke, Amerika'dır. Amerika'da konuyla ilgili olarak federal düzeyde bir yasa bulunmamaktadır. Ancak, pek çok eyalet yaşanan siber zorbalık olaylarından sonra konuyla ilgili iç düzenlemeler yapmıştır. California, Florida, Massachusetts, Washington eyaletlerinde siber zorbalığın yasaklanmış ve siber zorbalık teşkil eden eylemlerin önüne geçmek için öncelikli olarak okullara birtakım yükümlülükler getirilmiştir (Sayımer, 2014). Türkiye'de siber zorbalıkla ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, siber zorbalık da dâhil bilişim suçları, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun kapsamındadır. 5651 sayılı Kanun, siber zorbalığın gerçekleştirildiği ortamlara (yer

sağlayıcılar) getirilen yükümlülükleri düzenlemekte olup; siber zorbalara uygulanabilecek yaptırımlar ilgili bulundukları kanunlar çerçevesinde uygulanmaktadır (Nebil F.S., 2012). Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 22 Kasım 2011 tarihinde internetteki zararlı içeriklerden çocukların ve gençlerin korunmaları amacıyla “Güvenli İnternet Hizmeti” adıyla bir filtreleme hizmeti uygulanmaya başlamıştır (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2011a, 2011b). MEB’in 25/12/2014 tarihinde 63055260 sayılı resmi yazıya göre MEB’e bağlı okullarda görevli yönetici ve öğretmenlerin öğrencilerin fotoğraf, video, ses kayıtlarının internet ortamında paylaşımını yasaklamış hatta okul web sayfalarında dahi yayınlanmaması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca 15 temmuz 2015’te yürürlüğe giren Ticari İletişim ve Ticari Elektronik İletiler Hakkında Yönetmeliği’ne göre tüketiciden izin alınmadan promosyon ya da reklam içeren SMS gönderen firmalara yüksek miktarda ceza ödeyecektir. Ayrıca okullarda kullanılan internet hattı (MEB hattı) çocuk profilinde ayarlanmış ve MEB’in 10.07.2015 tarihli, 7180248 sayılı resmi yazısına göre okullarda MEB ADSL/VDSL hattı kullanılması zorunlu olduğu, 2014 yılında yapılan iyileştirmelerle MEB ADSL ve MEB VDSL hızları güncellendiği, her ne şekilde olursa olsun (kişisel, okul aile birliği vb.) ADSL, 3G vb. hat kullanmanın yasak olduğu, ihtiyaç durumunda ikinci MEB ADSL hattı temin edilebileceği, aksi davranış tespit edilen personel veya kurum hakkında gerekli yasal sürecin başlatılacağı belirtilmiştir.

Yapılan bu resmi düzenlemeler siber zorbalık konusunda ülkemizde atılan iyi adımlardır ancak yeterli görülmemektedir. Türkiye’de yaşanan siber zorbalık olayları öğrencilerde çok vahim sonuçlara yol açmadan bir an önce konuyla ilgili önlem alınmalıdır. Serin (2012)’e göre de Türkiye’de konuyla ilgili yasa ve yaptırımlar hazırlanması bu tür davranışların azaltılmasında etkili olacaktır. Ayrıca, Eroğlu (2011) tarafından yapılan araştırmada aile desteğinin siber zorbalığı negatif yönde yordadığı ve bireyleri ahlaki açıdan geliştirecek değerler eğitimi programlarının siber zorbalığın önlenmesinde önemli rol oynayacağı sonucuna varmıştır. Çifçi (2010) tarafından yapılan araştırmada ise internet kafelerden erişim sağlayan öğrencilerin, ebeveyn kontrolü olmadığı için kendilerini daha özgür ve denetimsiz hissettiği ve internet kafelerin öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını daha çok sergilemelerinde cesaretli olmalarına neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca yapılan başka bir araştırmada da siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için ailelerin, eğitimcilerin ve gençlerin örnek olay anlatımı, video, kullanışlı siteler ile eğitimler alması gerektiği belirtilmiş, yedi modülden oluşan bir e-kitap

oluşturulmuştur. (Matos, Pessoa, Amado ve Jager, 2011). Serin (2012), yaptığı araştırmada ilköğretim Bilişim Teknolojileri derslerinde iletişim araçlarının etkin, verimli kullanılmasının önemine daha fazla değinilmesi, bu araçlardan gelebilecek saldırı ve tehlikelere karşı neler yapılabileceği konusunda bilişim teknolojileri öğretmenleri tarafından öğrencilere ayrıntılı bilgilendirmelerin yapılması, öğrencilerin siber zorbalık konusunda farkındalıklarının artmasına katkı sağlayacağını belirtmiştir. Çocukların teknolojiyle tanışma yaşlarının her geçen yıl daha da azaldığı göz önünde tutularak çocuklara bilinçli internet kullanımının ilkokul yıllarında verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle MEB'in her kademedede zorunlu bilişim teknolojileri dersini ders çizelgesine eklemesi gerektiği düşünülmektedir. Yukarıda yer alan çalışmalar araştırmanın bu bulgusuyla paralellik göstermektedir.

ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularından yararlanılarak çeşitli önerilerde bulunulacaktır. Bu bulgulardan yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir:

Taşınabilir özellikteki akıllı telefon ve tabletlerin kullanımının öğrenciler arasında yaygınlaşması ve sosyal medyaya erişimin bu araçlarla da sağlanabiliyor olması aileler tarafından denetlenmesini zorlaştırmaktadır. Ebeveynlerin sim kart alırken çocuk profilini ve evdeki internet bağlantılarında da güvenli internet paketlerini tercih etmelerinin, bu bilişim teknolojileri aletlerinin aileler tarafından denetimini sağlayacağı ve öğrenciler arasındaki siber zorbalığı azaltacağı düşünülmektedir.

Ailelerin çocukların internet kullanımlarını kısıtlama ya da yasaklama yoluna gitmemeleri gerekmektedir. Çünkü siber zorbalıktan çocuklarımızı korurken onların bilişim teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan yararlanması da engellememelidir. Ailelerin internet ve bilişim teknolojileri aletlerini bilinçli kullanmaları ve çocukların internette girdikleri siteleri nasıl denetleyecekleri konusunda bilinçlenmeleri, çocukların internette ne yaptıklarını denetlemesi, onları internette bulundukları sürece yalnız bırakmamaları, internetin doğru ve etkili kullanımı konusunda çocuklarıyla ilgilenmeye daha erken yaşta başlamalarının çocuklar arasındaki siber zorba davranışları azaltacağı düşünülmektedir.

Ailelerin birçoğu günümüzde bilişim teknolojileri aletlerini etkin kullanamamakta ve çocuklarıyla aralarında uçurumlar oluşmakta, onlarla iletişimleri azalmakta ve çocuklarının siber zorbalık deneyimlerini fark edememektedir. Aile ile çocuk arasında geliştirilecek samimi ve olumlu iletişim ortamı çocukların yaptıkları ve yaşadıkları şeyleri onlara anlatmalarını sağlayacağından çocuklarla, ebeveynler arasında açık bir iletişim kurulmalıdır.

Rehber öğretmenler, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve okul yöneticileri siber zorbalıkla ilgili farkındalık, önleme, müdahale ve politika oluşturma konularında programların hazırlanması ve uygulanmasında etkin rol almalıdır. Okullarda bilişim teknolojileri öğretmenleri çocuklara teknik konularda eğitim verirken, okul rehber öğretmenleri de psikolojik boyutta eğitim vererek siber ortamda kendilerini koruma ya da baş etme becerilerini kazanmaları sağlanmalıdır.

Okul yöneticileri siber zorbalıkla ilgili okul kural ve politikalarını belirlemeli, bu kurallar okul yönetimi, rehber öğretmeni ve bilişim teknolojileri öğretmeni tarafından belli

aralıklarla kontrol edilmeli, kurallarla ilgili diğer öğretmenler ve veliler bilgilendirilmeli, şüpheli durumları derhal ortaya çıkarmalı ve gerekirse polise bildirmelidir.

Okullarda siber zorbalık konusunda veli eğitimleri her dönem yapılan veli toplantılarıyla verilip, broşür ve afişlerle de desteklenmelidir.

Öğrencilere internetin bilinçli ve güvenli kullanımı ve zararlı boyutlarından korunma konularında bilinçlendirici çalışmalar yapılabilir. Örneğin ilkokul ve ortaöğretim okulları bilişim teknolojileri ve yazılım ile medya okuryazarlığı dersine ilişkin öğretim programında, siber güvenlik, bilgi güvenliği ve bilinçli internet kullanımı, siber zorbalık konularına daha fazla yer verilebilir. Öğrencilerin bilgisayarı ve interneti etkin kullanmaları adına kurs açılabilir. Ayrıca öğrencilere bilişim teknolojileri alanında üretim yapacakları yeni dersler eklenebilir, böylece kodlarla çalışma zevkine küçük yaşta erişmiş olan ilkokul ve ortaokul öğrencileri zamanlarını üreterek geçirecek ve gelecekte milli yazılımlar hazırlanabilecektir.

Siber zorbalığı önlemeye yönelik eğitim çalışmalarını özellikle bu alanda eğitim almış kişilerin yönetmesi daha yararlı olacaktır. Bu nedenle okul bilişim teknolojileri öğretmenleri siber zorbalık, bilişim etiği ve bilinçli internet kullanımı ve bilişim okuryazarlığına yönelik okul yönetimi ve diğer öğretmenlere yine MEB tarafından sistemli bir şekilde düzenlenen hizmet içi eğitimler verebilir.

Öğrencilerin, siber zorbalık konusunda bilinçlenmeleri ve ihtiyaç duydukları anda destek alabilecekleri ve kendilerini tehlikede hissettiklerinde hızlıca şikâyetle bulunabilecekleri resmi çevrimiçi ortamlar oluşturulmalıdır.

Avrupa ve Amerika'da çocukların siber ortamlardan korunmalarıyla ilgili yasalar çıkarılmıştır. Türkiye'de de siber zorbalığa karşı yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Benzer bir çalışma resmi ortaokullar ile birlikte özel okullarda da uygulanarak öğrencilerin siber zorba davranışları karşılaştırılarak incelenebilir.

Siber zorbalık davranışının ve siber mağduriyetin etkilerinin azaltılması için gerekli eğitim programlarının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle araştırmacıların gerekli eğitim programlarının oluşturulmasında aktif bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Siber zorbalığın önlenmesine yönelik stratejiler ve önleme programların hazırlanması üzerine araştırmalar yapılabilir.

Araştırmacılar tarafından siber zorbalıkta toplumsal farkındalık konusunda kapsamlı araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Agatston W. P., Kowalski R., & Limber S., (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59-60. [http://www.jahonline.org/article/S1054-139X\(07\)00368-0/pdf](http://www.jahonline.org/article/S1054-139X(07)00368-0/pdf) sayfasından erişilmiştir.
- Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 105-121.
- Akbulut, Y., & Çuhadar, C. (2011). Reflections of preservice information technology teachers regarding cyber bullying. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI)*, 2(3), 67-76.
- Akbulut, Y., & Erişti, B. (2011). Cyber bullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155–1170. https://www.researchgate.net/publication/282054019_Cyberbullying_and_victimisation_among_Turkish_University_students sayfasından erişilmiştir.
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı (4.bs.)*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Arıcak, O. T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *CyberPsychology ve Behavio*, 11(3), 253–261.
- Arıcak, O. T. (2009). Üniversite öğrencilerindeki siber zorbalık davranışlarının bir yordayıcısı olarak psikiyatrik belirtiler. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıcak, O. T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 6, 10-11.
- Ayas, T. (2008). *İlköğretim okullarına yönelik geliştirilen zorbaca davranışları önleme programının etkinliğinin test edilmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ayas, T. (2011, Ekim). *Lise öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma yaygınlığı*. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İzmir.

- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2011). Öğretmenlerin sanal zorbalık algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 619-640.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Balaban Salı, J. (2013). İletişim araştırmalarında nitel yöntemler. S. Sever & N. B. İspir (Ed.), *İletişim Araştırmaları* içinde (s. 115–118). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Baran, B., Keskin, E., & Genç, Ş. (2014). Öğretmen adaylarının Facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 3(1), 1-43.
- Bayar, Y. (2010). *Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: genellenmiş akran algısının alıcı rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayram, N., & Saylı, M. (2013). Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 107-116.
- Belsey, B. (2004). Cyberbullying. <http://www.cyberbully.ca> sayfasından erişilmiştir.
- Belsey, B. (2008). Cyberbullying an emerging threat to the always on generation. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyberharassment: A study of new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277. https://www.researchgate.net/profile/Tanya_Beran/publication/240793105_Cyber-Harassment_A_study_of_a_new_method_for_an_old_behavior/links/02e7e52d6b9365ad15000000.pdf/download?version=va sayfasından erişilmiştir.
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The Relationship between Cyberbullying and School Bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33. <http://www.ojs.unisa.edu.au/index.php/JSW/article/view/172/139> sayfasından erişilmiştir.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2011a). *Güvenli İnternet hizmetine ilişkin usul ve esaslar taslağı*. Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. http://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FTebli%C4%9F%2Fguvenli_internetkonsmetin.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2011b). *Güvenli internet hizmeti basın açıklaması*. Ankara: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. <http://btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fBas%C4%B1n+B%C3%BClteni%2fguvenliinternethizmeti22-11-2011.pdf> sayfasından erişilmiştir.

- Bryce, J., Klang, M . (2009). Young people is disclosure of personal information and online privacy: Control, choice and consequences. *Information Security Technical Report*, 14 (3), 160-166.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri (Sekizinci baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- CIA (2015). The World fact book–2014. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> sayfasından erişilmiştir.
- Çalışgan, H. (2013). *İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde siber zorbalığın yaygınlığı*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Dilmaç, B. (2009). Sana zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Dehue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: youngsters' experiences and parental perception. *Cyber Psychology & Behavior*, 11(2), 217-223. https://www.researchgate.net/publication/5431130_Cyberbullying_Youngsters'_Experiences_and_Parental_Perception sayfasından erişilmiştir.
- Diamanduros, T., Downs, E., & Jenkins, S. J. (2008). The role of school psychologists in the assesment, prevention and intervention of cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45(8), 693–704. https://www.researchgate.net/publication/227828178_The_role_of_school_psychologists_in_the_assessment_prevention_and_intervention_of_cyberbullying sayfasından erişilmiştir.
- Gezgin, D. M., & Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Epstein, A. & Kazmierczak, J. (2006-2007). Cyberbullying: what teachers, social workers, and administrators should know. *Illinois Child Welfare*, 3(1-2), 41-51. <http://www.illinoischildwelfare.org/archives/volume3/icw3-3.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Cyberbullying: a new face of peerbullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31–42.

- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation totraditional bullying, gender, and frequent and risky usage of internet mediated communication tools. *New Media and Society*, 12, 109-126. <http://nms.sagepub.com/content/12/1/109.full.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Erdur-Baker, Ö., & Tanrıkulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyberbullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771-2776. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042810004532> sayfasından erişilmiştir.
- Erdur-Baker, Ö. (2013, Kasım). *Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar*. 1.Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İstanbul.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/ mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Güven, İ. (2004). Sosyal bilgiler alanı öğretmen adaylarının okul uygulamalarına yönelik görüşleri üzerine nitel bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4 (2), 271-299.
- Hinduja, S., & Patchin, W. J. (2005). Research summary: Cyberbullying victimization. Preliminary findings from an online survey of Internet-usingadolescent.http://cyberbullying.org/cyberbullying_victimization.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Hinduja, S., & Patchin, W.J. (2010). Bullying, cyberbullying and suicide. *Archives of Suicide Research*, 14 (3), 206- 221. http://suicideamongteens.weebly.com/uploads/1/7/9/1/17913159/bullying_cyberbullying_and_suicide.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2013). Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 195-205.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2014). Ortaöğretim öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorba ve sanal mağdur düzeylerinin yordanması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 21-36.
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds?—bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496–505. <https://dojmt.gov/wp-content/uploads/2011/06/2008juvonengross.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Kazak, N. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

- Kınay, H. (2012). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığının riskli davranış, korumacı davranış, suça maruziyet ve tehlike algısı ile ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Kırcova, İ. (2002). *İnternette pazarlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- King, J., Walpole, C., & Lamon, K. (2007). Surf and turf wars online growing implications of internet gang violence. *Journal of Adolescent Health*, 41 (6), 66-68.
- Kiriakidis, S.P. & Kavoura, A. (2010). Cyberbullying a review of the literature on harassment through the internet and other electronic means. *Family & Community Health*, 33(2), 82-93.
- Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41, 59-60. [http://www.jahonline.org/article/S1054-139X\(07\)00368-0/fulltext](http://www.jahonline.org/article/S1054-139X(07)00368-0/fulltext) sayfasından erişilmiştir.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. & Agatston, W. P. (2008). *CyberBullying in the Digital Age*. Blackwell Publishing Lt. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470694176.fmatter/pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170. <https://vahiltzphd.files.wordpress.com/2012/07/articlecritique4feedback.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1777-1791. http://www.pgce.soton.ac.uk/IT/Training/Advice/Library/ESafety_Behaviour_.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Li, Q. (2008). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, 50(3), 223-234. http://www.researchgate.net/publication/240531855_A_cross-cultural_comparison_of_adolescents_experience_related_to_cyberbullying sayfasından erişilmiştir.
- Manap, A. (2012). *İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ve siber zorbalık: Samsun İli örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

- Matos, A., Pessoa, T., Amado, J., & Jäger, T. (2011). Agircontra o cyberbullying – manual de formação. Congresso Nacional. "Literacia, Media e Cidadania", 25-26 Mart 2011, 183-197. <http://www.lasics.uminho.pt/ojs/index.php/lmc/article/download/463/434> sayfasından erişilmiştir.
- Mcquade, S., Colt, J. P., & Meyer, B. N. (2009). *Cyberbullying: protecting kids and adults from online bullies*. US: Praeger Publication.
- Mesch, G. S. (2009). Parental mediation, online activities and cyberbullying, *Cyber psychology And Behavior*, 12, 217-223. <http://soc.haifa.ac.il/~gustavo/manuscriptc&B.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book. (Second Edition)*. California: SAGE Publications.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1222-1228.
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T., & Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyberbullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review*, 34, 63-70. https://www.researchgate.net/publication/251530580_Risk_factors_or_involvement_in_cyber_bullying_Victims_bullies_and_bully-victims sayfasından erişilmiştir.
- Nebil, F. S. (2012). Av. *Kavuşturan; Siber zorbalığın önlenmesinde, ebeveynler ve okullar kadar 3. şahıslara da görev düşüyor* – 2. <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=35510> sayfasından erişilmiştir.
- Odabaşı, Y., & Odabaşı, F. (2001). İnternet, reklamlar ve çocuk. *Pazarlama Dünyası*, 15(88), 8-11.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi (Educational Administration: Theory and Practice)*, 17(4), 605-626. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kuey/article/view/5000050515/5000047773> sayfasından erişilmiştir.
- Özel, S. (2013). *Lise öğrencileri arasında siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Sayımer, İ. (2014). *Siber zorbalıkla mücadele konusundaki yaklaşımlar; abd ve ingiltere örnekleri*. http://www.siberzorbalik.net/upload/yayinlar_121.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/ siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sencer, M. (1989). *Toplumbilimlerinde yöntem*. İstanbul: Say.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. S. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 49(4), 376-85.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychol Psychiatry*, 102(1), 171-177. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3490574/> sayfasından erişilmiştir.
- Stys, Y. (2004). *Beyond the schoolyard: examining electronic bullying among canadian youth*. Unpublished Master Thesis, Carleton University, Ottawa, Ontario. https://curve.carleton.ca/system/files/etd/d47c35bb-1144-471f-b9f4-b66dfe834df7/etd_pdf/1ea6e78b9171a3ed63deffa4b70cd250/stys-beyondtheschoolyardexaminingelectronicbullying.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., & Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarında ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270. http://sablon.sdu.edu.tr/dergi/sosbilder/dosyalar/21/21_15.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Tamer, N., & Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin teknolojik zorbalık algıları. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 1-20.
- Tanrıkulu, T. (2013). *Siber zorbalıkla ilgili değişkenlerin incelenmesi ve gerçeklik terapisi yönelimli bir müdahale programının siber zorbaca davranışlar üzerindeki etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among turkish students from different school types. *Cyber Psychology and Behavior*, 11, 644-648.
- TUİK, (2014). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması-2014*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198> sayfasından erişilmiştir.

- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E., & Şahin, M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 1, 191-210.
- Vandebosch, H., & VanCleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of respondents. *Cyberpsychology And Behaviour*, 11(4), 499-503.
<https://pdfs.semanticscholar.org/ee17/16f4ebdef031b324262335625a15d9c9f34b.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Willard, N. (2007). *Educators guide to cyberbullying and cyberthreats : Responding to the challenge of online social aggression, threats ,anddistress*.
<https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx> sayfasından erişilmiştir.
- Worthen, M. R. (2007). Education policy implications from the expert panel on electronic media and youth violence. *Journal of Adolescent Health*, 41, 61-63. [http://www.jahonline.org/article/S1054-139X\(07\)00395-3/pdf](http://www.jahonline.org/article/S1054-139X(07)00395-3/pdf) sayfasından erişilmiştir.
- Yaman, E., Eroğlu Y., Bayraktar, B., & Çolak, T. S. (2010). Öğrencilerin güdülenme düzeyinde etkili bir faktör: Okul zorbalığı. *Akademik Bakış Dergisi*, 20, 1-17.
- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 819-833.
- Ybarra, M., & Mitchell, K. (2004). Youth engaging in online harrasment: Association with care giver –child relationships, internet use and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27, 319–336. <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/jvq/CV63.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to internet harassment: Findings from the second youth Internet safety survey. *Pediatrics*, 118, 1169-1177. <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/CV141.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Yenilmez, Y., & Seferoğlu, S. S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim [Education and Science]*, 38(169), 420-432.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yılmaz, H. (2010). An examination of preservice teachers' perceptions about cyberbullying. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 6(4), 263-270. http://www.ejmste.com/v6n4/EURASIA_v6n4_Yilmaz.pdf sayfasından erişilmiştir.

EKLER

EK 1.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞME SORULARI

- Siber zorba davranışlarının gerçekleştirildiği araçların neler olabileceğini düşünüyorsunuz?
- Siber zorba davranışlarına örnekler verebilir misiniz?
- Kişiyi siber zorbalığa iten nedenler neler olabilir?(psikolojik, akademik, sosyal, internet kullanımı vs)
- Siber zorbalığa uğrayan kişilerin hissettiği duyguların neler olduğunu düşünüyorsunuz?
- Bir arkadaşınız tarafından siber zorbalığa uğrasaydınız ne hissederdiniz?
- Siber zorbalığa uğrayan kişiler bu durumun üstesinden gelmek için hangi davranışlarda bulunmalıdır?
- Bir arkadaşınız tarafından siber zorbalığa uğrasaydınız ne gibi tepkiler verirdiniz?
- Bir arkadaşınız siber zorbalık yaptığında veya siber zorbalığa maruz kaldığında sizin sergilediğiniz davranışlar neler olurdu?
- Siber zorbalığa uğramamak için aldığınız önlemleri söyleyebilir misiniz?

- Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için kişiye düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için aileye düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için öğretmenlere düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için okul yöneticilerine düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için devlete düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

EK 2.

**REHBER ÖĞRETMEN, BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ ÖĞRETMENİ VE OKUL
YÖNETİCİLERİNİN SİBER ZORBALIK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNE
İLİŞKİN GÖRÜŞME SORULARI**

- Siber zorba davranışlarının gerçekleştirildiği araçların neler olabileceğini düşünüyorsunuz?
- Siber zorba davranışlarına örnekler verebilir misiniz?
- Öğrenciyi siber zorbalığa iten nedenler neler olabilir?(psikolojik, akademik, sosyal, internet kullanımı vs)
- Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin hissettiği duyguların neler olduğunu düşünüyorsunuz?
- Bir öğrenciniz tarafından siber zorbalığa uğrasaydınız ne hissederdiniz?
- Siber zorbalığa uğrayan öğrenciler bu durumun üstesinden gelmek için hangi davranışlarda bulunur?
- Bir öğrenciniz tarafından siber zorbalığa uğrasaydınız ne gibi tepkiler verdiniz?
- Bir öğrenciniz siber zorbalık yaptığında veya siber zorbalığa maruz kaldığında sizin sergilediğiniz davranışlar neler olurdu?
- Siber zorbalığa uğramamak için aldığınız önlemleri söyleyebilir misiniz?
- Okulunuzda siber zorbalığı önlemek için ne tür çalışmalar yapılmaktadır?

- Okullarda siber zorbalığı önlemek için yapılan çalışmalarda kimlerin görev alması gerektiğini düşünüyorsunuz, neden?
- Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için öğrenciye düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için aileye düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için okul yöneticilerine düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için öğretmenlere düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
 - Siber zorbalığın önlenmesi veya azalması için devlete düşen görevlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

EK 3.

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.11847619
Konu: Araştırma izni

18.11.2015

KEÇİÖREN İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) Gazi Üniversitesinin 03/11/2015 tarihli ve 4524 sayılı yazısı.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Güler KARAMAN' ın "Ortaokul yöneticilerinin, rehber öğretmenlerinin, bilişim teknolojileri öğretmenlerinin ve öğrencilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşleri" başlıklı tezi kapsamında ilçenize bağlı ekli listede belirtilen okullarda görüşme yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Görüşme formunun (2 Sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda, okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre uygulanmasını rica ederim.

Ali GÜNGÖR
Müdür a.
Şube Müdürü

EK:
1-Görüşme formu (2 sayfa)
2-Okul listesi (1 sayfa)

Atatürk Blv. 06648 Kızılay/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: adsoyad@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Ad SOYAD Ünvan
Tel: (0 312) XXX XX XX
Faks: (0 312) XXX XX XX

Bu cvrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 71f5-30eb-34ed-82b6-3ab0 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
KEÇİÖREN KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 19899263/605/11983860
Konu: Araştırma İzni

23.11.2015

TÜM OKUL MÜDÜRLÜKLERİNE
KEÇİÖREN

- İlgi :a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) Gazi Üniversitesinin 03/11/2015 tarihli ve 4524 sayılı yazısı.
c) Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü 18.11.2015 tarih ve 11847619 sayılı yazısı

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Güler KARAMAN' ın "Ortaokul yöneticilerinin, rehber öğretmenlerinin, bilişim teknolojileri öğretmenlerinin ve öğrencilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşleri" başlıklı tezi kapsamında ilçemize bağlı ekli listede belirtilen okullarda görüşme yapma talebinin Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünce uygun görüldüğüne dair Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü ilgi (c) yazısı yazımız ekinde sunulmuştur.

Görüşme formunun (2 Sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, Okul Müdürlüğünüzün sorumluluğunda, gönüllülük esasına göre uygulanması hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim..

Ali KURT
Müdür a.
Şube Müdürü

Ekler

Yazı (4 sayfa)

Dağıtım Gereği

İlgili Okul Müdürlükleri

Kalaba Mahallesi Keçiören/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: adsoyad@meb.gov.tr

Temel Eğitim/Kültür Bölümü
Tel: (0 312) 3611910-12/1257
Faks: (0 312)3611900

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 37cb-6b4b-3e10-a29d-878a kodu ile teyit edilebilir.

EK 4.

İZİN BELGESİ

Bu çalışma, Yrd. Doç. Dr. Haluk ÜNSAL ve Yüksek Lisans öğrencisi Güler KARAMAN tarafından yürütülen bir çalışmadır. Çalışmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokulların öğrencileri ile rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşlerini incelemektir. Çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük temelinde olacaktır. Yapılacak görüşmede, sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir; elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır.

Görüşme, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek soruları içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda araştırmacıya, görüşmeye devam etmek istemediğinizi söylemeniz yeterli olacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Güler KARAMAN (Tel: 506*****; E-posta: onayguler@gmail.com) ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum. (Formu doldurup imzaladıktan sonra araştırmacıya geri veriniz).

Adınız - Soyadınız

Tarih

İmza

----/----/----

EK 4.

İZİN BELGESİ

Bu çalışma, Yrd. Doç. Dr. Haluk ÜNSAL ve Yüksek Lisans öğrencisi Güler KARAMAN tarafından yürütülen bir çalışmadır. Çalışmanın amacı, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokulların öğrencileri ile rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin siber zorbalık hakkındaki görüşlerini incelemektir. Çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük temelinde olacaktır. Yapılacak görüşmede, sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir; elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır.

Görüşme, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek soruları içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda araştırmacıya, görüşmeye devam etmek istemediğinizi söylemeniz yeterli olacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederim. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Güler KARAMAN (Tel: 506*****; E-posta: onayguler@gmail.com ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya velisi bulunduğum’nın katılmasına izin veriyorum. (Formu doldurup imzaladıktan sonra araştırmacıya geri veriniz).

Adınız - Soyadınız

Tarih

İmza

----/----/----